

*Не е ли време да започнем
отначало?*

На Изток

Лаф да става...

с Румен Попов

*Всъщност има значение
от къде идваш...*

София, 2011г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Едно твърде дълго предисловие	4
Няколко уводни думи за дипломацията	12
Все пак малко история и география	16
Семейство	22
Али	29
Началото	36
Улус	46
Яшар	111
Църквата „Свети Свети Кирил и Методий”	135
Медицина и мистика	140
Армията	146
Ресторант	169
Мислене	189
Татко	213
Вместо епилог	220

Няколко пъти се опитвах да опиша впечатленията и преживяванията си от тези близо 10 години, прекарани последователно в Турция и Иран. Трупача се бележки, разни листчета, тетрадки, после някои изчезнаха с кашоните в многократните премествания. Някои неща разказвах в поздравителни картички или писма, други успях да заснема с камерата, трети стоят в албумите. Не минава приятелска сбирка без спомени и разкази, а историите се обогатяваха с чужди впечатления или украсяваха с вицове и случки.

Всъщност аз писах през цялото това време, хляба така да се каже си изкарвах с писане, но целта на тази книга е малко по-различна. Едно е да имаш спуснат план и задачи, да ти определят теми и обем и отгоре на всичко нищо да не зависи от теб. Както обичам да казвам – „Да бъдеш напълно независим, защото нищо не зависи от теб“. Онова което пишехме до България често съответстваше на „определени изисквания“, а в някои моменти дори беше твърде политически натоварено. Такова беше времето, че в името на запазването на етническия мир или често поради користни интереси, се налагаше да се лутаме между „изграждане на мостове и строене на дувари“ по общите ни граници. Освен това оня език е друг – сух, с клишета, максимално точен, без лично мнение и украси. Съвсем друго е да се опиташ да бъдеш занимателен като при разказване на вицове, да влезеш в „търговски стил“, да преразказваш и увличаш читатели.

Едно твърде дълго предисловие

Може би трябва да кажа, че тези години прекарах в посолствата на България в Анкара и Техеран, но не очаквайте да разказвам пикантни подробности или неща от кухнята. Не че нямаше такива, но държа да запазя лоялност към системата, където съм си вадил хляба, макар че не всичко беше идеално. Та пишихме доста, почти всеки ден, но по различен начин и на други теми, макар че някои от тях ми се иска да засегна и сигурно ще го направя.

Това писание обаче ми се иска да бъде малко по-различно, по-лично или дори интимно.

Освен това пиша малко по-късно, оставих нещата да отлежат, даже може би някои съм забравил. Други толкова пъти съм разказвал, че не помня кое е мое преживяване, кое някой друг ми е разказвал и кое как е украсявано във времето. А да си призная още от начало, обичам да украсявам разказите, не толкова във фактите, колкото в начина на интерпретиране, натрупването им във времето, комбинирането и звученето им, така че да станат по-красиви и приятни. Но така или иначе, всичко което ще разкажа, толкова добре се вписва в личните ми преживявания, че вече имам чувството, че е

мое. Да ме прощават приятелите, ако намерят някоя тяхна история, пък и да не си мислят, че съм си я присвоил, просто тя влиза в общия ми разказ и впечатления. Все едно сме седнали на маса, приказваме си лакърдии и сладко си пийваме турска анасонлийка ракия и замезваме с бяла леблебия.

А колко ракия с леблебия се изпи през това време, не е за разказване. Аз даже имах нещо като гастрит – може от нерви, може от храната, но в резултат на „профилактиката“ всичко изчезна. Разбира се, не веднага, това е процес, нужна е упоритост и постоянство. Аз съм убеден, че анасонлийката, мастиката, турската ракия, узото, както и подобните питиета на средиземноморските народи са много полезни за развитието на мъжкия организъм. Нали всички си спомняме бабините рецепти за чай от анасон при колики на бебетата. А пък ние мъжете, нека си признаем предварително, често си стоим в началния период на развитие и обичаме да ни глежат. Имам познати дете докато излязат от пубертета влязоха в старческото оглупяване. Други си останаха развиващи се организми – като бебета на височина, като възрастни на ширина, но и за едните и другите е необходим анасон за успокояване на стомашните проблеми и душевните терзания.

Както разбирате, нямам амбицията на писател, а и езикът ми не е такъв, че да се продава. По-скоро не искам всичко да забравя или да си отиде заедно с мен. Искане ми се да опиша преживени случки, опит, оценките и вътрешното чувство, което повечето пъти не лъже, но е трудно за предаване на лист хартия. Все пак не съм Байрон и през цялото време ще разчитам на снизходителност от ваша страна.

Практиката ми в общуването и опитите да разбере философията и чувствата на хората от тези народи и да схвана как и на къде текат мислите им, ме доведоха до извода, че кой друг ако не ние, българите, сме най-близко до правилната им оценка. Това не е само мое мнение, а и на много наши уважавани и което е по-важно богати и с международна тежест европейски партньори. И с гордост мога да кажа, че често им се налагаше да идват на лекции в българското посолство, а нашите изводи и прогнози се представяха като даденост.

От друга страна, да си призная честно, четох какви ли не небивалици за двете страни, писани от хора отишли за десетина дни до Капалъ чаршъ на Истанбул или Големия Базар на Техеран за някое пръстенче или парцалче, че ми се прииска да направя едно правдиво, макар и понякога противоречиво описание на страните, хората, традициите и видяното. Не на последно място е и личната ми оценка, че хората, които с горните причини ходиха дълго време на Изток, не са от категорията, чието мнение следва да се взима предвид. Дано да се изразих достатъчно меко за цялата пасмина от чалгаджии, куфарни търговци, мангали, проститутки, а не на последно място военни и дипломатически туристи, които дълго време оформяха мнението за България както на Изток, така и на Запад. А какво е мнението за нас, на всеки е ясно за съжаление. Но като гледам как вървят нещата, все още не е ясно кога най-после ще успеем да получим оная оценка, която народът ни действително заслужава. Много е важно обаче най-после да приемем, че тази оценка не е от Него дадена, че няма световна конспирация или проклятие против България и българите по-често се преебаваме сами, отколкото някой специално с нас да се занимава. Че няма класация на интелектуалното равнище на народите и не сме втората нация след евреите (от къде на къде пък евреите ще са първи, да не би да са платили на някого?) и че лицето на страната се прави от милионите хора, което всеки ден правят нещо или по-често не правят нищо.

Та, нека започна отначало.

Това беше един хубав, бих казал незабравим период в моя и на семейството ми живот и ако не друго, това описание ще остане като семеен спомен за него. Някой ще каже:

- Егати местата, дето си бил! Какво има толкова за хвалене, и донякъде ще е прав.

Но да си кажа честно, когато заминавах за Турция, а след това и за Иран, и двата пъти беше лош период за България. Виках си, „Хайде, не отиваме на хубаво място, но все е по-добре от това тук, пък дано като се върнем нещата да са се оправили.“ За съжаление – напразни надежди, но това е друга тема.

Посрещах и придружавах доста политици, депутати, началници, попове, журналисти и какви ли не. Едни идваха да видят как е, други на обмяна на опит или по-точно да видят как се прави по другите народи, трети буквално за да занулят бюджета. Защото например Турция беше близо и хем чужбина, хем малко разходи и командировката може по-лесно да мине. Наслушах се на кухи фрази и приказки, които сякаш целят единствено да покажат важността на персоната. Е, нещата не са чак като в „Мисия Лондон“, но има и доста истина. Особено в последните години Иран е модерна дестинация и ми се налагаше да придружавам и няколко известни журналисти и журналистки, кой да направи филм, кой да отрази началото на войната срещу Иран. Питам как така ти знаеш, че утре се започва, пък аз дете съм тука и за това ми плащат - не знам, ония многозначително мълчат. После няколко снимки на техранската Капалъчаршъ и на двама-трима апаши на властта и такъв репортаж по телевизията, че ме вкарва в разходи и трябва два пъти да се обаждам на роднините да им обяснявам, че не бива на всички глупости във вестниците и телевизията да вярват. А иначе повечето си искаха на края да им осигурим фактура, за да осребрят безплатното спане или тичаха най-напред в дежурната стая на посолството, за да се запознаят с графика за изхранване и програмата на коктейлите. Правихме по това време един такъв график кога да изхранваме горките важни гости, за да не се охарчат. Всички много важни, знаещи, можещи и светът около тях се върти, пък никой не посегна към джоба си като идва сметката в ресторанта или все баш тогава им се ходеше до тоалетната.

С удоволствие отнасях и всички заслужени или незаслужени подаръци, получени по време на престоя. А трябва да си признаем, че хората на Изток могат да правят скъпи, точни и както бихме казали в казармата – „целенасочени“ подаръци, та после да се чудим от къде ни е дошло на главата. Защото по тези места не се прощава – и кутрето да си подадеш, една глупава снимка да направиш и си готов - има да плащаш доста време за новото си запознанство и новите си приятели. Разнообразието на технологиите на пътуване е толкова голямо, че само невероятният късмет и свръхестественият нюх на балканско магаре могат да те преведат

през всички минни полета, капани и плаващи пясъци на това изкуство на региона. И то не винаги. Един от универсалните начини да не потънеш е да пишеш, както сега и аз го правя. Дръж всичко наяве, пък и да си сбъркаш, най-много да ти кажат, че не ги разбираш нещата, а не че си крал.

По тези ширини много се държи на познанството с „големи“ хора, всеки има телефоните на някой министър или директор, визитна картичка или снимка. Нали си спомняте как навремето в Правец всички бяха на една ограда с другаря Тодор Живков. И аз мога да се похваля с един съвипусник, дето му беше кръщелник. Пък двора си беше квадратен на човека. Ако Правец беше в Иран, тогава да видиш какви невероятни геометрични фигури трябваше да се чертаят за оградата, та да осигурят всички съседски домогвания. Така и в желанието си да поставят на преден план произхода на великия си съгражданин Сюлейман Демирел, общинарите на Ъспарта са кръстили на негово име всичко що може да се кръщава в града – летището, градския стадион, централния площад, увеселителния парк, има си и паметник.

Вече разбирате, че чувствата ми са доста разнопосочни и от там и описанието може би ще се получи такова – разхвърляно и накъсано. Това не е толкова важно. Надявам се обаче да не звучи всичко това пресилено, критикарско, присмехулно или не дай боже злобарско. Опитвам се да бъда обективен, но все пак когато си вътре в нещата, не може те да не те засегнат по някакъв начин, да ги харесваш или не, дори да се влюбиш или намразиш. Дано да не е заклинание, но и когато псувах в трафика, а там често псувах, повече беше за разтоварване, отколкото реално намерение по отношение на роднините на другите шофьори.

А трафикът в този регион е нещо, което не се наемам да опиша и търпението с което шофьорите буквално наместват возилата си между другите е нещо уникално. Чувал съм, че в други държави е още по-зле – Кайро, Делхи. Не знам, не съм видял, не се наемам да твърдя. Мога само да споделя за безкрайното удивление, което влагаше в разказа си за трафика на Делхи един французин, както и за преживяванията във влак до Калкута.

Няма да го направя от уважение към колегата ми от Индия и към разказа му за милионите богове в страната, за търпението и смирението пред съдбата. В края на краищата много е прав Зорбас-гърка като казва, че пред червеите в земята всички сме равни.

Иначе в Иран е нормално на магистралата някой да кара насреща или на заден. Объркал се човека. Да прави ляв завой от дясното платно или да спре като арабин в пустиня все едно, че е

изпуснал волана. Не само че не прави впечатление на никого, но и полицаят ако случайно го забележи ще започне да му помага да се оправи. Важното е да няма строшени ламарини, защото тогава трябва да се пише. Вечер не включват габарити или фарове, казват, че било останало от войната с Ирак, да не ги виждали самолетите. Да се чудиш дали нямат електромер в колите или вместо годишни данъци да плащат тока. По тази причина карат и върху осовата линия, все пак да виждат къде отиват. Линията няма друго предназначение, в смисъл на разделителна между платната – нареждат се толкова редици, колкото може да се натъпчат. Ще чуете разни обяснения, че южните народи имали по-отворени зеници и очите поемали повече светлина, та заради това могли да карат без фарове, но аз не мисля така. Кой знае?

Ще се опитам да разказвам за Турция и Иран паралелно, защото до голяма степен те си приличат – религия, история, империя, възход и падения, а и сега нещата не стоят много по-различно, макар че турските ми приятели ще ми се разсърдят. Тоя ислямизъм, който видях в двете страни, да им е жив и здрав, но да си го държат за собствена употреба щом толкова им харесва. Да се надявам, че това няма да се преведе на турски и да попадне в ръцете им.

Не на последно място си присвоявам правото да се изкажа, защото мисля, че по принцип съм приятелски настроен към хората. Имам доста приятели и в двете страни, познавам добре още повече хора и в бая къщи няма да остана гладен. Всъщност мюсюлманинът, когато ти е приятел открива душата си, а дълбоко в себе си това са нормални хора, като нас. Не видях някой да проповядва „Убивай, кради, лъжи“, но животът ги е принудил и често го правят. Двучличието се е превърнало в норма на поведение за много хора, несъгласни с режима в страните им, дори някои не го осъзнават, просто си лъжат по инерция, дори и да няма нужда от това, нещо

като генетически заложено. Общуването с тях ми даде много за да разбера настоящето, миналото и бъдещето на региона.

Иранецът е развил особена форма на съпротива срещу насилието на властта и религията като се е капсулирал и изолирал. В средните векове дори е създадена специална философия на притворството, наречена такава. Тя е наследена от зараждането и отделянето на шиизма, като клон от мюсюлманството, и носи в себе си примирение и откъсване от действителността. Невероятно е как хората могат да стоят и гледат просто в пространството, дори не знам дали изобщо мислят нещо в този момент или това е изключване на съзнанието. Като мимикрията „Ако не мърдам, няма да ме забележат. Искam никой да не ме закача, аз мога и да бъда беден, ще го преживея, но просто ме оставете на мира“. Изолирането от обществото е превърнато в оръжие за съпротива и дори житейска философия срещу своеволията на режима и пълното пренебрежение към човешкия живот, интереси и чувства. А хората са съвсем различни въвн от обществените порядки, в собствена среда, в семейството и сред приятели. Както казваше един познат:

- По времето на шаха животът и удоволствията бяха на улицата. Жени, барове, алкохол, всичко. Моралът се съхраняваше в семейството. Сега на улицата се налага някакъв псевдоморал, а животът, пиенето и жените си ги търсим в къщи.

Интересни са разсъжденията в тази насока, защото Иран е страна с древна религия и култура. Гръцката цивилизация е получила корените си от древна Персия за да стане люлка на съвременната европейска цивилизация. Гърците го знаят и си го признават, но я попитайте някой в Европа дали е чувал нещо подобно. А иранците са като арийците и като физиономия, и като фигура, тен, цвят на очите, косата... Надпис над гробницата на Дарий гласи: "Аз - Дарий, цар велик, цар на царете, цар на много народи, син на Хистасп, Ахеменид, персиец, син на персиец, ариец от арийски род...". Как ли ще погледнат съвременните немци на такова твърдение? Иранците с основание имат самочувствието на наследници на тази древна цивилизация, но вероятно поради наистина огромния исторически период на миналото си, рядко възприемат революционни настроения, в повечето случаи са като застинали и чакат, „Времето ще реши проблемите, аз съм малък, слаб, оставете ме на мира.“

Няколко уводни думи за дипломатията

Споменах, че съм бил в посолства, сега трябва да уточня, че става дума за военна дипломатия. Не-е, не е това което си мислите. Разбира се има коктейли, приеми, лъскави лимузини, фрак, кристал и прислуга, но не и за повечето от нашего брата. Може би в някое следващо издание ще опиша какви еквилибристики бяхме принудени да правим, за да не се излагаме и поне малко да приличаме на дипломатическо представителство. Макар че не всичко са парите и по-нататък ще разберете защо, все пак наличието им, а не на последно място и разумното им разходване е от особено значение. А нека си кажа истината по това време нашето посолство не беше за показване.

Има си обаче нации, за които няма значение нивото на бедност – дипломатът си е дипломат. Спомням си през 2007 г. в Техеран беше назначен иракски военен аташе. Двужвезден генерал, при това двуженец защото през войната избягал в Иран, живял повече от двадесет години и успял да създаде ново семейство. След свалянето на Саддам при него пристигнала и първата му жена, но какво пък – разбираха се нормално. Само от време - навреме възникваха протоколни гафове. В смисъл коя да поканиш на вечеря или коя да се строи на редицата да посреща гостите.

Ние бяхме дали вече оня курбан от десетина момчета в Кербала и въпросът с безопасността на контингента беше много актуален. Това беше и причината на няколко пъти да го посещавам в неговата резиденция.

Говорим си, пием си портокалов сок с кафе и вода. Между другото да спомена, че при арабите водата се пие преди кафето – обратното се счита за обида, демек не ти е харесало кафето и си изплакваш устата. Малко високо беше пуснат телевизора в стаята и на няколко пъти нещо се обърквахме в превода, та го помолих да намалим звука. Колегата вади мобилен телефон и набира някакъв номер. Вратата се отваря и влиза един прислужник, взима дистанционното от бюрото и намаля звука. Свършва ми сокът и иракчанинът отново набира по телефона, влиза друг прислужник, взима каната от масата пред нас и налива в чашата. Приключваме

разговора, отново телефонен разговор, влиза трети и пита къде ми е шофьорът да докара колата. Отговарям, че нямам шофьор и сам си карам колата, така както и като ми дойде на гости в канцеларията ще му направя лично кафе и лично ще измия чашите след него. Особено последното предизвика пълен смут. Оказва се, че колегата има 11 помощници и всеки си отговаря за определено нещо. Както видях няма универсален прислужник, който да може да налее сок и да спира звука на телевизора. Някак между другото споменава, че заплатата от 11 хиляди долара едва му стига и в това отношение те не са като нас европейците. Тактично се съгласих, без да споменавам, че не стига че взимам пет пъти по-малко от него, но отгоре на това „богата“ България им опрощава и дълг от няколко милиарда. Аз бях сам в мисията и още преди да стигна на работа изпълнявах задълженията на шофьор на военния аташе. Да не ви обяснявам за всички останали дейности по сътрудничество, информирание на министерството, съхранение на материали, отчет на финансови и материални средства, работа с комуникационни системи и други. Споменах за кафето, но да не забравя, че си пазарувахме и готвехме за приеми, носихме като хамали мебели и материали, зареждахме и обслужвахме автомобила и какво ли не. А на тоя и дългът опростихме.

Като пристигнах в Техеран заварих финансов проблем между Кинтекс и някакви ирански предприятия на обща стойност около 4 милиона долара. Колегите от посолството прехвърлиха проблема на мен защото ставало дума за пушки и пищови, а това била моя работа. Някакви депозити, пък само обслужването им било 400 хиляди, пък задържани гаранции, разплати за изпълнени и неизпълнени договорености. Въобще неща, в които даже и впоследствие не можах да се ориентирам. Като нов човек се захващам с ентузиазъм, посланикът помага, срещаме се с разни министри, генерали, банкери и опираме до уреждане на нещата. Пред иранския министър дръпнах една реч как не бива такива дребни неща да спъват бляскавите бъдещи отношения между двете страни, как народите ни пазят мили спомени и въобще един куп неща, които могат да се кажат с две думи – „Дай парите!“ Имах даже среща с един известен адвокат, който ми обясни, че срещу

комисионна от около 100 хиляди може да уреди нещата. Чудно, защо бяхме плащали банково обслужване за половин милион, ако можеше да се реши с пет пъти по-малко.

За мое учудване, след една-две срещи в Централна банка и някакъв според мен безсмислен протокол, който подписах без да имам право, точно преди Коледа получавам обаждане – „Ела в банката.“ Беше два дни преди влизане в сила на първата санкция срещу Иран. Любезен чиновник ми бута в ръцете някакъв лист на персийски и ми обяснява, че ако не подпиша и не взема веднага парите със себе си, може и да не ги получим, тъй като след налагане на санкциите преводите от тази банка се спират от американците. Разбира се аз отказах, защото какво ще правя няколко милиона в колата и как ще ги пращам до България, да не говорим, че сигурно нямаше да стигна до посолството. Нейсе, било само проба и все пак изпратиха парите.

Не всичко в дипломатията са приемите. Има си и протоколни мероприятия, на които си проличава кой какъв е, на кой Господ се кланя и колко пари струва. Всяка година от английското посолство получавахме покани за поклонение в британското гробище от Първата световна война. Добре поддържан парк, именни и безименни паметници и един общ, на който поднасяхме венци. Между другото в него са погребани и двама български войника, на тях аз отделно поставях цветя. Оказва се, че повечето войници били индийци от колониалната по това време британска армия, затова една година индийското посолство изпрати собствени покани. Разбира се веднага последваха дипломатически сръдни, забележки за необходимост от съюзническа солидарност и други такива. Все пак ние с посланика отидохме на индийското поклонение, а на британците обясних, че за мен като военен няма разлика чие е гробището и кой организира мероприятиято. Ние сме воювали като противници в тази война, но мъртвият враг е достоен на същото уважение като победителя.

Струва ми се, че ето от такива дребни неща се прави дипломатията, каквото и да означава тази дума. Аз, например, чаках за агреман в продължение на една година и въпреки някои грешки, абсурди и пълния непукизъм на родното външно министерство, все

пак това си е доста време. После като пристигнах в страната се уверих, че това е дълъг период, но не е изключение, други чакаха по 9–10 месеца, а 6-7 си беше като нормален срок. Ето това е Виенска конвенция по ирански. Когато доста саркастично казах на иранския посланик в София, че в сравнение с хилядолетната история на страната, моята една година не е нищо, но краткият ми живот и служба са доста негативно повлияни от това, той просто не ме разбра и се обиди, че съм отправял нападки срещу страната му. Ами при такива обстоятелства, още преди да пристигне, как да ги заобича човек?

Ама да си кажем и ние правичката, толкова ни е самочувствието, толкова ни е разбирането за достойнство, стратегията и външната политика. Мисля си, какво ни пречеше когато отсрещната страна поиска агреман или каквото и да е от нас, защо да не им кажем „Е, ние имаме един проблем с вас, когато го решите, тогава и ние ще решим вашия“. Едно девойче във Външно министерство на дълго и на широко ми обяснява, че в дипломатията така не се правело, че си има правила и така нататък. Като го гледах с какви празни лафове се беше налпало си мислех от кога бе джанъм ти знаеш какво е дипломатията и докога ще водим тази дипломатия на наведените. В тоя занаят се уважават силните, знаещите и можещите. В края на краищата Господ е създал различни средства за общуване в дипломатията – и морков и тояга.

Все пак малко история и география

Нямам намерение да занимавам никой с исторически, географски, политически или културни справки, които може да се намерят в Уикипедия. Още повече, че Турция е наш съсед и като кандидат за ЕС вече от 50 години, все нещо сме научили за нея. Но все пак ще е необходимо да се каже, че Иран е близо два пъти по-голям по територия от Турция, но има почти същото население, което се дължи на наличието на огромни пустинни и полупустинни територии, особено в централната част на страната, които са почти необитаеми. Населението на Турция е по-равномерно разпространено по територията, докато в Иран е съсредоточено

около няколко големи града в западната и северната част на страната.

Иран използва персийското летоброене, което започва от 622 г., Хиджра – походът на Мохамед от Мека до Медина и представлява слънчев календар. Датата се използва за начало и на арабския календар, но той е лунен и 33 години по него се равняват на 32 по

слънчевия. Иранският календар е доста по-точен от Грегорианския и Нова година е на 21 март. На тържеството се приготвят 9 гозби като при нас на Коледа и задължително се подарява „Чичко Тревичко” – поклънало жито в специални панички. После те се пускат по реката за късмет, някаква смесица от Изток и Запад. Независимо от точността на календара и фиксираната дата на новата година останалите религиозни празници се изместват всяка година с по 11 дни, защото те пък са по арабския календар, така че неразборията е пълна. Затова в Иран се продава сравнителен календар – с датите на европейски, персийски и арабски. В паспортите обаче можеш да срещнеш дата на раждане 30 февруари, а кюрдите масово са регистрирани на 1 януари. Едното е поради неразбиране, но второто – защото регистрацията на децата се прави малко по-късно „да видим най-напред дали ще го бъде, пък после”.

Между 3200 и 330 г. преди Христос Персийската империя е достигала земите на днешния Балкански полуостров и можем спокойно да твърдим, че съдбата на днешна Европа или поне на онази ѝ част е била наистина решавана в битката при Термопилите. Тракийските царе са изобразени на стълбата на двореца в Персеполис, поднасяйки дарове заедно с други над 30 васални владетели. Все пак за честта на нашите предшественици ще кажа, че траките и днес са ценени и се показват в разказа на гидовете като добри войни и източник на древна култура.

Пак там, в Персеполис, се намира и вратата на всички народи, през която са минавали пратениците с дарове за иранския шах. И днес на вратата се различава статуята на Ксеркс Велики, който посреща съвременните туристи. Всъщност, двата народа мислят, че са много различни. Дори когато искат да покажат за някой, колко е глупав или не става за нищо, иранците казват – турчин. Имахме един Резаи, майстор за всичко в посолството, дете като иска да каже, че нещо не е добре, казва – турска работа. Аз като го гледах как работи и как едно прави – две разваля, просто не мога да си представя нещо по-зле организирано и направено от неговото. Не го сменихме в продължение на много години, не защото не искахме или бяхме много доволни – просто новият майстор щеше е същият. А и този до такава степен беше оплел всички жици, тръби и части от

машини и инструменти, че щеше да е невъзможно за нов човек да се оправи самостоятелно. Въобще спокойно можеш да кажеш – иранска работа. Бях поръчал при него да ми ушийт пердета за канцеларията, направиха ги с 20 сантиметра по-къси. Резаито никак не се смути и ми предложи да спусне корниза надолу или да добави някаква подходяща ивица, защото междувременно беше изхвърлил останалия плат. В крайна сметка пердето си остана по-късо и след първата година дори ми харесваше. Но пък като си спомня как шест месеца един местен турчин, азер, сменяше тревата в посолството и как докато оформи центъра и регулира пръскачките, цялата градина се напълни с бурени и изсъхна, си мисля, че може и да е бил прав Резаито - има и турска работа. Причината обаче за късото перде се оказа друга. Ние като подгъваме фиксираме дължината с карфица, а при иранците карфицата се слага до там, до където искаш да се отреже и подгъне. Докато го разбера и едни панталони ми скъсиха повечко. Въобще в чужда страна не е добре да използваш жестове, не става дума само за известното на всички клатене на главата. Например в Иран жестът с палеца нагоре „Да живеят“ е доста обиден и като нищо ще си изкараш боя или ще ти го мушнат отзад, което в действителност означава. Американският жест с ръката на гърдите изразява почитителност и уважение, а закриването на очите с ръце – срам и извинение.

От друга страна като погледнеш иранските магазини и особено за дрехи и обувки – веднага си личи, че Турция е Запада за Иран. И като мода, и като цени, а пък за качество да не говорим. Техеран е пълен с маркови магазини – „Зара“, „Келвин Клайн“, „Джордан“, „Мави“ и какво ли не. Все от Турция, а напоследък от Китай. Е, има и разни чаршии, дето дрехите се шият на втория етаж и само трябва да поръчаш каква емблема да ти поставят, но това е друг въпрос.

Съвсем друго става отношението към теб и когато заговориш на турски в магазина. Веднага получаваш усмивка, благоразположение, друго отношение и качество на предлаганата стока. Или най-малкото не надуват толкова много цените като за европейци.

Затова, да ме прощават българските приятели, но в Иран често се представяхме за турци и всичко ставаше по-добре, по-бързо и по-качествено. А иранците ти завиждат и въздишат по Истанбул, нищо че могат просто да се качат на самолета и да заминат – имат безвизов режим. Само трябва изходна виза, по-старите читатели вероятно си спомнят какво е това. Ама повечето иранци са си такива, заседнали, не обичат да пътуват, да се напъват, да променят. Повечето, но не всички. Заможните хора са обиколили света, за тях няма ембарго, санкции и визи. Плащат на посреднически компании по пет хиляди долара за шенгенска виза, защото просто не им се чака на опашка. Не че във всички западни посолства има корумпирани консули, но ми разправяха, че някои шенгенски служители са си тръгнали с по няколко милиона долара от Техеран. С кацането на самолета в Истанбул момичетата се втурват към

тоалетните и ако видите какво чучело влиза, пък каква кукла излиза...
На връщане – обратната процедура.

И в България доста идват. До Варна през лятото пускат по 3-4 специални чартъра на седмица и все са пълни, но целта им е друга – евтини жени, казина и свободен алкохол. Така и нашата секретарка в посолството тръгна веднъж за Италия, но се върна направо възмутена. Някъде по-късно ще обясня за специфичната хубост на иранските жени и усилията, които влагат за гримиране, но тук само ще кажа, че тя беше младо и хубаво момиче. Фон-дьо тен и грим слагаше като шприц-кит на ударен автомобил, та вероятно на италианците им е приличала на лека жена. Виждал съм какви следи остават по слушалката на телефона след нея и имам представа за дебелия слой пудра. Момичето разказваше как непрекъснато са ѝ подсвирквали по улиците, как в таксито ѝ намигали, а пък на всяка смяна на рецепцията в хотела се налагало да си показва входната карта. По тази причина по-голямата част от времето прекарала в хотелската стая. Все пак оказва се, че най-проклетото нещо в Италия били многобройните статуи и паметници с мъже, които били голи. Хм, не бях се замислял над този факт.

Иначе по онова време Турция наистина беше като Запад и по качество на стоките, и по обслужване, а цените бяха точно като за източна Европа, особено като ги налегна кризата през 2001-а. За текстила няма да споменавам, защото всеки е чувал за турските дънки, джинси, пуловери, трикотаж и бельо, но ще разкажа за обувките.

Страната има добра кожарска промишленост, у нас може да е по-добре позната с кожените якета, но тя е основа и за добро и качествено производство на обувки. Един от най-хубавите булеварди в Анкара се нарича Туналъ, което значи Дунавски, кой знае на кой османски паша е кръстена. На нея се намира най-големият магазин за обувки – Светът на обувките, на няколко етажа, с отделни етажи за дамски, мъжки и детски обувки и рояк от обслужващ персонал. Нашите жени много го харесваха, защото след оглед на рафтовете сядат на мек стол на висок пиедестал, чиракът им събува старите обувки и започва едно безкрайно посочване и мерене на модели и номера, докато наоколо се натрупа такава купчина от кутии, че не

може да се мине. През цялото време не се обсъжда цена, това е оставено за накрая. Номерът се състои в това, че чиракът сваля и слага обувките от краката на клиентката, така че седи пред и под нея и ако тя е с къса пола, както ходиха част от жените по онова време, се започва едно потене, едно пазарене, едно събуване и обуване и колебание отново и отново, докато не се постигне желаната цена. През това време на горкия чирак му се разтреперват ръцете, изпотяват му се очите и загубва дар слово. Печалбата и успешният пазарлък са гарантирани, само остави жените на мира да пазаруват сами.

Булевард Туналъ е съвсем близо до посолството и вечер имаме навика да се разхождаме по магазините. Пак там са и едни от най-добрите кръчми, които посещавахме на обед – „Кебап 49“, „Румели“, „При мама“. В повечето не се сервира алкохол, но храната е чудесна и на обед се пълнят със студенти, млади хора и служители. Подобни ресторанти работят денонощно - „24 hours non stop shkembe chorba“, както пишеше на една реклама на ресторант „Кебабистан“. Преведено, името на ресторанта значи страната на кебапите. И сега са там, но публиката доста е изменена и все по-често се виждат млади момичета със забрадки. Не че имам нещо против религиозния символ, но ми е доста странен когато се комбинира с дънки и прозрачна блуза.

Семейство

На Изток семейството е свята институция. Нашата религия също сочи семейството като нещо свято и основна единица на обществото, но напоследък нещата хич не са добри в това отношение. Съжителство, хомосексуални бракове, късни бракове, разводи, изоставени деца, на къде ли ни води всичко това? Човек е песъчинка, а Светът е сграда, а сградите се строят от тухли, а не от пясък. Пясъкът трябва да се свърже, да се спои, за да стане тухла. На Изток можеш да си правиш шеги с всичко друго, но не и със съпругата, децата, семейството и роднините. Нещата дори имат и някои крайности. Например не е прието да попиташ как е съпругата или голямата дъщеря, или да им предадеш поздрави, това е частна

собственост, дори е обидно и може да стане повод не само за скандал, но и за нещо повече. В това отношение чужденецът се сблъсква с непонятни за него практики. Още първите дни съпругата ми беше предупредена от приятелка-италианка да внимава много при пресичане на улиците, тъй като при неизбежна катастрофа иранските шофьори предпочитат да удрят жените. Оказва се, че за тях се плаща по-малка кръвнина отколкото за мъжа. Къде на майтап, къде на истина, но по-късно ми разказваха, че при пресичане на улицата мъжът трябвало да държи ръката на жена си и в това се изразявало ангажимента му към нейния живот, тъй като тя има трудности в ориентацията. Практиката мълчи какво става когато жената е сама на улицата, вероятно всичко си е на нейна отговорност. Добре е да се знае, че на пешеходна пътека в Иран колите не спират и не се дава предимство, тъй като от една страна това може да се счете за задявка, а от друга да предизвика катастрофа.

Най-голямата мечта на всеки син в Иран е да прилича на баща си. И затова е толкова лесно да намериш съпруг за дъщеря си – просто гледаш бащата, а синът е като него. Първоначално имах впечатлението, че демокрацията в Турция е по-развита, а традициите и религията в Иран имат повече влияние, така че за мен беше доста странно да установя, че иранците дават повече права на момичето да приеме или не кандидата, докато турците направо посочват – ей това е мъжът ти, за него ще те женя, обичай го, твой е. А за съжаление често посочват роднини, и после улиците са пълни със сакати и малоумни, но за тях това е от Бога. Щом се стигна до там, че най-богатият човек на страната Сабанджъ да излезе по телевизията с малоумния си син, роден от брака с първата му братовчедка, и да призовава да не се женят помежду си, може да си представите за какви мащаби става дума. Ама пусто да остане, нали става дума за имоти и наследство...

Имах един комшия в кооперацията в Анкара, Хашим, много богат човек. Е, по моите разбирания богат. Имаше човекът две – три коли, все Мерцедес, фабрика за килими, триетажен магазин за мебели, разни ниви, вили, ей такива работи. Беше ходил на хаджилък, не пиеше и жена му ходеше забрадена. Разправяше, че

навремето, като работил в Германия, взимал разстоянието с кола до Турция за 2 дена, ама непрекъснато пиел по пътя, по три-четири шишета уиски.

Много сърдечен човек беше Хашим, къщата му винаги отворена, само че трябваше да изпращам кападжията Яшар да му каже, че искам един чай да изпием заедно, за да може жена му да се забради предварително. Към мен той имаше прекрасно отношение - учтив, добронамерен, готов да оказва всякаква помощ. Може би фактът, че също е прекарал част от живота си като емигрант му даваше възможност да разбира живота на чужденеца и неговите несгоди. Спомням си, едно лято разговаряхме за намерението ми да отида някъде по Средиземноморието и аз просто така, да върви приказката го попитах за съвет къде е най-добре да почине човек. Без никакво колебание човекът ми предложи ключ от собствената си вила в района на Мерсин, обади се по телефона на прислугата да я подготви и на някои от местните да ме посрещнат и се отнасят гостоприемно към мен, въобще всичко необходимо за една добра почивка. Не само че не взе пари, но имах разрешение да си бера плодове от неговата част на градината. Забравих да кажа, че вилата беше част от ваканционно селище, построено в цитрусова градина. Нещо невероятно красиво и екзотично, но беше пълна с комари. Така бяха нахапали пудела Меги по гърба, че горката се завря под чаршафа да се крие. Тогава открих тази част на Турция и след това три пъти ходихме лятото на почивка в района.

Та Хашим имаше две дъщери и един син. Голямата женена и рядко се появяваше та даже и името ѝ не знам, най-малката тъкмо завършваше училище, а синът се занимаваше със семейния бизнес. Малката се казваше Айше, красива като капка, нежна, с прекрасно тяло, кожа и очи. Завърши гимназия на 19 години и реши да кандидатства в университет. Баща ѝ отсече:

– Ще те издържам, ако те приемат за лекар или адвокат, ако не – ще те жения.

Приеха момичето за геолог, което по семейните разбирания значи да ходиш по балкана с разни мъже и да не знаеш що е къща и семейство и – сватба. Посочиха съседското момче. Тогава то беше

войник и с Айшето се бяха виждали два-три пъти, но нищо повече. Старите се познавали, били добри приятели и колеги. Е, това е.

Направи комшията чудна сватба, нае хотел „Дедеман” в Анкара, администраторът от общината с всички тефтери дойде на крака да ги запише. Дето се вика, двадесет хиляди долара похарчи. Купи на дъщеря си един апартамент, с новата рода го обзаведоха и хайде, отивай да обичаш мъжа и да създаваш семейство. Питам го:

- Даде ли някаква зестра, някоя нива, или имот, или дял от магазина или фабриката?

А той ме гледа учуден и отговаря:

- Ами тя се ожени в богато семейство, те са по-богати от мене, нищо няма да ѝ липсва. Защо да давам, тя там отиде благодарение на това, че аз имам, аз ако бях раздавал така, до сега нищо да не е останало.

И толкова, въпросът е приключен, всичко остава за сина, на едно място, в семейството.

При иранците не е така и като гледах хазяина ми какви пари потроши за дъщеря си в Дубай, да се чудиш. При нас говорят, че медицински сестри и сервитьорки отивали на гурбет в Дубай и пари правели. Хазяинът плаща по 2 500 долара месечен наем за 55 квадрата едностаен апартамент. От тези пари дъщеря му, която работи в застрахователна компания, с два езика и висше образование, заработва 1800, другите той ги добавя. Разходите за живот – отделно. Та не знам какъв е тоя гурбет, къде живеят и какво работят тези, нашите хора, само се чудя кога ли ще се наложи да прощаваме отново чужди дългове, за да вадим някои от затвора, както стана в Либия. А Ялда, дъщерята на хазаина не е женена, вече е на 30, два пъти ѝ предлагал разни кандидати, не ѝ харесвали и отказвала. В Турция такова нещо да откажеш на баща си, трудно става. Иначе пишем по вестниците, че в Иран нямало права на човека и жените ги трепели с камъни, ако изневеряват. А пък за ваше сведение в Турция по закон се признава за изневеря само на жената, мъжът имал нужда, нали разбираш... В Турция наскоро разрешиха при развод жената да възстановява моминската си фамилия и децата до 14 години също дават на жената. Но тя поема ангажмента да не се жени втори път, защото това си е курвалък, а

щом е курва – взимат децата и ги дават на мъжа. А иранките сключват такива предбрачни договори, слагат такива обезщетения при развод, че ум да ти зайде. Виждал съм договори с килограми злато и хиляди долари месечна издръжка, апартамента, колата и вилата отделно. Къде е правдата и демокрацията, да се чудиш и маеш. Едната държава е наш съюзник в НАТО, кандидат вече 50 години за ЕС, а другата – всеки ден чака да я заблъскат с ракетите, че не е демократична и правата на човека не спазвала. Е, все пак моите впечатления са от Техеран и от по-заможната част на населението на двете страни и по-скоро в източните и селските райони не е така.

Много хора са с впечатлението, че на Изток не се дострояват къщите, за да не се плащат данъци. Нали сте виждали масово да стърчат железата от първия или втория етаж и къщата да стои само на плоча? Е, да, ама не е така. Това е знак, специален знак, че в дома има момък за женене и като се намери подходящата снаха – ще се вдигне и съответният етаж.

А между другото, знаете ли защо в Саудитска Арабия било забранено на жените да управляват автомобил? Ами защото ако стане някоя беля и се наложи да съдят жената, това означавало да я признаят за човек, а това няма как да стане. Докато се ожени момичето е записано в паспорта на баща си, а като се ожени – в паспорта на мъжа си, барабар с всички дечурлига. А в Иран пак е по-добре, не само че могат да се развеждат и да имат паспорти и да карат коли, но за да обвинят жената в изневяра ти трябва четирима свидетели. Нали се сещаш, че това значи най-малко пред четирима души да се изложиш, че си носиш рогата. И ако въпреки всичко се решиш на такава стъпка, жената пак има повече права – може да избира как да я утрепят – с камъни или да я обесят. Демокрация.

Някой може да си помисли, че жената е безправно същество в мюсюлманските страни и ще сбърка. Жената само външно е пренебрегната, но в семейството тя менажира всичко – пари, обзавеждане, храна, средства за живеене, деца. Тя е реалният пазител на честта на семейството и това произлиза от логиката, че жената има само една чест и тя се дава веднъж и от Всевишния и може само да се изгуби, не е като при мъжа да може да се заслужи

отново. Майката не може да се обижда пред децата. А бащата е отговорен за честта на дъщеря си през целия ѝ живот и ако нещо се случи с нея изпраща синовете си да се разправят, а начинът е само един. Като правило бащата запазва ангажимента си към децата, независимо от случаите на развод или раздяла, като това особено важи за религиозен брак. И в България има доста мюсюлмани, особено турци, араби и иранци, които сключват религиозен брак, тъй наречения никях. Разбира се ние не го признаваме като равностоен, още повече, че това често означава многоженство. Интересното е обаче, че бащата запазва силни родителски чувства, полага всички необходими грижи за жената и децата и раздялата с тях му причинява доста душевни терзания. По мое време имяхме няколко случая на религиозни бракове на българки-помакини, красиви, бели, хубави момичета, които идваха за оформяне на престоля си в страната и много се изненадваха на липсата на законова основа за издаване на дългосрочна виза. Спомням си и един комичен случай с една Сийка, на която се наложи да живее близо месец заедно с децата си в приемната, без да плаща нито за хотел, нито за храна, защото ние ги хранихме поред. Веднъж едно от семействата в посолството сготвили смялянски фасул, който носили специално от България, но за тяхна изненада Сийка категорично отказала да го яде, защото по нейния край това била храната на бедните, а тя не била до там закъсала. Наложил се да ѝ поръчат храна от ресторанта.

Всичко изброено до тук определя една значителна роля на родовите връзки и фамилията в междуличностните отношения, а те от своя страна са свързани с редица особени традиции, вярвания и амулети. При разговор с непознат винаги се проявява подозрителност и се пита към коя фамилия принадлежи и какво прави тук. Колкото по-голям е родът, от който произлизаш, толкова повече авторитет и власт притежаваш. Дори и телефонът да стои пред стопанина на къщата той никога няма да го вдигне при позвъняване – това се прави от жена или дете, за да има право да пита кой звъни, кого търси, по какъв въпрос. Цялото общуване е изпълнено с неписани закони и традиции, но спазването им е от особено значение. Много е важно при разговор да се гледа мюсюлманина в очите – това е признак на добронамереност, на

честност и откритост. Сведените очи и избягването на погледа са все признаци на лоши мисли. Мюсюлманите вярват в магиите и знаят, че очите имат страшна сила, но правенето на магия се счита за грях. Развалянето им, особено на черните магии, е работа на ходжите, а не на поповете. В България също е разпространено вярването в силата на ходжите за правене на добри и развалянето на лоши магии, а ходжата на Долни Воден до Асеновград е един от най-известните в тази област.

В разговор никога не се пита имаш ли деца, а дали си завършил религиозния си път или чий баща си. При това синовете и дъщерите се съобщават отделно. Спомням си разказа на един дипломат, който бил приет от Саддам Хюсейн и на въпроса колко деца имаш отговорил:

- Имам две дъщери.

Саддам помълчал и казал:

- Не, ти не ме разбра, аз те питах колко деца имаш.

Използват се различни знаци от езика на тялото – склучени пръсти за съпричастност, галене на главата на детето за любов и съчувствие, пипане на рамото или ръката на събеседника за приятелство и близост, различни амулети против лоши очи – чесън, синьо манисто, отваряне на вратата с дясна ръка и хиляди-хиляди други останали от пред ислямския период на вярвания. Има много лоши или обидни животни и те са свързани както със страха от тъмното или от звуци, така и с отвращението от душевната и физическата нечистоплътност. В цял свят совата и бухалът са лоши животни, които скитат нощем и плашат хората, но към тях мюсюлманите причисляват и заека, защото живее в земята, шарана, защото мирише на тиня и прасето, защото се рови в нечистотиите. Всъщност каноничната забрана за ядене на свинско месо идва по чисто медицински показатели – месото е тлъсто и не подлежи на съхранение дълго време, а това значи болести и освен това поради близкото си анатомично устройство, прасето е идеален разпространител на болести по хората и най-вече на чума. Ако обаче мюсюлманинът „не знае“, че яде свинско – няма проблем и дори да го излъжеш, значи че грехът е върху тебе.

Повечето от тези вярвания и ограничения са резултат от силната зависимост на хората от природата и вродения фатализъм. В такова общество огромна роля играят подробностите и общата атмосфера и по-малка фактите и целта и това определя цялата шарения на начина на мислене - с много цветове и миризми. Силата на властта и властта на силата са движещи за самочувствието на отделния човек, а недъзите от всякакъв вид са проблем при женене и техните носители са обект на пренебрежение и изолация. Затова пък демонстрацията на симпатия към недъгави и сакати е голямо предимство. Ето защо на Изток не се отказва милостиня, макар че в Техеран почти не видях просяци.

Али

Ако на улицата в Техеран извикаш „Ей, Али“ сигурно половината мъже ще се обърнат. Али е най-популярното име, може би наравно с Хюсеин и чак след това идва Мохамед. Причината е в шиитската религия на страната. Затова пък тук не можеш да чуеш името Омар, това е един от сунитските имами и той е популярен само в Кюрдистан. Моят хазяин в Техеран естествено се казваше Али и беше много сърдечен човек. Признаваше си, че до моето идване е имал негативно мнение за европейците и доста се е колебал преди да се съгласи да наема квартирата. И аз усещах дълго време, че ме изучава, дори си мислех, че пръст в тая работа има и тайната полиция. Е, веднъж като бяхме пийнали повечко, той си призна, че са го посещавали няколко пъти и са искали различни услуги - да ме следи и донася за разписанието и контактите ми, да им даде ключ за квартирата и други.

Али притежаваше особена смесица от религиозност, почит и привързаност към семейството и заедно с това беше палав и жизнен. По-нататък ще ви разкажа как почерпи с уиски за завръщането си от хаджилък и това стана в двора на къщата, където всичко се вижда от околните кооперации. На въпроса ми дали не го е страх да не го издадат на полицията той отговори, че от една страна има връзки с тях, от друга комшията ще си навлече повече загуби отколкото ползи. Оказва се, че ако комшията наднича в двора ти когато си

седнал с приятели и жените им са без кърпи имаш право да вдигнеш стена пред прозорците му.

Той обичаше да хапва и пийва, но по-често посрещаше гости по ирански обичай – с чай, плодове и ядки. Така домакините имат време да обърнат повече внимание на гостите, общуването не е съсредоточено в количеството и качеството на пиенето и яденето, мисълта на жената не е заета с покривки, гозби и подредби и може да обърне внимание на себе си. На нас винаги ни правеше забележки за разточителните вечери:

- Ей, вие сте дошли тука не да харчите, а да спечелите някоя пара, пазете ги.

Все пак Али също организираше и по-обилни вечери и по време на една от тях се окапа с някакъв сос. Хайде сега си представете ситуацията, че сте в къщи и домакинят се е окапал. Нали веднага ще се извините и ще си смените ризата, поне при нас е нормално. На нашия човек обаче дори не му направи впечатление и нещо повече – на другия ден го видях и беше пак със същата риза. Ще кажете, че е мърльо и няма да сте прави, защото за разлика от арабите, персите са много чисти. Просто външната страна на нещата не им прави впечатление, там по дрехите не посрещат и изпращат, там най-голямо значение се отдава на личното познатство, контакт и общуване. И при президента съм бил, а той беше с такова костюмче, че ми идваше да му подаря самото си, а той с найлонови чехли за баня и бели чорапи, въобще не му пука. И при представител на върховния лидер съм ходил и той завалията с едно протъркано джубе от конопен плат, мърляв килим на пода, омазнени дивани и очукани чашки за кафе, жал да ти стане. А оказа се, че човекът владее цялата търговия с коприна в страната...

През втората година от престоя ми почина тъщата на Али. Скръбта на хората по близък е еднаква навсякъде, така скръбят и иранците. Али беше много загрижен за жена си, която искрено страдаше и дори беше решил да я заведе на екскурзия до България, за да се поразтуши. Докато обсъждахме подробностите, фирмите за резервации и условията за визи, мина доста време и жената се поуспокои. По това време Али вече беше наясно с предлаганите в България екстри и полека-лека взе да отстъпва, докато накрая заяви,

че май е по-добре отначало сам да отиде да види какви са условията, пък после може и жената да заведе. После пък тя разбира за „екстрите“ и в крайна сметка и двамата не отидоха на екскурзия.

Иранците май се страхуват от конкуренцията на турците, иначе как да си обясниш, че не им разрешават да си открият магазини или ресторанти – непременно трябва да имаш местен съдружник. Имаше един ресторант на Мехмед, турчин от Истанбул. Беше в пресечка на улица „Носрат“, близо до Техеранския университет, даже се сприятелихме с него, домашна ракия му давах, а той си затваряше очите, като си наливахме тайно под масата в ресторанта. Правеше оня чуден искендер-кебап с кисело мляко, пържен в масло доматиен сос и питка, разни турски мезета, салати и готвени манджи, ама му завидяха за клиентелата, наложиха му двоен наем, после мястото продадоха и накрая не издържа и замина. А и майстор-готвач си беше докарал от Турция. После няколко пъти минавах от там, ресторантът стои затворен, ама на, изгониха човека.

Като стана дума за сравнение между двата народа, разбира се най-напред ще трябва да се разкаже за кухнята. Но ако темата за турската кухня заслужава отделно внимание, то за иранската само ще опиша една литография на ресторант от XIII век, която имам в албум на Техеран. Подариха ни го от Националната организация по картография, която е част от Генералния щаб, така че никой не може да ме обвини в манипулация.

Като изключим факта, че ресторантът представлява един навес от рогозки и че тогава гостите са седели направо на масата, а масата е била на десет сантиметра от земята, както и че са имали малко по-различно облекло, останалото е много познато.

С една дума и днес ако имаш четири шиша (иранските са специални, плоски, широки около два сантиметра и дълги към 50) - един за пилешко (джудже), един за овче (баре), един за кайма (кубиде) и един за домати, можеш да отвориш ресторант. За гарнитурата направо може да не питаш – голяма глава воден лук, разрязана на две, четвъртинка лимон и ориз (със задължителното кубче масло и шафран, но шафранът е друга тема), а понякога и листо от маруля или една особено миризлива паста от смлени маслини и орехи, която така и не опитах. Може на вкус или миризма да не е чак толкова лоша, но на външен вид изглежда като ядена един път. И това е. Няма претенции, няма меню, няма излишни въпроси какво има и дали е прясно. Приготвя се пред клиента и винаги знаеш какво е менюто. Няма значение дали си в ресторанта на пет звездния хотел „Азади“ или в кварталния кубидарник. Е, ако отвориш ресторант в „Азади“, ще ти се наложи да си купиш и пети шиш за телешко. В някои по-изискани ресторанти правят комбинация между различните видове меса, слагат гъби, домати или чушка между тях, съответно и друго име. Даже има и български кебап, което е още едно доказателство, че сме тръгнали някъде от тези места. И добре че сме тръгнали, само за това трябва сто паметника на Аспарух и баща му да вдигнем. Българският кебап е парчета овче месо с люти

чушки между тях. Никой не знаеше защо се казва така, но се предлага дори и в арменския ресторант, а името му е изписано на английски.

Иранците не си дават особен зор в кухнята. Почти на всеки ъгъл може да се намери квартална кръчма с готови шишове и ориз, доставката до дома е бърза и безплатна, а цената е по възможностите на всеки. Може би мъжете не са така претенциозни, може и да е резултат от цялостната липса на култура в това отношение, но домашната кухня не е поле на фантазия на домакинята. Едно от най-сложните ястия, които се приготвят за домашно ползване се нарича „куку-йе сабзи“ и независимо от сложното име представлява нарязани на ситно зелени подправки – джоджен, магданоз, пера от лук, чесън и праз, чубрица и нещо, което прилича на люцерна, всичко това объркано с яйца и запечено в тава на фурна. Когато е удостоен с такова ястие, иранецът е особено доволен и се гордее с уменията на съпругата си. Спомням си как ми се наложи да давам рецепта за картофена салата и мусака, като че ли е върхът на кулинарното изкуство. Но пък в домашни условия на гости у Али съм опитвал такива прекрасни образци на китайската и индийската кухня, дори по-добри от ресторантските оригинали.

Между другото, турските и иранските овце не са като нашите, а отзад имат една дебела опашка, залепена на двата бута, та в нея се събира всичката лой на животното, както при камилите. Мюсюлманите не колят млади животни, смята се за грях. Това че навремето изнасяхме агнета беше друго, грехът е върху нас, не върху тях. Но поради горната причина даже и старите кочове не миришат, лойта е в опашката, а месото си е чисто и крехко. Киснат го в лук и разни миризми, основната от които е шафран, а след два-три дни е като локум. Аз му слагам допълнително малко бяло вино, черен пипер, дафинов лист и лъжица захар, става още по-добре. Ако ходите в Иран, дафинов лист няма да намерите в магазините, търсете го в билковите аптеки. А още по-лесно е да отидете в съседния парк – дафиновият храст се използва като декоративно растение, набери си на воля. Всеки парк си има по една „алея на яхните“, както бяхме ги кръстили ние. А ако отидеш есента, когато

подкастрят храстите, направо можеш магазин да отвориш или да изнасяш, още имам от там.

Парковете са много добре поддържани, чисти, подредени, но и доста хора работят в тях. Работниците живеят в специални бараки или палатки в някой отдалечен ъгъл, бедни хорица от южните провинции, по 5-6 души в стая, направо на пода или на двуетажни легла, мръсно, мирише, но има покрив над главата, служебно облекло и получава някоя пара. Да се не начудиш колко усилия се влагат за прекарване на пръст, торене, непрекъснато поливане, но така или иначе иранските и турските паркове в градовете са красиви, с много цветя, фонтани, чисти и зелени.

През почивните дни са пълни с хора, налягали по тревата. Носят си разни черги, възглавници, задължителните чайници, тенджери с манджа, тави ориз и какво ли не. Събуват се като в джамия и полегнали, отделно мъже и жени, си приказват, пушат наргилета или просто мързелуват в жегата. От лойта в ориза и чорапите малко понамирихва наоколо, но какво да се прави. Хиляди деца играят, но никъде не можеш да чуеш крясъци, навиквания или плач – към децата има невероятно търпение, разбиране и любов. Например в ресторанта бебетата се слагат направо на масата, може би и поради това, че почти не се ползват детски колички. Децата са или на ръце или на собствен ход.

Като казах фонтани, се сетих за Анкара, където в началото на 2000 г. арестуваха зетя или баджанака, не помня добре, на кмета

на града. Беше направил фирма за изграждане на фонтани и естествено спечели всички конкурси и по целия град течеше вода на корем, но пък парковете бяха хубави. Като правило и в двете страни парковете и фонтаните се изграждат в деретата на малки рекички, които няма как да се урбанизират, но пък стават за място за разходки и отдых – хем не буренясват и да стават свърталища на наркомани, хем красиво и полезно.

В Иран не се ходи по парковете напролет, защото докарват огромни купчини с тор, ама не каква да е, а направо от фермите и доста мирише. Разхвърлят и я чакат там да си угние. Веднъж в посолството в Техеран дойде един ветеринарен лекар, да лекува кучетата. То добре че имахме кучета, та ни пазеха, а иначе охраната спеше повече от нас, че и чаршафи си носи на дежурство. Ей, между другото това е райска професия - да спиш срещу 1500 долара на месец. Та ветеринарят беше донесъл някакви салами и шунки от диво прасе, правели ги в арменски месарски цехове. Може и ферми за питомни прасета да са имали, но за етническите групи – по-късно. Питам този доктор как се справят с екологията, нали все пак има доста отпадъци от фермите. При нас вече сериозно беше се заговорило за екология и един приятел развиваше дейност с

калифорнийски червеи, дето правят хумус от говежда тор. Много екологично, а и Европа плаща луди пари за това. Разправям му как тоя червей изяжда отпадъците и ги преработва на хумус, колко е чисто, практично, а опазва и природата и какво ли не. А иранецът ме гледа учуден:

- Ами че тя фермата е извън града, нищо й няма на екологията, то си тече наоколо, не е в града.

Не можах да му продам червеи.

По подобен начин ми обясни и автомонтъорът на Али, при когото отидох да си сменя маслото на колата. Накара ме да закарам колата до вадата в края на улицата и източих маслото от двигателя направо в нея.

- Ами от къде идва петролът? Нали от земята! От където дошъл, там отишъл.

Като помислиш – желязна логика.

Началото

В Турция пристигнах в началото на септември 1996 г. и честно да си кажа, беше голям късмет. Само като си помисля, че ме отминаха всички проблеми и безпокойства на зимата и прехода на онази година... За това, и за времето, което имах възможност да прекарам заедно със семейството си, съм най-благодарен на престоя в Турция. Златен период за мен, не говоря за пари, а за всички възможности да разгледам страната при невероятното гостоприемство на турската армия, народ и отделните хора. Да посетя практически всяко кътче, да общувам както с най-висшия ешелон, така и с обикновените хора. Може би тук е мястото да кажа, че след като прекарах 3-4 години в страната, започнах да говоря по-правилно и по-богато от половината турски народ, и това беше огромно предимство. Оцених го когато след това в Иран не знаех езика, е, тук-там хващам по някоя дума, но не е същото. Турците ме приемаха като един от тях, много от тях даже се учудваха, че в България се говори на български. Редовно ме питаха толкова ли не е имало туркия да се ожена за нея, та съм взел чужденка, та дори и гяурка и много се учудваха, че аз също не съм турчин. С гордост

разказвам една случка, когато продавач в магазин за канцеларски материали много настояваше да му кажа от къде съм. След като на няколко пъти му казвах, че съм от Анкара, накрая казах:

- Добре, позна, не съм тукашен, от Ташкоьопрю съм.

И го попитах по какво е разбрал, акцент ли имам или неправилно говоря:

- Не, казва, ти си висок, бял, строен и хубав, а тукашните са ниски, тантурести, черни и грозни.

Никой (с изключение на един капитан, но за него ще разкажа по-късно) не си спомни за робство, не говореше за империя, влияние, за различия. Даже много се учудваха какво толкова се е случило на 3-ти март, когато ги канехме на национален празник ... Като казах робство, си спомням един случай когато спорихме за Османската империя и аз доказвах, че имперското поведение си личи в бита, поведението и ежедневието и на обикновените хора, че то дава отражение на начина на мислене и действие на политиките. Ами идете в Турция и ще видите, че там няма обръщение другар или господин (на кой както сега му харесва) – всички са аби или абла (батко и кака, пък се чудим от къде нашите цигани ни наричат така), аги, ходжи (в смисъл на учител, знаещ повече), ефендита, генералите съответно – паша. Та запитах моя опонент дали знае кой е последният народ, освободен от османско робство, а той, много притеснен, запитва дали това не е българският:

- Не, бе, викам му – турският народ. Защото империята е система, която не прави разлика между свои и чужди. Тя machka еднакво и всички са поданици, а не граждани.

И ако питат мене, трябва не пет пъти на ден да се дупят и молят срещу Мека, а да носят цветя на паметниците на Ататюрк, дето ги е освободил.

Ататюрк е друга голяма тема, но тук аз само ще кажа, че да се занесат цветя на негов паметник е много лесно, защото в Турция просто други паметници няма, а и да има, на тях не се носят цветя. В Иран е различно – пълно е с паметници на поети, писатели, философи и мислители. Има ги в почти всеки парк и повечето са израз на национално достойнство и уважение, макар че и на тях не се носят цветя. Хм, дали пък не става дума за различни форми на

култура, коя ли от тях е по-разбираема, дали не е някакъв тоталитаризъм и кой е по-демократичен?

Всъщност много пъти съм се питал и къде живее турското племе на територията на Турция. Защото всеки може да ти посочи:

- Ето там са черкези, там татари, там селджуци, там османлии, там лази, азери, араби, кюрди.

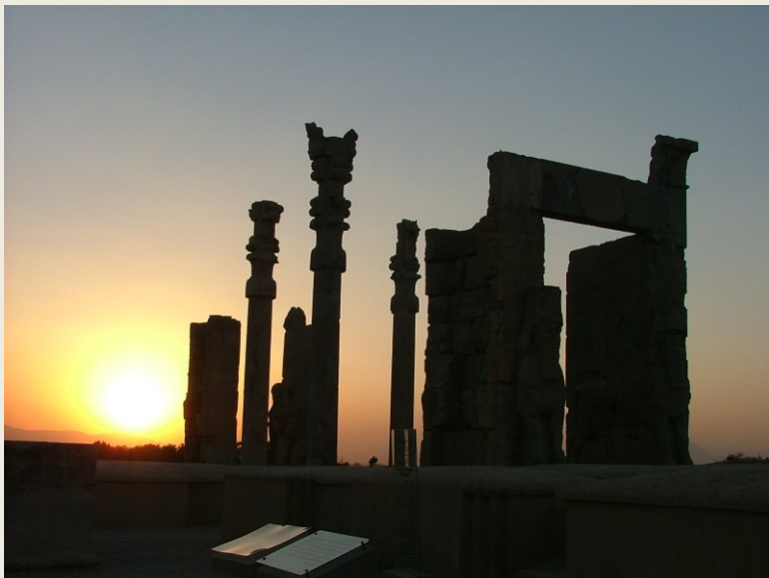
Какви ли не, а турци – няма.

- А, не, казват, те всички са турци и вие сте турци, ама сте християни.

Опитваш се да обясняваш, че между тюрки и турци има разлика и веднага получаващ насреща си цитат от Ататюрк – „Един народ, една земя, един език, едно знаме“. Край, няма коментар, всички са турци. Макар че сега не се знае какво ще стане, май и Ататюрк няма да може да пребори исляма. А има нужда да се преборва, макар че със или без натиск ислямът се превръща в ислямизъм. Нещо като Мърфи в религията. Та ще видим дали няма да се окаже прав един наш посланик, който казваше след престой от няколко години в тази страна, че трябва не приятелство и нови ГКПП, а стени да изграждаме и колкото по-високи, толкова по-добре.

Така е и в Иран – същата история, същата империя, същото поведение, същите обръщения. Та даже чужденецът е наречен по името на най-презряната част от мюсюлманството – хариджи (Това

са тези, дето са се отцепили от шиитите. Боже, колко дълбоки корени има религиозната омраза). А в ирански магазин задължително се обслужва най-напред местният клиент и после чужденецът. Ама и нивото на туризма им е такова, от къде да се научат хората. Помня, през 2004 г. някъде четох, че в Персеполис имало 100 000 туристи.

Да им се не начудиш на гордостта за високата посещаемост. А това е град-история, легенда в древния свят, столица на антична Персия, хилядолетия владяла половината известен свят. Дори и минималното разкрито в момента дава представа за колосалните размери на градежите, за величествени стени и колони, гигантски дворци, площади и храмове. Много метрови статуи и изящни стенописи, десетки видове ювелирно обработен камък, скъпоценности, злато и сребро, оръжия, културни и научни достижения – всичко това е прилежно подредено в музеите в Техеран и на самите разкопки.

Ама никой не мисли какво ѝ е на нещастната европейка, дошла през юли по къси гащи и потник и принудена да облече чедор и хиджап при 50 градуса наред пустинята. А в целия огромен комплекс само една невероятно мързелива дебелана предлага

местния вариант на Кока-кола и Швепс в ламаринена барака. Затова и тази дестинация липсва в туристическите справочници и на най-реномираните компании. По отношение на дипломатите са въведени десетки ограничения за пътуване – предварителни писма и дори специални разрешения, описание на маршрута и резервация на хотел, номер на полета или на колата. Въобще какви ли не пречки, но дори и при най-стриктното им изпълнение не винаги можеш да си сигурен, че пътуването ще премине спокойно. Спомням си немският аташе Ралф се оплакваше, че в три часа през нощта в стаята му в хотела нахлула тайната полиция, тъй като не били получили своевременно писмото от протокола за пристигането му. Иначе хотелската администрация стриктно снима всеки паспорт и изпраща данните за сравнение в полицията, след което тя коли, тя беси. Така и аз чаках половин ден в хотел „Мариане” специално разрешение да се настаня заедно със жена си в една стая, защото не носих акта си за граждански брак и няма как да го докажа. Дипломатическият паспорт с надпис „съпруга на...” нищо не значи.

В Иран няма такова нещо като искам - не искам, щом си в ислямската република – спазваш така наречения код за обличане и за да няма съмнения какво представлява той, е нарисуван на вратите на всички обществени места. На входа на летището има плакат (нали помните плакатите в тоалетните от времето на социализма дето бяха за производителността или за ползата от чистите ръце), който обяснява как жената била перла, а чедора бил черупките на мидата, дето пази перлата. Ама пък да видиш младите момичета как са облечени в къщи и по купони. Или пък какви бутици и магазини за облекло и бельо има, да се чудиш къде се показват така. Магазините за дамско бельо имат щори на витрините и това е признакът да се познае, макар че някой път може да го сбъркаш с фризьорски салон, и те са така запердени. Като резултат от цялата забрана май е фактът, за който ми разказа един пакистански доктор в Техеран, че след пластичните операции на носове (леле що народ ходи по улиците с шини и превръзки на носовете), следващата е възстановяване на девствени ципи. Ама пък за носовете са си прави, де, то и без това ти се виждат само 10 сантиметра от лицето, та и на средата цъфнала една гага, като отварачка за консерви. Имаш две

възможности – или слагаш твърдия вариант на чедора и ти се виждат само очите, или операция. Между другото иранците правят добре, че спазват шариата и Корана и се молят на Аллах и му благодарят, щото ако не им беше дал петрола... Турците за какво се молят – не е ясно, освен това и в Европа почти влязоха, ама май щом много се молят ще си останат все отвън. Макар че турците се молят пет пъти, а иранците три пъти на ден.

И в Иран империята си е империя, по всичко си личи. Например тук не видях магазини за дрехи втора ръка, просто никой няма да си купи, нищо че има много бедни хора. И тук важи принципът, че всичко което е оставено извън входната врата на апартамента не е твое, но бедните прибират вещите късно вечер, никой да не ги види. Просто имат такова възпитание. Когато на един от костюмите му дойде времето да го сменя, най-напред го дадох на химическо чистене и после заедно с найлона и закачалката го оставих в двора на кооперацията (един вид за кападжията). Той обаче го прибра чак след два дена и при това ме запита дали не съм го забравил. Ако запитах азерите какви са, те най-напред ще ти кажат че са шиити, после са иранци и чак накрая, че са азери. Ама и империята полага грижи за интегриране на азерите, защото са много, виж за кюрдите, арменците, евреите, арабите, белуджите и разните религиозни малцинства, не е така. Да ме прощава дядо Георги, дето от 23-а година беше комунист, но има толкова прилика между този режим и комунизма у нас. Изпращат на кюрдите и белуджите кметове и администратори от персите, смениха имената на арабите, направиха карикатури на азерите като хлебарка. Нищо не са прочели от историята и от нищо не са се поучили, значи ще си изживеят грешките отново. Иначе днес азерите са на власт – Върховният лидер Аятоллах Хаменеи е азер, повече от половината генерали и офицери – също и на територията на Иран живеят повече азери, отколкото в Азербайджан. Ако ще се обединяват, кой към кого ще иде, не е много ясно.

Някъде през 2007 г. в Иран много се говореше за намесата на съседите във вътрешните работи на страната. Естествено всичко беше инспирирано от „големия и малкия шейтан” – САЩ и Израел. Стана така, че се заговори за някаква криминално-терористична

група, която действала от двете страни на границата с Пакистан, начело с някой си Ахмад Мангал. Него го убили и го заменил Мохамад Мангал, пък членове били още няколко души, ама всички с фамилията Мангал. Разпитах насам-натам, оказва се, че произхождат от едно от най-известните цигански племена Мангали, живеещи основно в Пакистан и по границата с Иран. И изведнъж си спомних за едни стари приказки за държавата на циганите, за общото наименование на нашите цигани и за преселението им от изток на запад. Та нищо чудно обидното днес наименование „мангали“ всъщност да е белег и насочване към прародината на голяма част от нашите цигани и това съвсем да не е обидно и да допринесе за изясняване на произхода им. Защото сега ние ги наричаме роми, но „ром“ всъщност на някои от многобройните цигански езици значи човек, а защо тях да ги наричаме хора и да се отличават от нас, а пък другите като са българи, гърци и турци какво са – магарета ли? Защо циганинът е човек, а аз съм българин? Ей такива, едни объркани мисли ми идват в главата, като се сетих за тоя Мангал.

Голям проблем и за Иран и за Турция е, че претендират за позицията на регионален лидер. То си е така, и двете са велики регионални сили, като армия, икономика, влияние върху съседите, население. Въобще, бивши империи, столетия стояли една срещу друга. Не побеждавани, не завладявани. Ама пък два лидера един до друг, и на съседите и на тях самите им идва много. Търкания в Кавказ, проблеми в Каспий и средна Азия, едната приятел със Сирия, другата - съсед, кой как влияе на Палестина, да не говорим за приятелството с Израел и САЩ. И понеже никой няма да отстъпи просто така, за сега си търгуват, май и си помагат, поне гледат да не си пречат, но като че ли се гледат и с подозрение. За Иран е добре, че от 2002-3 година на власт в Турция са проислямски, макар и умерени партии, ама кога ли на военните в Анкара пак ще им дойде много...

Но нека да карам поред. Пристигнах аз в Анкара заедно с жената и двете щерки, след едно доста тежко пътуване по непознат път и с нова кола, за радост без проблеми. Макар че никога няма да забравя това шеметно минаване на Истанбул по магистралата,

потната риза, залепена за гърба и студената вода на първата бензиностанция след града. Нито пък прохода в планината над Болу, с безкрайните колони от едва пъплещи по нанагорнището грохнали и претоварени камиони и шкембе чорбата в крайпътното заведение.

Няколко седмици, докато се оправя и да наема апартамент, живях в официалната приемна на посолството. Можете да си представите децата, които тогава макар и да не бяха толкова малки, как се чувстваха в апартамент с 5-6 стаи, две бани и три тоалетни. Кучето се губеше в него. Сега вече разбирам, че посолството в Анкара не е било от най-добрите и богатите на България, но по онова време ми се виждаше като разкош и красота. Та как не, в салона за приеми имахме оригинали на Златю Бояджиев и Майстора, кристални полилеи, пиано, огромни дивани и кресла... Сега от дистанцията на времето мога да споделя, че Анкара е прекрасен град за живеене на чужденци, защото е съсредоточил всичката бюрокрация на страната, но е подреден, достъпен и съвременно планиран и предлага всички удобства.

Разбира се предприехме и първите излизания, на гости, по магазините и т.н. Още първите дни отиваме на разходка, но помним, че посолството е срещу парка на лебедите, от другата страна на главния булевард, естествено „Ататюрк“. Ходим насам-натат, разглеждаме и като за късмет, заваля дъжд. А за такситата, както навсякъде, това е златен момент и пред нас веднага спира едно. Качваме се на бегом и аз авторитетно обяснявам, че трябва да отидем до Парка на щъркелите, ама искам да бъдем от другата страна, срещу парка, за да не пресичам улицата, защото по време на дъжд тя се превръща в непреодолима река. Шофьорът си подкарва колата, напруга се да гледа през дъжда и изведнъж бие спирачки и пита:

– Къде да карам?

- Ами на Парка на щъркелите, отговарям, дето е срещу българското посолство.

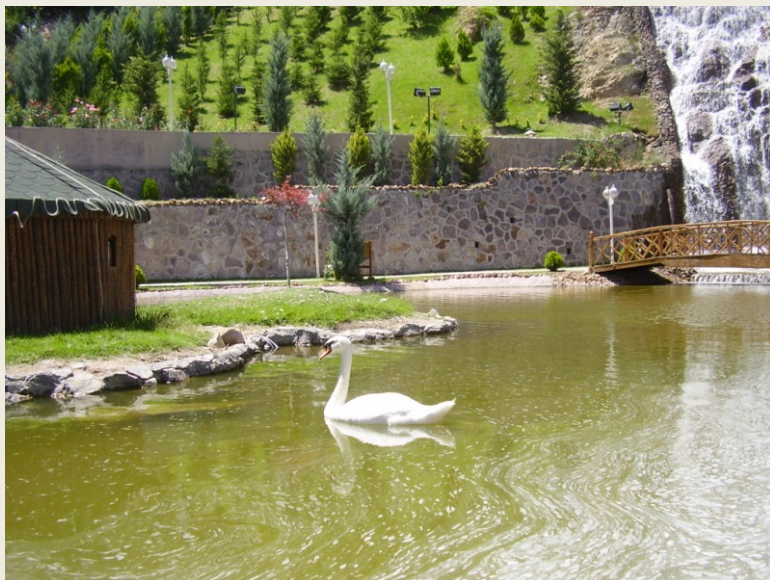
Той пак се замисля, извади справочник, търси Парка на щъркелите, после се обажда по радиостанцията, и в централата търсят щъркели – няма.

- А, бе карай, му викам, ще ти покажа пътя.

Имах кураж, защото практически бяхме ходили по булеварда все направо и няма как да се изгубим. А той упорито си пита колегите. Накрая разрешихме въпроса като намерихме адреса на посолството, но като стигнахме пред парка, шофьорът ми казва:

- Ей, това не са щъркели, а лебеди.

Ами аз знам, че са лебеди, ама като не знам как е лебед на турски, какво да правя? Знам щъркел, казвам щъркел.

Така беше по-късно и с едно от първите ни ходения на пазар. Жената иска да купим чесън, аз не знам как се казва и все викам:

– Я, остави, тоя не е хубав, да видим на друго място.

Докато накрая трябваше да го посоча на сергията и да кажа, дай ми от това, и човекът ни разбра. Та не е лошо да се знаят и простички неща на чуждия език, а не само вестници и политика. Жена ми пое по по-правилния път – без да я интересува граматика, морфология и синтаксис си научи говоримия език и в крайна сметка и в Турция и в Иран се справяше чудесно, въпреки някои гафове, на които се смеехме заедно. Когато си поръчваш кафе с мляко, на турски се казва „сютлю“, а без мляко – „сютсюз“. Няма да забравим физиономията на горкия келнер, който трябваше да донесе кафе

„сютлюсюз“ – „със-без мляко“. Или съпругата на един колега, която вместо хляб поръчвала мъж (екмек-еркек) и при учудването на продавача настървено го убеждавала, че има достатъчно пари, да не се безпокои.

Аз също имах комични случаи. Отиваме в Адана, сядаме в ресторант, но ми прави впечатление че се казва „Мак Давуд“ и има характерната за Макдоналдс емблема. Поръчвам аз пържени картофи, а келнерът ми отговаря, че имат само чипс. Обяснявам, че не искам от плик и консервирани, а той най-търпеливо ми отговаря, че са топли и съвсем пресни, докато накрая разбрах, че те просто са се приспособили към произношението на войниците от близката американска база и ми предлагат местния вариант на американския чипс, което си е пържени картофи. После научих и много поговорки и вицове, та навлязох в езика, но за тях ще ви разкажа по-късно. Въпреки, че най-големите гафове на които съм бил свидетел са били именно при разказването на вицове на чужд език.

За мой ужас, на петия ден децата ми казват:

- Ами какво, то тука е по-хубаво от България, я как е уредено, я как са пълни магазините, колко са учтиви хората.

Пък колко беше чисто в сравнение със София - чак сега като че ли нещата взеха малко да се изменят, ама пък и турците минаха през кризи. Децата ходеха на училище в руското посолство, а то беше едно от най-големите, добре обзаведено и поддържано. Ходиш си спокойно по улиците, пълно с полиция, няма кражби, никой не те закача, няма джипове по тротоарите и никой не те изхвърля от кръчмата, защото босът бил дошъл. Полицията е цялата на улицата, но без да те рекетира и краде повече от бандитите, авторитет имат хората. Веднъж гледах как едно такси удари леко човек под пешеходния мост (в Турция има повече надлези за пешеходци, отколкото подлези) на Къзълай и веднага се събраха хора, кой да помогне, кой да гледа сеир. За секунди имаше петдесет човека и пет-шест полицаи, а шофьорът на таксито, естествено, жълт-зелен, гори му хляба на човека. Помогнаха, изправи се удареният, пита го полицаят:

- Добре ли си, как си, нещо да те боли?

А то беше много лек удар, почти бутане и на човека му няма нищо.

- Така ли, вика полицаят, а общината защо е построила тоя мост, ти къде ходиш като теле през улицата!

И като измъкна една дълга палка и като го заблъска по гърба, ще го пребие. Май повече го пердаши отколкото колата го беше ударила. Но всички викат, хак му е, а пък и полицията има право да бие.

За мен, все пък съм възпитаник на друго общество и порядки, беше голям шок да чуя в дома си, че в чужбина е по-хубаво от България. Човек се старее, прави всичко, което се прави по южните ширини за децата и семейството си, а за отплата – чуждата кокошка - пуйка. Реших, че ситуацията трябва да се промени коренно в моя полза и след като научих къде се намира местния битак и пазар, поехме с автомобила натам. Районът се намира в стария център на града, до крепостта и се нарича Улус. Разходихме се по типичния турски зеленчуков пазар, крепостта и разбира се уличката с антикварните магазини, занаятчийски работилници, стари бани, публични домове и въобще цялото това стълпотворение от звуци, миризми, цветове, които оформят типичния източен град и пазар. Не знам дали успях в мисията си да покажа и другото лице на страната (вярното е, че цялото ми женско царство повече не искаше да стъпи на това място), но при мен това предизвика обратния ефект. Така се влюбих в този пазар и малките улички около него, ходих толкова пъти там, имах толкова познати и приятели, че дори последния ден преди да си заминем окончателно, направих и прощално посещение. Ще ви разкажа няколко истории, свързани с този район.

Улус

Кварталът е невероятна смесица и натрупване на култури, векове, традиции, народи, всичко в едно, едно връз друго и всички заедно. През главната порта на крепостта се влиза пеш, но може и с кола, никой не ти казва, че вътре ще имаш проблем да обърнеш или ще си строшиш някой амортизьор по калдаръма – демокрация. В началото е малко площадче пред ресторант „Вашингтон“, но защо са

кръстили този хубав ресторант в стар стил на името на града или човека, не е ясно. Навътре е крива уличка с атракции за туристите – ръчни плетива, антикварни магазинчета, босоноги хлапета, течаща по улицата мръсна вода от къщите и тоалетните. Изток.

На площада пред крепостта са разположени двайсетина сергии за ядки, подправки и варива. Можеш да намериш всичко, евтино и на не лошо качество, стига да не обръщаш много внимание на мухите, курешките от врабчета и прахоляка по стоката. Цените са написани, но подлежат на коментар. То даже без пазарлък не е същото, няма кеф. Колкото повече неща купиш, толкова е по-евтино, кой кого е праметнал и от къде започва действителната цена, не е ясно. Но Андрешко винаги ходи там, където може да прави пазарлък и все си мисли, че е на далавера. Най-често пазарувахме от там за коктейли, че нали парите все не стигаха. Голям късмет имавме, че никой чужденец и гостенин не получи стомашни проблеми след коктейл или на гости у нас, но така е - нали все за по-евтинко... От нашите имаше жертви, но те не се броят.

В долната част на площада е дървената порта на някогашен хан, през една дупка в дебалата врата се влиза в двора, но кой знае какво няма. Редица от двуетажни долепени постройки, зинали врати и прозорци без стъкла, потрошени стълбища и изтърбушени дюшеци на бездомници, някоя подивяла котка, бурени, почернели от времето и мръсотията стени, лепкави коридори. Особена атмосфера на безвъзвратно отминало време и обстановка, която донякъде се вписва в обстановката на стария град, тъжна, застинала и отмряла. Малко по-надолу са складовете за кожи, но там не е хубаво – мирише на леш, а по улицата тече отвратителна смес от кръв, урина, сода и кафява вода.

На стръмната уличка със занаятчийски работилници и антикварни магазинчета, която започва от площада пред крепостната врата и минава край стария хан, се намираще антикварния магазин на бай Реджеп. Той беше доста възрастен, дребен и прегърбен и за него ниската портичка не беше проблем, но на мен ми се налагаше да се навеждам като влизам в миниатюрното магазинче. И днес с умиление си спомням беззъбата му усмивка, грубата, изкривена от ревматизъм ръка, с която прибърсва трикракото столче и

позацапаните чашки за чай. В магазинчето можеш да намериш всякакви парчета от миналото, повечето потънали в прах и мръсотия – метал, дърво, кожа, хартия в невероятен хаос на купчини и по стените, висящи от тавана и на импровизираната витрина от дъски пред прозорчето. Там си купувах лампите на Аладин с гравирани отгоре дух на великана, готов да изпълни всяко желание - чудесна приказка и подарък за надежда. Обзавел съм половината приятели и роднини с тях. Водих и мама Цанка при бай Реджеп, а той така радушно ме посрещна, поздравихме се с типичния шъмарък, целувка по бузите, и естествено предложи чай. Мама не само че отказа, но после с изпълнен с внимание глас ми заръча да си измия ръцете и повече да не съм ходил там. Майка ми е от село и с много мъки и време се е откъснала от него и сега вече не иска да се връща към селските нрави по никакъв начин. Бай Реджеп почина през 1999 г., после магазинчето отвори тя единият му син, ту внукът, но вече не беше същото, нещо си отиде безвъзвратно с него.

На витрината на едно такова магазинче, малко по-надолу, видях веднъж икона, сигурно беше много стара, но за съжаление аз не разбирам от такива работи. Само ми дожаля за иконата, захвърлена в прашния ъгъл на мюсюлманския магазин. Разказах в посолството на няколко души, после пак ходих да я видя и после тя изчезна, дано да е попаднала в добри ръце. На същото място видях и камбана, собственикът разказваше, че е от сирийска църква, от 18 век, имаше и надписи на латински. Каних се да я купя за сувенир, защото по това време още не бях кръстен и чувството ми за християнска принадлежност не беше развито. После когато ми потрива, защото имам обещание да купя камбана за българската църква в Анкара, не я видях, и тя беше изчезнала.

Много ми беше приятно да ходя в антикварния магазин на Хилми. Той беше в края на уличката, на едно площадче, доста по-голям магазин, с широка витрина и повече търговски вид и стаичка като административна част, а всъщност там се пиеше чай. В магазина водих почти всички делегации да си купят сребърни, посребрени и калайдисани купички, захарници и хаванчета, дървени съдинки, различни наргилета, саби и ножове, мраморни статуетки и какви ли не дрънкулки, амулети и муски. Разбира се всичко е

автентично. Например прекрасното сребърно саханче ще се превърне в нормален калайдисан съд чак след 2-3 години и то ако не го съхраняваш правилно.

След като с Хилми изпихме сигурно по една кофа чай и кафе, ходихме на ресторанти и преминахме всички етапи на взаимното опознаване, бях удостоен с доверието да вляза в подземие то на магазина. Входът е през един капак на пода зад тезгяха. Оказа се, че всички антики и оригинали се произвеждат буквално под краката ми, заедно с многовековното им остаряване. Най-автентичен от всичко беше един стар майстор, прегърбен и кьорав от теснотията, мижавата лампа, застиналото време в паяжините и всички боклуци, които се ваят наоколо. А наоколо беше действително уникално стълпотворение от стара и остаряла, счупена и недоправена, захвърлена и старателно подредена продукция и парчета дърво, метал, инструменти и вечния чайник с газов котлон. Май чайникът беше истинският уникат.

Бях ходил веднъж при Хилми по време на Рамазана, когато се пости. Турците не постят като иранците. Иранците вярват, че ако никой не ги види, могат да си правят каквото си искат. И понеже се надлъгват едни-други, в крайна сметка всички ядат, и пият, и пушат по време на постите. А в Турция до 5 часа след обяд никой не слага нищо в уста, даже ако е болен и пие лекарства, след това си добавя съответните дни. Да, ама аз заварвам една булка, не в първа младост, но хваща още окото, седи в задната стаичка и нещо една такава притеснена, зачервена, нервна. Приказваме си ние с Хилми, пием си чая, питам го за традициите при постенето и между другото какво правят тогава публичните домове. Не за друго, но точно насреща имаше един публичен дом, в стара и крива къща, отпред стоят две яки таки и като нямат работа – плетат. Според Хилми по време на Рамазана те ползват годишен отпуск, не защото няма мераклии, а защото държавата е определила времето за това. По едно време ми казва, че тази година той също нямало да спазва така строго ограниченията, щото тая булка била на зор, баш сега мъжът ѝ пътувал на някъде и имало възможност да се повидят на спокойствие. Е, и тя била съгласна, та постите оставали за по-късно. Освен това, ми обяснява той, ако правиш забранените неща, ама

през цялото време викаш „прости ми, Господи” и те е срам, ама много да те е срам, не било толкова голям грях. Пък и нали техния Мохамед бил човек, не е като нашия Христос – хем човек, хем Господ и така, можело значи.

Те затова си имат и правила – например ако си пътник, можеш да ядеш. И понеже да си пътник значи да си минал 40 километра, едно време е било много, ама сега не е, качват се на колите и гледай какво става по магистралите – пушат мангали, въртят се шишове, и по храстите ходят с булките... По настояване на армията някъде през 40-те години ходжите издали специално тълкуване на Корана, което казва, че когато военните са на служба имат право да не спазват всички религиозни ограничения, считало се, че служат на народа и държавата и Аллах ще им прости. Напоследък обаче май нещата се измениха и офицерите масово ходят на джамия през работно време, но после не си доработват. Полицията пък отдавна е превзета от ходжите.

Хора всякакви, но в Турция постенето по време на Рамазана се спазва, а как викат джамиите, четири години ми бяха до прозореца. В три часа сутрин се събира огромна тълпа от тъпанджии, ходжата нещо ги гняви, обяснява и ги изпраща да обикалят по улиците да бият тъпаните, та да стават булките да готвят и да ядат. Точно в три и петнадесет пък комшията оправяше булката, а след това се тропаше с тенджерите и чинии.

Като споменах 40 се сетих, че това е влязло и в нашия език и понятия като нещо голямо, а 99 си е направо космическа величина. До Асеновград има една местност, Четиридесетте извора. Ако имаш време да разпиташ или пообиколиш наоколо, ще видиш, че изворите са сигурно петдесет – шестдесет, ама турчинът навремето като е видял толкова много и отсякъл – Къркпънар, Четиридесет извора. Турците имат и специална поговорка, която казва, че в едно кафе, изпито с приятели има спомени за 40 години, значи пак за много време. А деветдесет и девет са имената на Аллах, и са толкова много, че като се каже доксан докуз, значи – ехе, толкова много, че само за Всевишния достойно число.

През 2000 г. пристигна високопоставена военна делегация, която, както винаги, домакините заведоха в ресторант „Вашингтон” в

старата крепост. Разбира се, както всичко наоколо, името не трябва да заблуждава, ресторантът е в реставрирана стара къща, с миндери, мангали, джезвета и дъсчен под и таван, но направена с вкус. За кухнята няма да разказвам, нали се разбрахме, че това е отделна тема. Както се разхождахме из крепостта, аз на няколко пъти не се съдържам и показвах зазиданите в стената римски и гръцки надгробни камъни и статуи и изглежда, че турският генерал усети неодобрението ни. След обедата имаме около 1 час свободно време и аз предложих на министъра да го разведе по антикварните магазинчета и разбира се най-напред отидохме при Хилми. Турският генерал категорично отказа да ни придружи, нищо че се водеше почетен домакин. Той просто заяви, че един турски генерал не може да ходи на такива места. Май се срамуват от историята си, или пък искат всячески да покажат, че това е безвъзвратно минало, без да разбират колко е важно то да остане, да се съхрани и съществува. Някои от тях в стремежа си да се поевропейчат, май преиграват и се създават безродници. Съвременна Турция не е само лъскавите Истанбул, Измир и Анталия и в това е нейното богатство, култура и бъдеще. Дори Истанбул въобще не принадлежи на Турция, той е космополитен град и понякога така го наричат – Република Истанбул. Турците с гордост разказват и нещо като виц за пътуването на провинциален валия до Истанбул. Слязъл валията от влака и се оглежда за оркестър, официални посрещачи и цветя, но вижда самотен ваксаджия. Пита го къде е оркестърът и пояснява, че е валията на Ялова, а оня презрително го поглежда и отговаря:

- Че кой ти ебава в Истанбул валията на Ялова!

Трябва да кажа, че още в началото бях обяснил на водача на нашата делегация, че не е добре да се поръчва турско кафе по време на официалните срещи, тъй като се прави бавно, едно по едно, и това може да създава проблеми с времето. Освен това всички турци пият чай. За мое съжаление, както се оказа впоследствие, той най-стриктно спазваше указанията. Казвам за съжаление, защото като отидохме при Хилми, естествено той ни попита какво ще пием и моят гост, спазвайки указанията, веднага казва - чай. На което Хилми, без да се замисли, изстреля:

- Ха, чай пият бедните, ние ще пием кафе.

Естествено трябваше да изтърпя всички обвинения, че съм накарал гостите да изпият повече чай, отколкото по време на казармата, че нищо не разбирам и т.н., докато се стигна до купуване на антики. По предварителна договорка с Хилми, това което си избират моите гости им се подарява като жест от негова страна, не се заплаща от тях, аз го плащах на другия ден, а в случая дори ставаше дума за високопоставен човек. Най-много да остави някоя визитна картичка, която след това се мъдреше закачена на стената или под стъклото на тезгяха и се показваше на всички гости.

Като гледаше надутите цени, гостът естествено се спря на по-евтини неща, колкото за спомен и да не обиди домакина, но на няколко пъти подчертава, колко високо цени неговата щедрост, за разлика от моето непознаване на обстановката. Докато накрая ми писна и го поканих на „долния етаж“, където се правят антиките. Е, с него станахме едно на едно, а и Хилми много се забавляваше от ситуацията.

Между другото народните занаяти и производството на специфичните за региона украси заслужават отделно описание. Не само времето, но и трудът на Изток не се цени. Казвам го, защото в изработката на сувенирите и въобще в изделията на народните занаяти се влагат невероятни умения и страшни усилия, но това което съм виждал в Иран е уникално. В старата столица на Иран, Исфахан попаднах в нещо като местната Капалъ Чаршъ и както навсякъде в дъното на дюкянчетата работят майстори и чираци, където на място се произвеждат всякакъв вид картини от мед, кожа и платно, рамки за огледала и гоблени, табли, свещници, абажури, полилеи, масички и купища дребни сувенири. Особено внимание обаче заслужават рамките за картини. Може би сте виждали специфичната иранска украса за дърво, представляваща миниатюрни рисунки, геометрични фигури и различни звездички.

По-интересен е начинът на направата им. Майсторите връзват с конец по специален начин снопчета от бронзова или медна тел и цветни дървени и пластмасови нишки, като сечението оформя различни звездообразни фигури. Снопчето се залива със смола и от него се секат парченца, дебели по един милиметър. Те се набиват в дървото, а между тях се запълва с миниатюрни пирончета от тел или цветни парченца. Цялата фигура се шлайфа и лакира, а качеството се определя от начина на сглобяване, наличието на неравности и разбира се на първо място от красотата на фигурите и богатството на цветовете. Не зная дали успявам да предам робския труд за изработката на картина или рамка по този начин, но цените им се движат между сто и няколко долара. От там си донесох табла за игра, но украсата ѝ е такава, че почти винаги след отварянето на кутията започва дълго обяснение на начина на изработка и вложените мотиви и играта остава на заден план.

Най-често срещаните картини са на танцуващото пролетно момиче Лейла и обожателят ѝ Маджнун, мотиви от цветя, птици, ловни сцени, панорами или животни. Образите на картините се изработват от разноцветни дървени фурнири, майсторски слепени един до друг, така че изглеждат като рисувани. Никога хора или светци, защото Коранът не позволява. Защо ли? Както ми обясниха, това произлиза от вековете на старите до монотеистични вярвания, когато се считало, че изобразяването на човек върху картина зазихда духа и му го отнема. Вниманието заслужават и кутийките за бижута от камилска кост, изработени с невероятна точност и преливане на финия рисунък от капака във вътрешността.

В Техеран, срещу сградата на старото американско посолство, сега музей на шпионажа, има няколко магазина за сувенири, от които пазаруват повечето дипломати.

Стоката беше по-добра и като качество и като асортимент и до известна степен съобразена с европейските вкусове. Всеки

продавач си поддържаше контакти с определени посолства и даваше отстъпки, които „специално се отнасяха до нашите хора”.

Често ходихме и до базарите и сладкарниците в близост до

арменската църква на булевард „Карим Хан”. Не че при арменците се предлагаше нещо по-различно или бяха по-добри търговци, но друго си е да си близо до арменския поп. След пазарлък се постигаше и допълнително отбиване от цената, но пък тя предварително беше завишена два пъти над даваната отстъпка. Това бяха трикове, които ние европейците така и не можахме да овладеем, но много се гордеехме от воденето на пазарлък и постигнатите резултати.

За връх във воденето на пазарлък признавам един турчин, с който се запознахме в Измир и прекарахме заедно няколко хубави дни. Разхождахме се двете семейства навечер по магазините в центъра и разбира се жените се спряха пред златарски магазин. Нямахме намерение да купуваме, но нали знаете жените как обичат да се осведомяват за асортимента, цените и какво ли не. По едно време моята се загледа в някакъв пръстен. Собственикът естествено ни покани вътре, почерпи чай и през това време предлага различна стока. Жена ми се осведоми за цената на пръстена, но независимо че беше хубав, решихме че е скъп и няма да го купим. През това

време моят познат взе да обяснява на собственика, че това е български дипломат, че той е гостенин на страната и не може да му се дава такава висока цена, която да остава в него впечатление за негостоприемство. През цялото време цената се пишеше на един калкулатор, като от сто долара слиза на осемдесет. Приятелят обяснява:

- Не, ти не разбираш, аз ти казах, че това е наш гостенин, какво значи да му взимаш за ишлеме? Представи си все едно че ти е на гости, да не би да искаш в къщи гостите ти да си плащат за труда, дето си вложил за приготвяне на вечерята?

По едно време цената слезе на тридесет, което се оказва стойността на златото, без никакъв труд. Ние се чувствахме страшно неудобно, защото не познавахме правилата на пазарлъка и мислихме, че собственикът се ощетява и в крайна сметка нищо не купихме, може би за негова радост. Тук си спомням и подготовката си за заминаване за Иран, която в голяма степен се дължеше на романа на Джеймс Морие „Приключенията на Хаджи Баба от Исфахан”. Една чудесна книга, с много хумор, но с изключително верен поглед. Дотолкова верен, че дистанцията от двеста години почти не се е отразила.

Та в тази книга се описват указанията на един персийски дипломат за водене на разговор с европейците и как да не се употребява популярното на Изток подаряване на красиви вещи поради учтивост, защото европейците не разбират от това и ще ги вземат. Между другото иранците имат проблеми като обясняват цифрите на цената на чужденци и поради това често вадят от касата пари и отброяват исканата сума.

Парите се дават на клиента да ги преброи и да си направи сметка, започва едно вадене от пачката и слагане обратно, а погледнатото отстрани ситуацията е невероятно комична. Причината е, че в разговорния език парите се измерват в томани, което е 10 реала, а на банкнотите е написан номинал в реали. Разликата от една нула в цената на стоката често предизвиква невероятни обърквания.

Между другото на банкнотите също както на магистралите има надпис на персийски и английски език. Хм, я се огледайте в България и да видим кой е по-организиран и в помощ на туриста?

Но да се върнем в Анкара. Този Хилми беше интелигентен човек, чел исторически книги (нали е част от бизнеса му) и беше уверен, че българите и турците имат общ произход. Не се заемах да му разказвам за другата теория за иранския ни произход, първо защото съм убеден, че няма значение от къде идваш, а къде отиваш, и второ щях да изгубя целия си авторитет пред него. Той имаше един приятел, собственик на училище за подготовка за кандидатстване за висше образование. Чак после се сетих, че и в това са ни изпреварили, регулирали са този бизнес, не като нас с апокрифните курсове, частни учители по незначителни домове и квартири. Той беше професор и много интересен и начетен човек. Въобще не беше религиозен, а на горния етаж на училището имаше малък музей – килими, възглавници, ръчни шевизи и плетива от цял свят, домакински пособия, музикални инструменти. Още съжалявам, че с

него контактувах толкова малко, а толкова много можех да взема и науча. Професорът открито говореше против исляма и ходжите, почти като комунист ги наричаше наркотик за народа и ума. Той също знаеше, че имаме общ произход, но винаги подчертаваше, че ние сме имали късмета да минем северно от Черно море и да приемем християнството, а не като тях още да не могат да изпълзят от тинята. Донесе ми официална статистика, че при отделянето на религията от държавата в средата на тридесетте години, в страната е имало 28 000 джамии, а в чест на 75 годишнината от революцията са достигнали 105 000. Сигурно Ататюрк се обръща в гроба, дали пък заради това да не пускат при него?

Не знаете за какво става дума ли? Ами тази, тържествената зала, която се показва като мавзолей и където се поставят венците всъщност не е гробницата, това е само имитация. Разправят, че е направено по този начин, защото се страхуват от оскверняване и терористични атаки срещу саркофага. Всъщност тялото се намира в подземие, под голямата зала и около истинския саркофаг са поставени урни със земя от различните провинции на страната. В тази зала влизат само отбрани гости и местни велможи, аз не бях сред удостоените. Между другото знаете ли, че Ататюрк никога не е напускал страната за официални посещения в качеството си на държавен глава. Всички са му ходили на крака – и президенти на велики сили и крале. Струва ми се, че и при Сталин има нещо такова. Не правя никаква аналогия, де, само казвам... Между другото, в Турция е популярен слухът, че Ататюрк е умрял от цироза на черния дроб, много са го съветвали руснаците. Разправят, че най-дългите съвети са давани в резиденцията на брега на Босфора, която и днес руснаците с огромно удоволствие използват по предназначение.

На Улус познавах и един продавач на риба, Мемед, кюрд от Диарбакър. Засмян и свестен човек, ама малко трудно му се разбираше като говори. Запознах мама с него като ми беше на гости, пък той виждал, че целуват ръка, я хвана за ръката с оная мръсна рибарска ръкавица, мама как не избяга, не знам. После естествено ни предложи чай, ама чашките се мият при рибата и не беше много ясно какво точно пих, мама отказа и пак ме прати да си мия ръцете.

Тук е моментът да кажа, че на пазара „няма-няма“. Отиваме за Никулден да си купим шаран, Мемед вика:

- Аби, сега няма, ама след 2 часа, специално за тебе ще докараме от Самсун.

- Чакай бе, казвам, Самсун е на морето, какво общо има шарана?

- Аби, за теб не от морето и от планината ще ти докарам.

Нищо, след два часа, вярно – шаран ... замразен. Кой знае от къде го бяха намерили? Та два часа пихме чай и той ми разправя, че това лято изкарал 5000 долара чисто, ама не успял да си иде до къщи, а с една руския отишли на Анталия:

- Ей, аби, за три месеца изяде всички пари, сега ме е срам и пак на пазара, да може напролет поне да си ида до Диарбакър. Ама много беше хубава, как да ти е жал, пари се печелят, аби.

С нас беше голямата дъщеря, тогава на 17, и се мотае по пазара, скучно ѝ е да ни слуша. По едно време идва един друг рибар от съседна сергия и вика:

- Аби, това момиче твое ли е? Аз, казва, имам хубав занаят, имам магазин, пари, ще ѝ купя злато, на ръце ще я нося, по земята няма да стъпва, дай ми я за жена за сина. Той, казва, е много работлив, скромен, виж го къде стои до сергията. На тридесет години е, ама още не се е женил, време му е, даже е попрехвърлил.

- Не може, казвам, малка е още, само на 17, трябва да учи и т.н., само да не го обидя.

А той изведнъж помръкна и рече:

- А, ами то тя е малко стара за нас, не я искам.

А дъщерята с къси панталонки, наложи се бързо да прекратим разходката.

На пазара се продава всичко – плодове, зеленчуци, месо, риба, ядки, локум, баклава, подправки. Викове, миризми, понякога воня, шарения, лъскаво, не може да се опише. Източният пазар трябва да се види. Ама да видите стоката – подредена, излъскана, направени домати на купчини по калибър, краставици и портокали

намазани с олио, свежи марули и зеленаж. Мечта! Красота и естетика, ейвалла, комшулар, по това си нямате равни!

А сега ако ви кажа за иранския пазар, ще кажете, а, ама ти защо си набедил добрите хора и все лошото им показваш. Ей, как не, бе?! Първо там няма нормален домат, а само такива като за консерви и айде, това остави, ами все едно от градината до пазара са ги ритали - мръсни, намачкани. Да не ви казвам за пресния лук и разните зелени треви и подправки – заедно с пръстта, и да се не начудиш например как успяват на прازа в най-вътрешните листа кал да сложат, все едно нарочно го правят. Винаги съм мислил, че портокалите растат по дърветата, ама агалар, как така всички са кални, прашни, намачкани...

И в Иран, както и в Турция стоят една камара хлапета дето си бъркат в носа около сергиите, ама някое да вземе да почисти, да измие, да подреди, да лъсне – няма такова нещо. Ако искаш – взимай, ако не – не, твоя работа, друг ще вземе. Клиентът не е на почит в Иран.

Все пак на Афганския пазар в Техеран е малко по-добре, стоката е подредена и понеже има голям оборот – винаги е прясна. Но там пък има друг проблем – течащата вода. Има една вада която минава в средата на улицата и всичкия боклук от почистването се изхвърля в нея. Щайги, листа от маруля и праз, скапани плодове и зеленчуци, парчета диня, торбички и вестници, и като се задръсти на някои завой, да не ви разправям, Изток...

Разбира се в центъра имаше и красиви и чисти пазари. Един от тях бяхме кръстили „Пазара Кирков“, хем да ни напомня на София, хем всички знаят за какво се говори. Той беше доста скъп, но хубав, чист и подреден и незаменим за всякакви видове екзотични подправки и западни стоки, които тук също влизат в екзотиката.

А пък да видиш продавачите как говорят по телефона. Защото телефонът в Иран е основно средство за комуникация, нали е забранен непосредствения контакт с момичетата. Ти влизаш, разхождаш се, пипаш, мериш, и чак ако се решиш да платиш, тогава може да ти обърнат внимание. И то с такова отвращение, че понякога да те хване срам, как може да отделиш човека от толкова важния разговор. А половината от разговора е:

- Как си, добре ли си?

- А, добре, добре да си! Господ здраве и късмет да дава.

- А? Какво? Аха, и да си добре, ама иначе как си? А, а, добре, добре да си, и това се повтаря накрая отново.

Ако не забравиш за какво си се обаждал, можеш да го кажеш някъде по средата. И представяш ли си по средата на толкова важното обсъждане на това как си добре и колко трябва да станеш добре, като ти помогне Господ и ако имаш късмет, как ще станеш още по-добре – влиза някакъв и иска да пазарува в магазина. Може би затова основния поздрав като видиш някого в Иран е „Хастана баши“, което значи „Гледай да не се умориш“. Много добре го спазват агите, един не видях уморен. Докато турците казват „Колай гелсин“, което значи „Спорна работа“. Има разлика, нали? Между другото в Иран и козите пладнуват, представяте ли си как се е пренесло това „Хастана баши“ и върху тях?

Още през 2000 година в Турция на пазара можеше с кредитна карта да си платиш домати. При това апаратите са безжични, а ако няма електронен апарат, задължително има една преса, на която се взима отпечатък от картата и пак можеш с нея да платиш. Има ли някой банкер или финансист от България да прочете това, ако не му се ходи до Анкара? За такива различия в удобствата да пазаруваш става дума. Помня, още в началото в Турция си купих първия мангал (у нас му викат барбекю, нали сме в Европа) – с вратичка, коминче, тавичка за кебап, шишове, скара и всичко както се полага, емайлирано. Ходихме чак до Гьолбашъ за него. Харесвах много това спокойно градче близо до Анкара, и езерото, тихите пътеки за разходки и почивка, малките ресторантчета със студена бира и прясна риба. Там ходихме и на риболов, макар и само ей така, заради разходката. После купувах много мангали, и от „Метро“, и на колелца и какви ли не. Ама тоя си го помня.

През 2004 година като пристигнах в Иран, отидох на пазара в Техеран да си купя поредния мангал. Пазарът за такива стоки тук се нарича Кабул, сигурно защото има много афганци. В Техеран мислят афганците за най-добрите чистачи и строители. Помня, че и ние така мислихме циганите за чистачи, ама никой не искаше да живее в циганския квартал.

Някои виждал ли е афганска архитектура и градоустройство, какво очакват иранците да получат насреща, просто не ми е ясно. Работниците са евтини и нелегални, разхождат се по конструкцията на сградите без всякакви осигуровки, ако падне – здраве, заваряват без очила – и какво виждат, какво се получава, никой не знае.

Някой виждал ли е тезеци? Това са лайна от крави и овце, объркани със слама, сложени в дървен калъп и лепнати на стената да изсъхнат. След това от тях се правят купчини или цели огради около къщата. Служат за отопление през зимата, а и за готвене, печене на шиш. Наздраве!

Турците и те считат кюрдите за най-добрите строители, ама аз съм виждал кюрдско село и архитектура – дувар от лепени с кал камъни, в стаите се влиза една през друга като лисича дупка, покрити с колове и измазани с кал, ограда от тезеци.

Честно ви казвам, не наемайте кюрд или афганец да ви строи, освен ако не му стоите на главата непрекъснато. Всъщност, има нещо за което иранците използват афганците точно по предназначение. Не помня дали споменах, но Техеран почти няма канализация. От двете страни на улицата са направени малки и големи канали и сутрин се пуска вода от едната, вечер от другата страна. Тогава се изхвърлят боклуците, метат улиците, а някъде се мият коли и чашки за чай. Как мислите се изгражда канализацията в града? Не познахте, улиците не се затварят, движението не се отбива, няма багери. Технологиията е невероятна – през три-четири метра се копят отвесни шахти, вътре влизат дребнички афганци и с лопати и кирки с къси дръжки копаят хоризонталните галерии от една шахта до друга, независимо колко са широки – за обратни води или за газови тръби. Пръстта се изкарва с дисаги, вързани на въжета. Невероятно, но целият град е прокопан отдолу като швейцарско сирене по такъв начин.

Иран е много земетръсен район и имах късмет, че през целия период не ме удари силно земетресение. Е, две- три по-слаби имаше, и по-силни имаше, но далеч от Техеран. Иначе никъде другаде не бях виждал такъв вид строителство с огромни стоманени греди за носещи колони, мрежа от стоманени релси и конструкции като кошер, който чак като е вдигнат нацяло започва да се пълни с тухли за стени и бетон за под. Казват, че е специално противоземетръсно строителство.

Та турският мангал, оня от Гьолбашъ, не тоя от „Метро” или с колелцата, турският мангал беше като космически спътник в сравнение с това дете ми предложиха на пазара Кабул и като нямаше друго, го купих. Проста поцинкована ламарина с дупки за въздух на дъното, пет шиша и това е. Ама скара, ама коминче, ама тавичка, ама емайл – няма. Накарах тоя афганец да ми извади от една печка за дърва вътрешната чугунена скара, платих два пъти повече за нея, отколкото за самия мангал, но сега съм притежател на единствената подобна конструкция. Разнасях го в кашон и чувал от зебло, стоеше ми една година в колата, после разбрах, че е безсмислено. Защото в Иран се ходи на пикник само две седмици през март. Преди това вали, а после е горещо и въобще не става. Или няма къде в близката околност, което е все едно.

Но да се върнем в Анкара. Като на всеки пазар, паркирането на Улус е проблем. Полицията пише актове и вдига колите, въобще не се интересува, че е дипломатическа. Много пъти се налагаше да оставям вътре някое от децата или кучето. Кучето всъщност беше 5 килограмовата пуделка Меги, ама много гласовита и бойка. Като открехнеш малко прозореца – никой не може да припари до колата. Нали знаете, че мюсюлманите много се страхуват от кучета, вярват, че куче е изяло ръката на Мохамед след като умрял, та да си куче в мюсюлманска страна не е добре.

Намирам аз веднъж хубаво място за паркиране, пред един златарски магазин и тъкмо заключвам, пристига полицаи:

- Не можеш тука да паркираш.
- Защо, питам, не е забранено, няма знак, и други коли има.
- Не може, казва, забранено е, скоро правиха ремонт на тротоара и махнаха знака, но той си го има, ако искаш питай в

магазина, ще ти кажат. И друг път като спираш пред магазини трябва да питаш, защото собствениците имат повече право от другите да спират на това място.

- Чакай, казвам му, не може така, не е по закона, я виж, как е в Европа, ако няма знак, никого не питаш. Ти да не взимаш комисионни от магазина, че му осигуряваш чиста витрина.

- В Европа може и да е така, беше отговорът, но тука е Турция.

Запомних го тоя израз „Бурасъ Тюркийе“, толкова пъти го чувах след това по различни поводи. Желязна логика, и между другото добра логика, не е зле и ние понякога да имаме гордостта да казваме – тук е България и ще бъде така, както ние кажем, пък било то и по такъв комичен повод!

На следващата година пак имах подобен случай. Отидохме на почивка в Анталия и попаднахме на един светофар, който светеше червено, жълто, червено. Изчаках два-три цикъла и разбрах, че е повреден и като светна пак червено, което трябваше да бъде зелено – преминавам. От другата страна на улицата ме спира полицай и казва:

- Минахте на червено, глоба.

Аз разбира се признавам, но казвам, че светофарът е повреден, че съм изчакал, за да се убедя.

- Така е, беше железният отговор, но аз съм поставен тука да следя за правилата на движението, а не да оправям светофарите. Глоба.

Вярно, че не я платих, все пак имах дипломатически номера, но кой знае колко шофьори са изгорели на този светофар.

Едно от любимите ми места за разходка беше над крепостта в Улус, на върха на един от многобройните хълмове на града. Криви тесни улички, вехти геджекондута, сополиви хлапета на тълпи, прекрасни антикварни магазинчета и чудни кафенета. Геджеконду е къщичката, която бедните имат право да построят за една нощ. Ако успеят – тяхна е и никой не може да я бутне. Ако не – идва пожарната и с една струя вода в основите - къщичката я няма, на другия ден – пак. Даже си измислих и причина защо в Турция няма кучета – сигурно да не пикаят на ъглите на къщичките, че ще паднат.

В Турция има закон - земята става твоя ако десет години си плащаш данъците за геджеконду. Това даже беше станало бизнес – заможни турци от Германия наемат бедняци, правят им къщичките, плащат данъците, след десет години ги местят на друго място, а на тяхното се появява нова кооперация, в която един апартамент струва по 1 милион. Долари, не турски лири. Защото по мое време милионери в Турция бяха всички, един лев беше един милион...

Подобни конструкции в иранската пустиня жена ми наричаше „екологично строителство“. Къщи от кирпич, които като се напуснат, след няколко години се превръщат в купчина кал.

На хълмовете с геджекондута няма улици, вода или канализация. Затова е много важно къде се намира къщичката ти – ако е долу, ще имаш вода и лесно ще стигаш до нея, но пък всички ти пикаят на главата, ако е горе – трудно стигаш, имаш гледка, но пък ти мирише. Изборът е твой. Електромерът е общ, а на хълма е невероятна плетеница от кабели. Плаща се на глава и е забранено да ползваш нагревателни уреди – и заради слабата инсталация, а и заради опасността от пожар - къщичките са долепени една до друга, дървени, парцаливи, горят като кибрит. На няколко места се виждат

цели опожарени квартали. А пожарникарите не могат да влязат – няма улици, няма вода, единствено да изолират района и да спасят хората. Половината Анкара живее в геджекондута, а заради гледката, която представляват, правителството се принуди да премести магистралата от летището, за да не се излагат.

Веднъж бяхме в крепостта на Улус цялото семейство и се любуваме на града от високото, а наоколо кръжат една сюрия хлапета. Дали разбираха, че сме чужденци или не, не съм сигурен, но по едно време едното ме дърпа за ръкава и пита:

- Аби, тия и трите ли са твои?

В смисъл жени ли са ти, нали мюсюлманите имат право да имат до четири жени. Стига да могат по равно да ги задоволяват и издържат материално, де. Въпреки че това е като оная приказка за възрастта, „Когато можеш – нямаш, пък когато имаш – не можеш”.

- Да, казвам, мои са.

- Ей, аби много са ти хубави, отиват ти, аби, да са ти живи и здрави.

Да се не начудиш от къде му идват на акъла на това хлапе такива работи.

В крепостта имаше една фурна за хляб, построена върху стария зид на крепостната стена. Надникваш вътре и застиваш. Върху чувалите с брашно, хвърлени направо на пода, спи босо хлапе, от тавана висят вековни паяжини, дъските на масата не са сменяни от както са направени, а за дрехите и престилките на хлебарите да не ти говоря – ни цвят, ни форма. Въобще никога залък да не сложиш в уста. Но в Турция няма болни и няма натровени от това – имунитет, или може би сухият въздух ги пази. Снабдителите оставят хляба по същия начин - пред магазините, направо на тротоара в кошове или найлонови торби. Така е и в Техеран, хлябът се стоварва на тротоара, пред магазина или се подрежда на невероятно прашасали рафтове. Но пък такъв вкусен хляб като в Анкара и Техеран, никъде не съм ял. Масовият турския хляб са бухнали и пръхкави половинки, с фина препечена кора, но външно прилича на нашия, докато в Иран основно е лаваш и бърбари. Бърбари е хляб, нещо средно между геврек и кора за пица, пече се на камъчета, а лаваш е арабския тип хляб, като тънка кора, която се

залепва направо върху глинената стена на пещта, често и като атракция в ресторантите. Бърбарито се поставя в пещта с лопата, а лаваша – със специална възглавница с дръжка. И двете са добри докато са топли – после са еднакви, като ластици. Като се изпече бърбарито се хвърля на едни пружини от кревати пред фурната, от една страна да изстине, а от друга – да изпаднат залепените за хляба камъчета. После се смятат от тротоара и... обратно във фурната. Колко пъти вечеряхме направо бърбари или лаваш със сирене и домати. Месото на афганистанския пазар виси на ченгели, а рибата е направо на плочките на тротоара. Няма болни, няма недоволни, но и една муха не можеш да видиш – сухо. Дори и през лятото месото се продава по същия начин – виси на ченгели, но за минути се покрива с тънка суха коричка и си стои по цял ден.

На стръмното, под главния път за крепостта на Улус се намира и кварталът на червените фенери. Три-четири криви улички и десетки къщи с прозорци-витрини, пред които свободните от клиенти позастарели лелки плетат или чоплят семки и клюкарстват. Целият квартал е ограден с висок зид, като харем, а на входа бдителен полицай напомня да използваш специалните сейфове за документи и пари. Иначе никой не отговаря ако за няколкоминутното главозамайване ти изчезне я паспорта, я парите. По уличките обикалят на групи пъпчиви провинциалисти, шофьори на камиони и хамали. Доста намирисва, мърляво и понякога гадно. По онова време услугите струваха между десет и петдесет лири (за чужденците долари), а клиентите се насочват към най-добрите стахановки с непрекъснати подвиквания от специални менажери. Бързо оборотните ателиета представляват стръмна дървена стълба към полуетаж, в средата чешма с чугунено корито за подмиване, две стаи с врати, зад които докато единия се приготвя, другия вече е свършил. Мизерия, но пък евтино. Освен доброволки, в този квартал са и принудително въдворените от държавата проститутки, които са заловени да упражняват професията без регистрация. Който иска лукс – да заповяда в бар Максим или добрите хотели, но там трябва да приготиш поне стотачка. Но пък в елитните места не е нужно да знаеш език, тъй като половината проститутки говорят руски. Даже така ги наричат – Наташки.

Като казах за червените фенери се сетих и за културния шок, който преживях при едно завръщане от Техеран. Полетът беше до Кьолн и на другия ден бяхме на екскурзия в Амстердам, в прочутия квартал на червените фенери. След чедорите, черните шлифери и половинките обувки на жените, гледката наистина е главозамайваща. И кола под наем не взехме, защото след школата на Изтока да преминеш на правилата на Германия значи да те скъсат от глоби и никакъв дипломатически паспорт не може да те спаси.

Техеранският аналог на Улус се нарича Таджиш, което ще рече търговия, търговски квартал. Така и иранската Капалъчаршъ е Базар бозорг, което ще рече Голям пазар.

Както казах по-горе, в Иран плодовете и зеленчуците не са на такава почит, че да дават името на отделен пазар. В Турция зеленчуковите пазари обикалят кварталите през седмицата и всеки знае, че в понеделник е в Дикмен, вторник е в Балгат. И при нас навремето е било така и от тогава са останали имената на Понеделник, Четвъртък и Събота пазарите в Пловдив. В Техеран единствено има петъчен пазар и той е повече за местни антики и килими и контрабандна стока от съседните страни. Организира се в

един закрит триетажен паркинг в старата част на града, близо до турското посолство.

Пазарът на Таджриш е известен със златната си чаршия и донякъде с магазините за религиозни стоки, които се намират около джамията Фатима. Това е известна джамия в Техеран и около нея редовно се разиграват разни тротоарни театрални сценки за смъртта на Хюсейн, превземането на Мека, битката при потока и какви ли не други митологии от Корана. Там е и сборното място на специална секта, която почита дъщерята на Мохамед Фатима, събират се всеки четвъртък. Властите не им обръщат особено внимание, освен ако няма някакви оплаквания или тържествата не съвпадат с официални дати. Иначе какво, събират се хората, поплачат си, разтушат се, оставят по някоя пара и толкова. Веднъж опитах да разговарям с един от проповедниците от тази секта, но разговор така и не се получи. То беше едно безкрайно повтаряне на жалостиви припеви, мрънкане под носа за величие, обвинения за неразбиране и недооценка, какво като била жена, трябвало да я изберат за имам, плач, та чак до виене. Не стана разговор. Ходих и на една молитва по този повод, много се впечатлих. Не че разбрах точно защо накрая всички се разплакаха, но като ги гледах колко искрено го направиха, чак и на мен ми стана жал.

В Турция официалната религия няма проблеми, дори се радва на развитие, а напоследък и на държавна подкрепа. Има и различни секти, но те или са подложени на религиозни гонения или имат антидържавна дейност, което значи че ги преследва полицията. Един от религиозните центрове в централната част на страната е Чорум, не защото има сектантска или силна проповедническа дейност, а просто бизнесът е наложил специфични религиозни забрани. В града почти няма от къде да се купи алкохол, той е център на доста известна в страната верига супермаркети, където никъде не се предлага алкохол, а специфичните облекла на продавачките и няколко дневната брада на продавачите носят бонуси към заплатата. В този град си купих прекрасна броеница от ирански кехлибар (от къде да знам колко актуална ще бъде след няколко години), която беше обилно полята с мускус и амбър за

аромат, а аз потърках в брадата на ходжата против уроки. Много ми помага в живота.

Турция е родината на едно от най-интересните и философски издържани течения в ислямската религия и то е свързано с името на Мевляна, днешна Кония и атрактивният танц на дервишите в музея към джамията.

Ефирно разперените ръце и бели поли на специфичната дреха, наклонената глава с издължена дервишка шапка и безкрайното въртене на изпадналите в транс танцьори под звуците на протяжна мелодия и тъпан създават неповторимо впечатление. Но там, в Кония е и музеят на самото учение с въсърхните фигури на древните мислители, джамията с действащото и до момента училище-медресе и библиотеката със стихове и трудове. Учението дълго време е имало огромно влияние в политическия и религиозен живот на Османската империя, а донякъде се отразява и в съвременните схващания за различията между сунити и шиити, възможността за разбиране на исляма като система не само от философски и религиозни, но и житейски правила и усещания:

Погледни водата и огъня
Земята и вятъра
Врагове и приятели, всички едновременно
Вълка и агнето
Лъва и елена
Толкова отдалечени, но заедно...

Великият ислямски мистик, поет и проповедник Мевляна Джебеляледин Руми е роден в град Балх, който днес се намира в Северен Афганистан. Разположен по Великия път на коприната, от XIII в. градът е бил не само развито търговско средище, но и важен център на науката, изкуството и на многобройни религиозни вярвания. В Балх спокойно са съжителствали ислям, християнство, зороастризм и будизъм, спорело се е по съчиненията на древногръцките философи и са се търсели пътища за съчетаване на заложените в тях идеи с ислямската религия.

В несваст от любов към божественото, Руми се върти наред града и крещи с пълно гърло звуци на екстаз и почуда. Ражда се извор, който идва от източника, гласът на Бог започва да говори... Славата му е свързана с друг един дервиш и мислител на име Шамс от Табриз (днешен Иран), а мястото на срещата им е отбелязано в града с надпис „Тук, където се срещнаха два океана“. Част от клуките споменават и за влиянието на гръцката любов между двамата мъже, но важното е, че сега го наричат Мевляна – божествен Учител, че е припознат от мистиците на всички религии и че от него са останали повече от 70 000 стиха и истинско море от чувства и преживявания, каквито до тогава светът не познава:

Пиян съм, знам, но от лицето Му...
Удавен, да, но в Неговата река от вино...
Неговата захар, Неговата цветна градина ме нахраниха.
Аз говоря тук, но с Неговия глас.

Танцувай, когато се разтваряш с гръм и трясък.
Танцувай, когато своята превръзка си разкъсал.
Танцувай наред апогея на борбата.

Танцувай така, че кръвта ти да се превърне в танц.
Танцувай и когато си истински свободен.

Не навеждай главата си до земята –
вдигни я във екстаз.
Като праскова стани,
събудена от пролетта –
целият усмивка, целият екстаз.

Наричат го Руми, знак за произхода му от римски Анадол (от ромеец), но той е от Балх, Северен Афганистан - древната родина и столица на българите. Българи, зороастрийци, вярвания, поезия, философия и всичко това в столицата на Османската империя от 12^{ти} век Кония.

Златната чаршия на Таджриш обаче заслужава отделно внимание. Нямам думи за безкрайната редица от магазини, искрящите купчини от тонове жълт и бял метал, редиците от ококорени очи, хилядите долари, които непрекъснато сменят притежателите си. Струва ми се, че по нивото на разходите, които хората правят за злато като украшения, може да се съди за инвестиционния климат в дадена страна. Колкото повече пари за злато, толкова по-лоши инвестиционни условия. Нали сте чували, че на Запад се дават украшения под наем за една вечер?

Но на Изток това е едновременно гаранция на жените за бъдещето, опит за намаляване на инфлацията, реализация на

излишните средства и начин за себепоказване. Е, понякога е и средство за измолване на прошка. Така аз обичах да казвам, че само златни вериги са в състояние да удържат една жена в Иран. Защото и златно синджирче за крак се продава. Между другото в Иран златото е само 18 карата и при това е по-евтино от нашето 14. Пък казват, че имало борсова цена. Например златната паричка с образа на Хомейни и джамия е по-евтина от паричката на Централната иранска банка. И ние предпочитавме да купуваме от Хомейнито – и без това ги взимаме за преработка. Та мисълта ми беше, че златото в Иран е една добра инвестиция, ако не като борсова стока, то поне като средство за семеен мир и уважение.

Най-добре е обаче в Иран да се купуват камъни. На Таджриш има цял етаж – диаманти, опали, ахати, всякакви скъпоценни и полускъпоценни камъни. В някои магазини продават само стойността на диаманта, вложеното злато е като подарък, не се смята отделно, то е само като стойка за камъка. Най-интересни за мен са местните полускъпоценни зеленикави или синкави фирузета. С тях украсяват скъпи вази и съдове, колиета, пръстени, табакери. От цели парчета

се правят цигарета, лични печати, фигурки и какво ли не. Като казах пръстени, около джамията се продават сребърни пръстени с инкрустиран кехлибар, като знак че си ходил на хаджилък. Едни такива огромни топузи с надпис Аллах акбар (велик е Аллах), които отварят всички врати, защото ти си платил своята лепта на моллите и можеш да си спокоен за бъдещето си. До следващата кампания за хаджилък.

Големият базар е типично мюсюлманска постройка, по-точно лабиринт от покрити улици, разделени на квартали по предназначение на търговията. Почти копие на Капалъчаршъ в Истанбул. Можеш да намериш всичко, което се продава в страната, при това на много по-добра цена, а пък за качеството да не говорим – продавачите през един се кълнат, че стоката е направо от корабите или от Италия. Е, докато си идеш до къщи половината уреди вече не работят, но пък ремонтните работилници са на същото място. Ремонтът е гаранционен и без пари, само някоя пара за Бог да прости или защото жената баш сега е много болна, а и всъщност работилницата няма нищо общо с гаранционната поддръжка, така че по-добре си платиш.

Тук е и борсата за злато, но тя продава само на едро. Иначе е отворена за всеки, но покупко-продажбата е само срещу сертификат за принадлежност към златарската гилдия или ако продавачът реши, че си му симпатичен и за теб може да направи изключение. Затова и борсата е пълна със зяпачи, дето само цъкат и се дивят на златото. Иначе моделите не са нещо особено, поне на мен не ми направиха впечатление. Очевидно и самите продавачи съзнават, че стоката освен като количество злато не е кой знае какво, та рекламирайки винаги вметват, че даденият модел е от Италия. Местните модели са прекалено натруфени, обемисти или наподобяват старите гerdани, пафти и пендари. По-фината изработка или естетически модел, като нищо може да е поне от Турция, което пък поставя под съмнение каратите на златото. Италия обаче е безспорен авторитет в този бранш.

Може би тук е мястото да кажа няколко думи и за Ком, градът на ислямското образование в Иран. За мой късмет отидох там през последната година и за още по-голям – жената не дойде с мен. Не че

имаше възможност за избор, защото ходихме с една религиозна делегация, но все пак си беше късмет. Ако беше дошла в началото при всички случаи щеше да емигрира от страната. А аз отдавна исках да отида в Ком, а все още искам да отида и до Машад. Считат се за свещени градове и посетилите ги имат правото да прикачват към фамилията си и титлата „Коми“ или „Машади“, което е нещо като Хаджи. Та аз съм вече Коми де, да не забравяте да ме титуловате така.

Ком е толкова невероятно мръсен, шумен и неприветлив, че все едно си на друга планета. Естествено животът се върти около религиозните училища и университети и поклонението в свещените джамии и места и затова разните молли, ходжи, послушници и какви ли не дервиши са на рояци по улиците.

По-често се вижда чалма, в сравнение с каскет, а всички жени задължително са в черни чедори и хиджапи. В четвъртък пристигат от цялата страна и спят направо на паркинга, за да са първи за петъчната молитва.

Разправят, че двеста хиляди души се събирали около централната джамия, в която е погребана Масуме, дъщеря на седмия и сестра на осмия имам на шиитите. Влязах вътре и бях доста впечатлен – огромни дворове, просторни зали, отделни за мъже и жени и една обща, както ми казаха за дискусии. Доста шарен свят, дори видях как арестуваха вътре уличен крадец, който явно беше влязъл с надеждата да се скрие сред тълпата. Има специално място около саркофага ѝ, дето като се помолиш и светицата може и да ти помогне. Молят се най-вече за успех, женитба, деца и здраве.

Вечерта разказвам на един местен иранец, ама доста разкрепостен човек, а той вика:

- Ха, дрисла е тая твоята Масуме. Ходила пеша от Саве до Ком, по пътя се разболяла от диария и умряла. То ако можеше да лекува, да беше излекувала себе си, а сега какво – на лайното ѝ направили джамия и молят за помощ и спасение.

Все пак не забрави да си изключи преди това джиесема.

Другата известна джамия е тая с кладенеца, където се пускат писмата до имам Махди, пък той ходил там и ги четял. Там и сегашното правителство се закле, че ще му предаде властта, като се върне и че ще работи за това. В нея обаче не успяхме да влезем, много е свечена.

В джамията не пускат чужденци, мъже с къси ръкави, неприлично облечени жени и кучета. А нас като християни, при това заедно с православни свещеници, сигурно щяха да ни убият, но нали бяхме официална делегация – извикаха хората от международния отдел на джамията и след кратък, но задълбочен разказ за историята и бъдещето на шиизма, влезнахме да разгледаме заедно с тях. Но не и преди да облекат в чаршаф преводачката и да заприлича на бостанско плашило.

За обикновените хора обаче величествената фигура, дългата бяла брада, огромният кръст и различните дрехи на дядо Сионий предизвикват огромен интерес и всички искат да се снимат с нас или да се докоснат до него. Вътре снимах голяма група момиченца, начело с фанатизирана лелка с черно знаме, всички с чедори и чаршафи, а децата не бяха на повече от шест-седем години. И тогава дядо владика Сионий достигна до едно от проникновенията си:

– Ами тия или са напълно ненормални или са педофили.

Защото според Корана момичетата следва да покриват главата и тялото си след достигане на полова зрелост (вероятно за да не разсейват мислите на правоверните за Аллах, които и без това непрекъснато мислят за задниците на разхождащите се наоколо жени). Значи има две възможности – или шест годишни деца за тях са сексуален обект, което си е педофилия и причина за лечение на цялата нация, или това е използване на религиозни символи с политически цели. По ми се вярва да е второто, но тогава бившият турски президент Сюлейман Демирел ще се окаже прав, като казва,

че забрадката в съвременните мюсюлмански държави се е превърнала в политически символ и знаме в борбата с демокрацията. Защото носенето на забрадка не може да се отдели от останалите религиозни забрани или правила. А къде отиват лъжата, спазването на правилата за душевна и физическа чистота, алкохола, узаконения курвалък под формата на временни брачни договори, трупането на богатство, социалната справедливост, човеколюбието, признаването на другите религии? Нима всичко това са лъжи? Шестгодишните деца се манипулират от рано и после се чудим от къде идват съвременните камикадзета. Ислямът в подобни режими не е религия, а държавна политика, съдопроизводство и обществена практика, при това в един от най-уродливите видове, които могат да се срещнат. Съществуването им предизвиква основателни въпроси и недоумение дори в представителите на други мюсюлмански страни. Спомням си възмущението на военния аташе на Индонезия, който запита за съвместимостта на терористите-самоубийци за правата вяра с човеколюбието на Корана.

В същия Ком разбрах от един аятоллах, Собхани се казва и е много влиятелен учен-философ и тълкувател на Корана, че всъщност правата на човека били измислени и приложени за първи път от имам Али.

Някъде през седми век бил писал писмо до царя на Египет, че наред с правата на другите хора, трябвало да се спазват и правата на мюсюлманите. Та да не си мислим кой знае какво де, и това нещо тръгва от шиитите. Както справедливо отбеляза нашата преводачка в края на посещението:

- Този ден ние се движихме по разширяваща се спирала на лудостта.

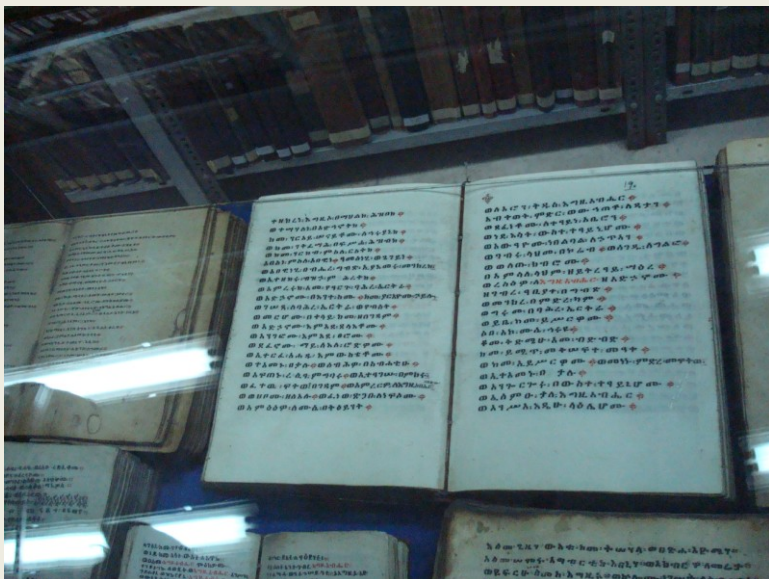
Някъде по-нататък ще обясня по-подробно за религията и начина на мислене, но сега искам само да кажа, че всъщност сектите в исляма са започнали с политически аргументи и са завършили с религиозни правила. Наименованието на този главен клон на исляма, шиизма, произлиза от корена „сиа“, което на арабски значи партия, а в турския език е влязло множественото число на думата като сиасет – политика. Моето обяснение за възникването на шиизма е свързано с наличието по времето на разпространение на исляма на голямата и силна Персийска империя. Тя е била завършена като държавно, икономическо и териториално формирование и е имала нужда от разграничение от арабската вълна, заливаща през 7-ми век района на Близкия Изток. Освен това персите не са араби и наличието на религиозно разделение на сунити и шиити допринася за самостоятелността на държавата и е причина за липсата на желание за формиране на световна мюсюлманска структура. Ако обаче другите страни приемат лидерството на Иран, е тогава няма проблеми, ще се обединим.

Простодушието на обикновените хора и лицемерието на моллите нямат край, а от там и хилядите легенди и глупави вярвания. При всички такива разсъждения следва да се има предвид, че за разлика от светите братя Кирил и Методий, които преведоха и узакониха ползването на религиозните книги и на езика на другите народи, то Корана до скоро се ползваше единствено на арабски език. Което означава, че обикновените хора в Турция и Иран не само че не могат да го ползват в оригинал, но и много лесно са подложени на всякакъв вид манипулации. Разбира се има и преводи, но оригиналът е на арабски. В Ком разглеждахме една от най-големите библиотеки и сбирки на ръкописи на Корана и разни други свещени книги, повече от 70 000 заглавия. И управителят ни

съобщава с гордост, че повечето книги всъщност не са купени, а са откупени. Нещо като нашите индулгенции, но невероятно по-грозно и изкривено. Та някой си имал древна и ценна книга, ама взел че умрял, и сина му гледа, мисли и решава, че сигурно тате е в казана в Ада, защото една молитва не е казал и изпълнил като хората, окрал и излъгал де-що има народ наоколо, цял живот е тормозил жена си и децата си, прекарал всички слугини и част от слугите и въобще не е бил праведен мюсюлманин. Отива на консултация при ходжата, и она му казва:

- Намираш някой дето да прочете два пъти Корана от кора до кора вместо него, или две години да го споменава в молитвите си и му плащаш. През това време аз помалко-помалко ще намалявам огъня под казана, а накрая баща ти ще отиде в Рая, там при седемдесетте девственици, реките от шербет и планините от фъстъци.

Та ползвайки това лицемерие и глупост, основателят на библиотеката Аятоллах Мараша Наджафи и неговите хора масово четели Корана и се молили за разни дебели, но богати грешници, измолвали за тях вечния Рай и съхранявали за поколенията ръкописите. И сега това е повод за гордост.

Между другото там видяхме две книги на глаголица. Според дядо владика Сионий в света нямало много запазени подобни книги, та измолихме да ни направят копие на диск, дано да се съхрани. Може би не му е тук мястото, но да не забравя да кажа, че последния ден в Техеран дядо владика Сионий освети едно място в посолството и сега там може да се направи параклис. Между другото част от идеята тръгна от мен.

Иначе в Иран не успях да си направя някое любимо място, и като заминавах, си тръгнах без да се простя с Техеран. Още не мога да преценя, но може би пренаселеността на града, изолацията на чужденците или затвореният начин на обществен живот предразполагаха към всичко това. Иначе аз съм общителен човек, уважавам и спазвам местните обичаи и иранците не са ми идвали в повече. Все пак имаше някои места, където ходихме да си убиваме времето, а някои си бяха направо красиви. Така или иначе не успях да опозная така добре Иран, както Турция. Да си кажа право, ходихме на места, където ни пускаха или ни каниха и ни показваха само това, което искаха да видим.

Близо до Техеран, на север, в тясно дефиле в планината се намира местността Дарбант. Представлява каменист тесен овраг на планинска река, която пролетно време беше доста буйна, но през лятото почти пресъхва. С много усилия и почти къртовски труд са построени ресторанти и прости закусвални или павилиони за сладкиши и варени плодове. Иранците много обичат варени и захаросани плодове. В интерес на истината някои от ресторантите си бяха направо туристическа атракция, добре поддържани и красиво разположени по ската. Зимно време, срещу вятъра и редкия дъжд предлагат найлонови навеси, под които горят специални газови печки.

Горе-долу бива, отпред ти е топло, отзад студено. Разбира се газ има колкото искаш, при това евтина и за икономии или ефективност никой не споменава. Лятото обаче направо място не можеш да намериш в ресторантите, защото водата и планината дават особена прохлада и се чувстваш почти като турист на пикник.

Два-три ресторанта имат собствени паркинги, което си е направо героизъм, като имам предвид терена, но пък от тях се заработват добри пари. Въобще ако някой има намерение да посети това място давам оценка 3 и то заради природата. Иначе ще намерите същото меню като в града, а освен това имам доста съмнение относно нивото на хигиената. Тя се поддържа благодарение на сложна иригационна система от маркучи, които са потопени в реката в горното ѝ течение и по гравитачен способ водата стига до ресторанта. До тук добре, но отработените течности отново се изливат в реката, така че нищо не се губи и по-долните ресторанти ползват същата вода. За съжаление хубавите ресторанти са в по-широката долна част на дерето, така че решението е ваше и на ваш риск.

В края на улицата, водеща към Дарбант, на миниатюрно площадче има построен особен асансьор, който води до първата станция на двуседалков лифт. С него можеш да отидеш на около 3-4 километра нагоре в планината, след което да се спуснеш по тясната пътека покрай ресторантите в дерето. Е, там горе, близо до най-високата част много подозрително мирише на нашето посолство есенно време, когато се чудим къде за изхвърлим или закопаем

джибрите от ракията. Та варят си според мене иранците ракия, маскират я като захаросани плодове, които се правят че много обичат и много им е добре даже – реката отнася всичко.

Заслужава си да се види и Шимшак. Това е район на около 40 километра в планината, северно от Техеран на повече от 4 000 метра височина. И понеже за втори път казвам на север, може би трябва да обясня, че градът опира на високата и скалиста планинска верига Елборс, която го отделя от влажния климат и влияние на Каспийско море.

Планините имат своя красота и разкриват прекрасни гледки на изгорени от слънцето, студа и вятъра скалисти зъбери, дълбоки оврази и тясно, изсечено в скалата шосе, невероятно виещо се над урви от стотици метри. Шосето е по-добре поддържано от много софийски улици, независимо от изключително тежките климатични условия. През лятото може да се мине и през самото било на планината, проходът е някъде на 4 500 метра, а шосето се вие така че на някои завои можеш да видиш и задния си номер.

На склона от другата страна е ски центъра Шимшак, не е добър като човешките курорти, но като няма друг и този го бива. Пистите обаче са много добри. Уморен от невероятните гледки, може

да полегнеш в крайпътен ресторант, вкопан направо в скалата и наполовина надвиснал в реката.

Казах буквално полегнеш, защото маси почти няма, всичко е на дървени сепарета, застлани с персийски килим за по 6 – 8 души. Масата представлява найлонова покривка, върху нея хартиена и всичко това върху килима, известното ви меню се допълва от смесен шиш от кайма, пилешко, телешко и овче. Хубавото на подобни ресторанти е, че след като си хапнал добре можеш да се оттеглиш върху възглавниците и да поразсъждаваш върху смисъла на живота

преди да задремеш сладко. А обилното ядене и чистият въздух предразполагат към подобни разсъждения. Накрая се отсервира като покривката се хваща за четирите края и заедно с чинии и прибори се отнася. Бързо и ефикасно.

Споменах за поддръжката на шосетата и не мога да се въздържа да не опиша зимата на 2008 година, когато за всеобща изненада температурите паднаха до минус 25. Такова нещо не се е случвало последните 80 години и доста бездомници загинаха, а транспортът направо беше парализиран. Оказа се, че бетонът и асфалтът не са от това качество да издържат на такива температури и рано напролет тротоарите и шосетата се превърнаха в пясък. Докато се чудих как ще запомня дупките по магистралите и да свикна да гледам в пътя, а не напред, хората за по-малко от месец преасфалтираха всичко. Да, не изкърпиха, а преасфалтираха

всичките стотици километри три-четири лентови платна на магистралите в града, при това без да пречат съществено на движението. А магистралите в града наистина са стотици километри, пресичат се на две и три нива и са прекрасно регулирани.

Само ще спомена, че всички указателни табели са дублирани на английски език и са изписани направления за улици, квартали и райони на града, така че движението за чужденеца е без проблем.

Като започнах да разказвам за природни красоти в Иран не мога да не спомена северния склон на планината Елборс, Чалус на Каспийско море, пещерата до Хамедан и езерото Урумийе.

Чалус е в провинция Мазандаран и от Техеран се стига за около 4 часа, нищо че е на 250 километра. Пътят е добър, но през

планината и с доста завои. По склона от към Каспийско море на много места са построени лифтове, които водят към билото на планината. Заслужава си да се види, въпреки че горе освен вековни гори, много зеленина и две – три кафенета няма нищо друго. Но пък като гледаш останалата природа на страната, заради зеленината си заслужава.

Точно на билото като че минава линия между полупустинната южна и гористата северна част на планината и цветовете рязко преминават от зелено към жълто.

Близо до Хамедан, в карстов сух район се намира пещерата „Алисадр“ с подземни езера. Всъщност цялата пещера е езеро, по тунелите се ходи само с лодка. Транспортната конструкция за туристите представлява водно колело карано от туристическия гид и теплени от него 2- 3 пластмасови лодки с туристи. За мен беше голяма атракция. Местните предлагат на някои от мъжете туристи да седнат заедно с тях на водното колело, но причините за тази учтивост са две – първо да се качат повече хора и второ да има помощ във въртенето на педалите. На жени не се предлагат такива екстри.

Водачите подкрепят и помагат при качване и слизане от лодката, но на жени не подават ръка. Ако съпругът реши - да си я пази сам, ако не – каквото стане. Иначе всички са със спасителни жилетки и задължително се издават билетчета – ред.

В самия град Хамедан са и летните резиденции на Дарии. Разкопките разкриват величествени стени и колони по два метра дебели и само въпрос на фантазия е да си представиш древните дворци. Пътят до Хамедан е през прашни и равни полупустинни местности и предразполага към по-високи скорости, макар че е тесен. При едно от пътуванията бях доста уморен и дъщерята предложи да покара вместо мен. Вярно, че колата е служебна и мога само аз да я карам, но си рекох, голяма работа, кой ще ни види. Задрямал съм и по едно време усещам, че спираме и отбиваме в страни. Спряла ни полиция за превишена скорост, като че ли не виждат че е дипломатическа кола, ама на, да се направят на важни. Най-демонстративно се разменихме с дъщерята зад волана и аз

подавам документите си за проверка и обяснявам как не съм забелязал, че карам с по-висока скорост и се извинявам и така нататък и за мое изумление то се приема за чиста монета. След това при друг подобен случай разбрах, че всъщност полицаите не обичат да се разправят с жени защото често получават обвинения, че се задяват с тях и имат повече проблеми.

През април е периодът за екскурзии в пустинята, близо до Кашан или до Язд. Тогава времето е добро за разходка – нито толкова студено рано сутрин, нито много топло на обед. Пътят за пустинята минава покрай соленото езеро, което персите наричат Дарийо намак, Солено море. При малко късмет може да видиш откритите кариери за сол, в които влизат багери и камиони на дълбочина по 20-30 метра.

В района няма живот като се изключат стадата камили и прашните пътища за кариерата. По средата на нищото се оказваме до кирпичен керван-сарай, приличащ на средновековна крепост, с кули, високи зидове и яка порта. И днес сараят се охранява от полиция, нещо като нашите доброволни отряди от преди 50 години. За преспиване в него имате нужда от специално разрешение от

министерството на културата. Хотелската част обаче едва ли може да привлече клиенти, защото представлява стаи без врати, а цялото обзавеждане е един стар килим. В средата сараят оформя просторен двор за стадата от камили, част от които свободно пасат наоколо. Снимахме се с малки камилчета, трябва да ги пипне човек за да види колко е пухкава и нежна козината и как прекрасно ги предпазва от жегата.

Наоколо обаче е по-интересно. Дълбоко под повърхността на изсъхналата земя тече малка подземна река и местността е надупчена с множество кладенци до такава степен, че внимателно трябва да гледаш в краката си като вървиш. Дълбочината на кладенците стига над 20 метра, а долу се виждат галерии, причудливи ниши и се чува шума на живителната вода.

Част от реката излиза на повърхността и се излива в малко езерце, непосредствено пред керван-сарая и то всъщност е обект на най-голяма туристическа радост.

През почивните дни е пълно с хора, полегнали на специално изградените каменни нарове и наслаждаващи се на прохладата. Не задавайте въпроса кому е нужно да пътува десетки километра през пясък и сол в тая жега за да стигне на прохладно място, защото природата има своята невероятна красота и сурова привлекателност. Аз ходих три пъти. Тук нищо не се губи и кръговратът на природата е пълен. Например чиниите след ядене не се мият, а се оставят в края на езерцето, където се влива поточето и миниатюрни рибки старателно почистват всичко. Евтино и екологично.

Редките храсти имат коренища дълги десетки метри, а в дрипавите им сенки се крият гризачи, гущери, насекоми. Удивително е колко живот и следи от него има в пустинята.

Пътувайки към пустинята винаги се отбивахме и през богаташките къщи в Кашан, сега нещо средно между етнографски и архитектурни музеи.

Невероятно красиви гледки се откриват от цветните синьо-зелени куполи над вратите, подобните на минарета сводове, фигурите на цветя, животни и житейски сцени, изсекани в камъка и всичко това огледално отразяващо се в тих шадраван, заобиколен с рози и палми.

Приземните етажи обикновено са с няколко стъпала надолу и оформят лятната прохладна част на дома – сега там се разполагат етнографски сбирки на стари занаяти и черно-бели родови снимки.

Хитри конструкции в стените водят хладния въздух по етажите нагоре, а отоплението през зимата е с красиви керамични камини и друга конструкция за топъл въздух.

Най-известната къща е тази на рода Боруджерди, последният наследник от който сега е депутат в парламента на Иран.

Съвременните ирански климатици обаче заслужават отделно описание. Представяват метален еднометров куб, на който трите страни са подвижни. Всяка страна е от два пласта перфорирана ламарина, между тях дървени стърготини. Дъното на куба оформя леген с дълбочина около 10 сантиметра и се пълни с вода благодарение на система като за тоалетно казанче. Чрез потопяема помпа водата се подава по хитроумна система от тръбички и улейчета и напоява обилно стърготините. В центъра на куба се разполага обикновен електродвигател, който чрез ремък задвижва огромен роторен вентилатор. Всъщност външният въздух се

засмуква от ротора, преминава през стърготините, охлажда се и се овлажнява и по тръба от четвъртата стена преминава от покрива, по стената та до система за разпределение на въздуха в тавана на апартамента или до някой прозорец за директно охлаждане. Не знам доколко успях да предам тази конструкция, но ако изключим крайната ѝ енергийна неефективност, трябва да кажа че изпълнява чудесно предназначението си да охлажда и овлажнява. За разлика от електрическите климатици, иранския можеш да не го спираш денонощно и никога няма да изстинеш. В магазините също ползват нещо подобно, но тогава в легена се сипва и лед, а кубът се поставя на стол пред вратата, така че колкото въздух влиза, толкова и излиза. Важното е че охлажда, а за ефективност не говорим.

Като казах Дарийо намак се сетих за едни от най-ценните и големи диаманти в света. Известен по цял свят е диамантът Кох-и нур, но едва ли сте чували за Дарийо-е нур. Според легендата това са две части от един камък, който при откриването си преди повече от две хиляди години е тежал над 500 карата. Смятало се, че с него можело да се купи толкова ориз, че да се нахрани цялото човечество за един ден. Камъкът сменя притежателите си в Иран, Афганистан и Индия, не се знае кога е разделен, а Кох-и нур е известен някъде от 15-и век, когато е бил притежание на афгански и персийски шахове. Сега той е вграден в короната на британската кралица, а Дарийо-е нур е в музея на скъпоценностите на Централната банка на Иран. Имената им означават съответно Светлина на планината и Светлина на морето. Разбира се музеите на всяка страна са основни направления на туристите и не поради тази причина споменавам този на скъпоценностите в Техеран. Причината е, че там видях наистина събрани на едно място невероятни експонати на разкош, с невъобразима историческа стойност и цена – политически глобус на света, направен от скъпоценни камъни, трон от злато, купища от камъни, миниатюрни статуетки, играчки, дрехи, ювелирни подаръци, наргилета, яйца, кутийки...

Езерото Урумийе е в кюрдските райони на Иран, близо до границата с Турция и има произход, подобен на турското езеро Ван. Водата е солено-содена и една от атракциите при пътуване с корабче е да се спусне във водата мръсна дреха, която след половин час се вади снежно бяла. Солеността е толкова висока, че във водата може буквално да се седи и чете вестник, а рибата не пораста повече от 20 сантиметра. Както навсякъде в Сирия, Турция и Ирак и ирански Кюрдистан е беден и размирен район, а днес

основно занимание на населението е трансграничната контрабанда на бензин, оръжие, наркотици и хора. Киш е коралов остров в Персийския залив, който е започнал да се разработва като туристическа дестинация още по времето на последния шах Реза Пахлави. От тогава са останали цветни градини и паркове, няколко хотела и павилиона, но и строги правила, които поставят основите за туризма, макар и в този уродлив вид, който е в момента. На острова е забранено да има коли по-стари от 5 години, а организацията и контрола на движението са почти като на Запад, с широки и добре поддържани булеварди, невероятни усилия за изграждане на зеленината в парковете и край улиците, красиви хотели и туристически обекти.

Островът е безмитна зона и в огромните молове можеш не само да намериш стоки от цял свят на добри цени, но и да се убедиш на практика как развитите страни от Изток и Запад спазват ембаргото при наличие на толкова много свободни пари. Иначе обслужването се приближава до нормалното за туристите, ако изключим ограниченията.

Спомням си, някъде през 2006 г. в 5 звездния хотел „Шаян“ беше пристигнала бизнес-делегация от Русия за оглед на хотели. Условиата са добри, но изненадата от пълната липса на бар, алкохол и момичета развали цялото впечатление. Руснаците много се чудеха кой луд ще пътува толкова километри щом ще му се налага да ходи на отделни мъжки и женски плажове, да няма дискотеки, барове, проститутки и светски забавления. Не можа да ги умилюва и вечерята в ресторанта „Сезам“, чиито врати от масивен камък се отварят автоматично като в едноименната пещера, а главната зала е издълбана в единствената скала на острова и сводът се поддържа от гигантски Сизиф. Е, от мен да мине, всичко е менте и пластмаса, но пък добре изработено.

Ние наемахме кола и ходихме на диви и неохраняеми плажове, гмуркахме се край заседналия в крайбрежните скали гръцки кораб, ловяхме риба в компанията на половин метрови морски костенурки, ходихме в зоологическата градина и в най-големия в Близкия Изток делфинариум или в горичките от магнолии, пълни с диви кози и сърни. Това което току-що изброих практически са туристическите атракции на острова, не са много, но стигат. Към тях любителите на археологията могат да добавят развалините на старата португалска крепост от 17-и век и подземния град „Кариз“. Всъщност това е единственият източник на вода на острова, с добре запазени и реставрирани канали и кладенци, подземни коридори, миниатюрен музеи и жилищни сектори. Колкото и да е странно, на острова има само един ресторант с рибно меню. Дори на този до кея, където вечер светят лампи в морето и около тях гъмжи от риба, предлагат кубиде и овчи шишове. Дето се казва с тояга можеш да биеш риба, но кой да го свърши?

Всичко това много ми напомняше на един ресторант на турския бряг на Черно море, близо до Бартън. Плажът беше

притиснат между два високи зелени хълма и селцето практически живее само от туризма. Единствената улица пресича селото, така че хотелите с кухнята са от едната страна, а масите на ресторантите - от другата, до морето. Много красиво и живописно, но с един проблем. Сервитьорите не са професионалисти, работят само през лятото и то не редовно, което се отразява на качеството. Някои имаха и проблеми при писането, така че приемаха само по две неща за поръчка – третото е да помнят да се огледат при пресичане на улицата към кухнята. Всичко беше почти като в Анталия, почти като истинско. Както и на Киш, почти като в Дубай на отсрещния бряг...

Като казах обаче подземен град се сещам за нещо много разпространено и в двете страни – скалните жилища и древни манастири.

Турската Кападокия до град Невшехир вече е включена в програмата на доста туристически агенции и вярвайте ми - заслужава си да се види. Геоложки местността е образувана преди

около 60 милиона години при вулканично изригване и натрупване върху десетки квадратни километри на стотици метри вулканична пепел, сега живописно прорязана от речни каньони. Материалът е мек и ронлив, та почти с помощта на лъжица може да се изкопае коридор, стая и стълбище към тях. Но това което видях в подземния град на седем етажа Дерин кою, в скалните християнски манастири на Мустафакьой и Гьореме просто не подлежи на описание като

замисъл, архитектура и изпълнение. Все още са живи иконите от стените, макар и с извадени очи (нали си спомняте, че мюсюлманите не позволяват изобразяване на светци), действащи са хитрите прегради от гигантски камъни на коридорите, вентилацията от отвесните комини работи, кладенците са пълни с вода и наоколо кипи оживен бизнес.

Там и днес може да се срещнат живеещи в скалите хора – лятото е хладно, а зимата – топло.

Е, удобствата не са като в многозвезден хотел, но незабравимо преживяване е нощувката в някой от многобройните хотели с издълбани в скалата легла, колони до тавана, специални ниши за приборите и чергата като врата. В подобни условия е настанен и местният жандармерийски участък.

Едно от интересните места в Кападокия е Аванос, малко градче с развити керамични занаяти, голямата атракция на което е магазинът-галерия на така наречената Пещера с косите. От всяка жена-посетител се взима кичур коса, надлежно се записва адрес и телефон и се поставя в цепнатините на тавана и стените на

пещерата или просто се залепя с тиксо. Веднъж в годината се тегли късметлия за едноседмична почивка в хотела на собственика на галерията.

Иранската аналогия на Кападокия се нарича Кандован, образуван по подобен начин и с подобно предназначение. Мястото е по-неизвестно, не по-малко атрактивно, но не е включено в никакви справочници.

Не съм кой знае какъв рибар и по-скоро обичам да съм сред природата, отколкото да се връзвам край пръчката на едно място. От Иран обаче си спомням два риболова. Първият път ходихме на Сад-е Лор, високопланински язовир под връх Дамаванд, на 3500 метра надморска височина. Нищо не хванахме, но гледката на отражението на вечните снегове на върха в кристалните води на езерото и червените поляни с пустинен мак е нещо неописуемо. Величествена природа от изгорели на вятъра, слънцето и студа скали, отвесни пропасти, бистри реки и водопади, тишина и чист въздух. След около две години успях да отида и на язовир близо до Техеран. Придружаваха ни две полицейски коли, оказа се че било стратегически обект и успях да влеза само защото говорех на турски

език, а полицаите се оказаха азери. Но пък не може да се снима, не мога да пусна кучето йоркширски териер да се изпикае, защото било вододайна зона, но за мен нямало проблем да пикая, но пък риболовът е забранен. Е, изпикахме се и си отидохме. През лятната отпуска върнах и двете си въдици в България и приключих с риболова.

По-нататък ще ви разкажа за Сафранболу в Турция, удивително градче, което ми напомняше за Стария Пловдив. И в Иран намерих място, което прилича на Пловдив и Търново, само че е малко китно село. Масуле се намира в южните склонове над Каспийско море, в зелена долина в края на тесен и красив път край реката. Покривите на долните къщи са улица и наблюдателни площадки на горните, а свързването им е с невероятни комшулуци и стръмни криволичещи стълби. В целия район си личи, че хората са свикнали с туристи - контактни, открити, шумни на пазара, излъчват добронамереност и гостоприемност. Кафенетата са невероятно красиво разположени, като че ли надвиснали над долната улица, но си позволихме само кафе и вода, все пак хигиената не е на висота.

Туристическите перли на Иран са Персеполис, Шираз и Исфахан, всички стари столици на древна Персия и средновековен Иран.

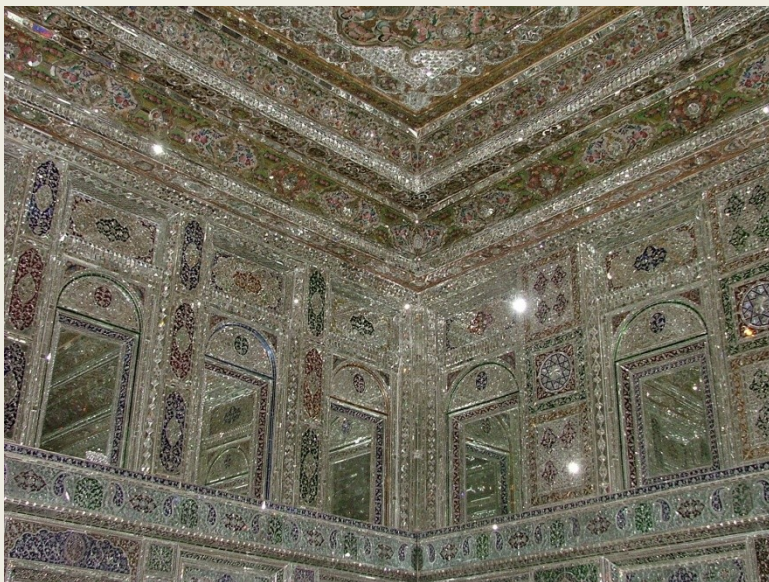
Персеполис е създаден като столица на империята от Дарий през 6 век преди новата ера, развит като главен град и крепост от Ксеркс и унищожен през 4-и век от Александър Велики. И днес иранците жаят за унищоженото величие на дворците с гигантски колони и капители с глави на бик и порти пазени от летящи дракони, гробниците на приказно богатите владетели и храмовете, пазители на вековна наука и изкуство. За съжаление не е твърде популярен като туристическа дестинация, а погледът ми на неспециалист открива доста груби решения за реставрации.

Бледо копие на дворците от унищожения град е построено на остров Киш – пет звездният хотел Дариуш с красиви градини, колонади и древен разкош, та донякъде и кичозен.

Недалеч от Персеполис е Шираз, столица на Персия от 7-9 век и един от най-красивите съвременни градове, запазил величието на миналото. Разположен е живописно сред зелени хълмове, които контрастират на изгорените от слънцето околни планини. Заслужава си да се види панорамата на града от височините до университета, да се посети ботаническата градина и особено парка с розите,

ресторантът в стария хамам, музеят с восьъчните фигури и не на последно място джамията с огледалата.

Легендата разказва, че била украсена от един търговец, на когото се обърнала каруца с огледала и натрошените стъкла той подарил за украса на джамията. Впоследствие това станало мода и сега такива джамии или украса с огледала могат да се видят на много места, а едно от най-красивите постижения е в Зеления дворец на шаха в резиденцията Таджриш. Добре е разходките извън Шираз да приключат с настъпването на нощта, защото наоколо все още се срещат планински лъвовве, по-дребни от африканските, но достатъчно големи...

Бях потресен от уважението, което местните отдават на великия си съгражданин, поета-лирик Хафез. Гробницата му се намира сред прекрасно проектиран и добре поддържан парк и представлява купол поддържан от колонада, в центъра на която е саркофагът.

Нещо нормално е да се види коленичил и молец се пред него млад човек, обикновено мъж. Чел съм английския превод на Хафез – сигурно и молбите на вярващите са за любов, красота и благополучие.

Ходил съм и на други три гробници и една от тях в Машад е подобна и посветена на големия персийски мъдрец Фердоуси, една от най-прославените личности в света. Неговият епос „Шах-наме“ продължава да бъде пример в съвременната култура от гледна точка на чистотата на морала, на добродетелността на духа и величието на словото. Другите две обаче – на Имам Реза в Машад и на Имам Хомейни в Техеран са нещо съвсем различно. Изградени са с огромни усилия и влагане на тонове злато, сребро и скъпи материали и се превръщат в места на религиозно поклонение. Всъщност те са единствените всепризнати шиитски паметници на територията на Иран, което е част от проблемите с Ирак, където се намират главните места – гробниците в Карбала и Наджаф. Годишнината от смъртта на Имам Хомейни се организира официално в гробницата и се превръща в грандиозна и грозна политическа манифестация, странна смесица от скръб, закани и пропаганда.

Исфахан е старата столица на Иран от 17-и век, на около 400 километра южно от Техеран. До там води широка и прекрасно поддържана магистрала, но околната панорама не е нещо особено, освен ако не ви харесват червеникави пясъчни и каменисти полупустинни райони, прахоляк, голи скалисти върхове и изоставени кирпичени села.

Градът обаче изненадва с обширни, добре поддържани паркове, широки улици, просторни прозорци на къщите, невероятни цветове и инкрустации на старите порти и капаци на прозорците. Бащата на последния шах Пахлави е задигнал огромно количество прекрасни образци на входни врати и прозорци, които сега са монтирани в резиденцията на двореца в Таджриш.

Особено красиви са тези в лятната резиденция на сестрата на Реза Пахлави в парка Нияваран в Техеран.

В центъра на Исфахан е огромният площад Имам с няколко джамии, покрит базар и Сафавитския шахски дворец от 17-ти век, който на мен ми приличаше на конюшня. Може би заради туристическите файтони, с които се правят обиколки на площада. Все пак украсите и стенописите в двореца заслужават специално вглеждане, защото това е единственото място, където са рисувани жени без кърпи и лица на светци.

Заслужава си да се посети и двореца Чехел сотун, площад Накш Джахан, лятната резиденция на шаха и парка около нея, но всичко това трябва да приключи около 4 следобед, защото след това се заключава. Туризмът и атракциите с историята не са на почит, въпреки наличието на множество гидове и справочна литература, затова пък джамиите са отворени денонощно.

Джамиите заслужават отделно внимание, макар че третата вече може да ти се стори като първата, освен ако не си много сведущ по религиозния туризъм.

Разбира се джамията с клатещите се минарета в края на Исфахан е нещо различно. Тя е малка, по-скоро гробница на някакъв светец и с две не много високи минарета. Атракцията настъпва около 14 часа, когато екскурзоводът извиква един по-здрав посетител, качва го по стълбите в дясното минаре и под общите възгласи на тълпата започва да го клати. След кратко време започва да се клати от само себе си и лявото минаре, което се установява от поклащането и подрънкването на специално закачени на гредата звънчета. Голяма атракция и радост за вярващите, а иначе вероятно е резултат от някакъв резонанс.

Вечерната разходка в града непременно трябва да включва и двата покрити моста, единият с тридесет и три отвора, нещо като този в Ловеч, със същите магазинчета и кафенета, както и парка около тях с острова в реката - любимо място за младежта вечер. Единствено неприятна е вонята от почти неподвижната вода.

Имах възможността да обиколя почти цяла Турция, да не кажа че май съм ходил на повече и по-интересни места, отколкото местните. Ако имам възможност да се върна, ще отделя два-три месеца и отново ще отида в зелената Бурса, на хълмовете с развалините на древна Троя и Бергама, красивия залив на Измир, параклиса с гроба на Дева Мария, Памук кале, скалите до Аьдър, крайбрежните римски и гръцки градове край Фетхийе, Кемер, Анталия и Мерсин, вратата на Клеопатра до Тарсус, прекрасното островче Къзкалеси до Силифке, музея на мозайките в Хатай, загадъчния Немруд, древен Хатушаш и Амасия, соленото езеро Ван с острова Ахтамара и арменските църкви, Ноевия ковчег на Арарат, пещерите и манастирите край Трабзон, християнските храмове в Кападокия и още стотици места, за които времето и мястото да опиша не стига. Ще отида и на Мъртво море и на чаените полета до Ризе, които не успях да видя, дай боже да имам време.

Спомням си как нашият консул в Анкара ми викаше „Бай Попов, ти си военен, вие ходите по нивите и баирите, намери ми едно място, ама да няма турци. Байгън ми идва от тях, в повече ми идват“. Имаше едно такова място, до язовир Хирфанлъ, зелен оазис до кристално чистата синя вода, миниатюрен плаж и дървен мостик за лодки. От него ловяхме риба, страхотни щуки по един лакът. А какви мангали, бяла ракия и сладки дремки на тревата. Наоколо беше изгорена от слънцето пуста и каменлива земя, но ние се промъквахме през оградата и в крайна сметка си заслужаваше стоте километра до това място.

По - наблизо беше Къзълджахамам, гориста борова местност на около 70-80 километра от Анкара по шосето за Истанбул. Имаше прекрасен четири звезден хотел, със закрит и открит басейн, свързани помежду си. Пълнеха ги с топла минерална вода, там имаше и фабрика за бутилиране, много вкусна вода. Невероятно беше през зимата – наоколо по половин метър сняг, над басейна се носи пара и ти си плуваш.

Имахме един застраховател за колите, Мустафа, местен хитрец, но коректен към нас. Беше агент на няколко компании и имаше и собствен сервиз, така че ако нещо се случи той се разправя и с полицията и с компанията и с ремонта. На нас ни даваше ключовете от едно Фиат Уно за времето докато колата е в сервиза на ремонт. Колко взима от застрахователя си е негова работа. За нас като чужденци това беше образец на обслужване. Мустафа беше ловджия и много обичаше да ходи за пъдпъдъци и диво прасе. Първото – ясно, но за второто твърдеше, че ходи само заради кучетата и удоволствието. Три-четири пъти ходихме с него в планините над Болу и на север към Синоп и направихме добър лов. Веднъж ударихме две много едри прасета, а никой не искаше да ми помогне да ги одерем и вземем месото, даже не искат и да ми държат за помощ. Как да е се справих, взех само рибиците, врата и задните бутове, та още ме е яд колко месо похабихме. Пет големи найлонови торби качих в каросерията на Нисана, а от тях тече кръв и кал. Вечерта ги оставих на съпругата на един колега, голяма майсторка на готвенето на диво месо и направихме чуден банкет. Само Мустафата след два дни ми се обажда и казва:

- Аби, три пъти давам колата на автомивка, какви ли не шампоани и аерозоли пръскат, още мирише.

Може пък наистина да не ядат свинско?

До Синоп ходихме със специални разрешения и като пристигаме какво да видим – чака ни жандармерийска кола и охрана. Било опасно за нас. Обясняваме, че ние тръгваме по горите и балканите на лов, че имаме пушки и сме голяма група, не та не, ние сме с вас. Е, разгеле сте дошли, айде тогава вие от долната страна на дерето, поне викачи да станете, а всички останали горе на пусията. Нищо не ударихме, но поне видях единствената запазена гигантска секвоя от старите гори на Анадола. Наистина е гигантска! Преди това такива бях виждал само в гробницата на цар Мидас, наречен Дългите уши. Изградена е изцяло от гигантски стволоче на секвоя и се намира в могила на около 50 километра от Анкара, близо до село Гордион. Това е легендарното място, където Александър Велики разсякъл Гордиевия възел.

В Турция ме преброяваха на два пъти. Споменавам този епизод, защото начинът по който се прави и ситуацията около него са доста комични. По закон в деня на преброяването на улицата не се излиза, патрулират само полицейски коли и тук-там се мяркат дипломатически номера. През това време всички домове се обикалят от комисииите и се прави не само преброяване, но и разни статистически изследвания. Никакви протести и обяснения за дипломатическа неприкосновеност не помагат, така че и при мен дойдоха, записах се като православен християнин, с висше образование, временно пребиваващ на адрес еди кой си, за неизвестен период и работещ в посолството на България. Знанието на турски език ми създаде известни проблеми, в смисъл как така майчин език е български, пък статистическият лист е попълнен на турски? А ако бях го попълнил на български кой щеше да го прочете?

За движение в града с дипломатически автомобил по време на преброяването се изпраща специално писмо и издава пропуск от МВР. А моментът е прекрасен за правене на филм. Филмът може да бъде за пустите улици на Хиросима след ядрената бомбардировка или за края на света изобщо, но аз направих такъв за особеностите на движението, инфраструктурата и архитектурата на града. Стана

много добре и с интерес се гледа от професионалисти и туристи, въпреки, че всеки път ми се налага да обяснявам как така съм се изхитрил да изтрия всички пешеходци от кадрите и наистина ли светофарите работят само на жълто.

Вечерта по новините на телевизията показваха преброяването и в други райони на страната, като най-интересно беше в планинските кюрдски села. В едно от тях мероприятиято продължило два дни, защото семейството имало 72 деца от един баща и пет майки, от които само две са живи. Проблемът се коренеше в невъзможността да се определи кое дете от коя жена е, като нито бащата, нито по-големите деца бяха в състояние да се оправят. След това в известното комедийно шоу „Чаркъ фелек“ беше поканена една от големите дъщери, която трябваше да посочи 10 имена на братя и 10 на сестри. Не се справи много добре. След това я питаха какво работи баща ти, а отстрани коментират:

– Ами какво работи – деца прави, то има ли време да работи човекът?

Истинското богатство на всяка страна е нейния народ, с всичките му добри и лоши страни. И ако повечето описания се правят за най-изтъкнатите личности, то аз ще се опитам да съхраня спомена за малките и дребните. Един от ярките образи в това отношение за мен безспорно беше Яшар.

Яшар

Наех квартира в Кючук Есад, престижен квартал в центъра на Анкара, в нова кооперация и разбира се с кападжия. Системата на кападжиите в Турция заслужава отделно разглеждане, защото е особено ефикасна за подпомагане на бедните, а и за поддържане на социалния статус на богатите. Кападжията обикновено е семеен, от изостаналите кюрдски, арабски или черноморски райони на страната. Той живее заедно със семейството си в една стаичка в мазето на кооперацията, чисти двора и сградата, помага в домовете, пазарува и върши дребни услуги. Срещу това получава социално осигуряване и минимална заплата, която му плащат солидарно живущите в кооперацията, а жена му чисти в апартаментите, та понякога докарва

и повече от него. Повечето са слабо грамотни, например жената на нашия не смееше да пипа пари, защото не ги познава. Кротка и религиозна жена, винаги забрадена по мюсюлмански обичай, тя с благоволение гледаше съпруга си, който я беше довел в големия град. Капъджията най-много слуша собственика и след това домоуправителя и се бои от него, защото той събира парите и му плаща, но иначе помага на всеки. Струва ми се, че това е прекрасна система, опитах впоследствие да я предложа на наши пенсионери в блока, хем да си докарат някой лев, хем да се чувстват полезни и да си уплътняват времето с нещо друго освен с клюки. Нашенецът обаче не е свикнал да има началник, гладен ще стои, но не е свикнал да слугува. Вика „Аз съм инженер.” И какво като си?

Моят кападжия се казваше Яшар (ако някои помни романа на Азис Несин „Яшар яшамаз”), ляз от Зонгулдак. Много свестен и добър човек, изключително честен, религиозен, но леко глуповат. Още първия ден се опитах да завържа разговор, да му кажа какво ще искам от него, да се опознаем, а той един такъв притеснен, защото съм чужденец. Обяснявам му че съм военен аташе, работя в посолство, имам семейство и т.н., говорим си, обсъждаме, имам чувството че ме разбира, но по едно време пита:

- Аби, ти на какъв език ще говориш с мен?

- Ами нали виждаш, че на турски говоря, какъв ти е проблема?

А той пак:

- Да де, сега добре, ама ти на какъв език говориш?

Казвам му на български и той нацяло даде заето, не го беше чувал. По едно време пита:

- Аби, ти знаеш ли какво е „милк”?

- Да, отговарям му – мляко.

- Ами „бред”?

- Да – хляб.

- Ами защото, аби, тук преди теб живееше един египтянин и с него ей така си говорихме и аз както виждаш научих да говоря на египетски.

- Не, Яшар, му казвам, това не е египетски, това е на английски.

Той постоя като закован известно време, като че се посмути, а после получи просветление:

– Ха, аби, значи аз знам английски, ще помагам на щерката в училище.

Едно от задълженията на Яшар, както казах, беше да изхвърля боклука, просто си го оставяш пред вратата и той към 8 вечерта го изнася пред кооперацията. В Турция почти няма кофи за боклук, всеки си изхвърля торбичките, а през нощта минава колата и ги събира. Между другото, след нея почистват, така че градът е много чист, поне през деня. Допълнително капъджиите метат около кооперацията и тротоара всяка сутрин. Ако имаш нещо за изхвърляне, можеш да го оставиш пред вратата и Яшар си знае работата.

Та по тази логика, всичко което е оставено пред врата е или за изхвърляне, или за Яшар. Помня, веднъж се връщам в къщи за кратко, а на вън валеше дъжд. Съответно, като всички българи, аз си оставям обувките пред вратата, защото бяха мокри и кални. Ама те ми бяха хубави, нови обувки, полуботушки, с подплата и много добре обработена кожа. Няма и две минути да съм се бавил – излизам и виждам в гръб Яшар, понесъл обувките ми нанякъде. Викнах му, взех си ги обратно и имах чувството, че ме разбра, че за подобни вещи не е лошо да попита, преди да ги отнесе. Само че не съм бил разбран. След две-три седмици, влязох уж набързо до тоалетната, и пак беше кално и пак валеше, ама тоя път Яшар беше изчезнал бързо. Всъщност може и да не е бил той, не съм питал, рекох халал да са му, постарал се беше човекът.

В кооперацията често влизаха различни разносни търговци, на боза, кисело мляко, вехтошари, отвреме-навреме просяци. Капъджиите си затваряха очите, защото като продаде нещо, търговецът все отделя по някой залък и за него. Веднъж на вратата у нас позвънил един продавач на кисело мляко. Жената тогава знаеше само 5-6 думи, ама разбрала „тенджерے“. Дала му една тенджерка и си вика, тоя пък какво ли иска и докато се усети, оня хукнал по стълбите и я носи обратно пълна с кисело мляко. Тя съответно се развивала, че не го иска, да си го вземе и да й върне тенджерата и единият бута, другият дърпа, всеки си вика на неговия език, въобще

бъркотия и смут на стълбището. Появява се домоуправителката, а тогава това беше една яка леля на около 50 години, и понеже това става към 10 часа сутринта, съответно тя е по пижама. С долнище като панталон-шалвар, леко провиснало на онова място, щото това място трябва да има съответния размер, за да бъде жената красива и отворено горнище, защото красотата трябва да прелива и се вижда отвсякъде. И като ревнала:

- Яшааааар, какво прави тоя тука, кой го е пуснал!?

След това Яшар ме заобикаляше отдалеч поне един месец.

Мъжът ѝ беше професор, май заместник председател на някаква държавна организация, та затова беше станала домоуправител. Когато се запознахме с тях, той си обуваше обувките пред вратата и тъкмо си беше сложил едната, когато видя отпред да върви жената. Грабна другата обувка под мишница и влезе вътре, защото в Турция жената е нещо като частна собственост и докато не се познаваш с нея или пък е без мъжа си, не можеш да я заговаряш току-така. После се засрами и излезе, ама то беше сигурно защото ме видя и го поздравих. След две-три години му поисках да ми покаже акта за раждане на сина си, трябваше ми нещо като образец на използваната специална юридическа терминология. Оказа се, че професор не професор, но жена му раждала в къщи с баба-акушерка, а болниците не издават актове при такива раждания – само документ за лична карта.

Поръчките за Яшар се пишеха на едно листче и заедно с парите се поставяха в торбичка на дръжката на вратата. Като си я оставиш от вечерта – сутрин в 7 часа имаш топъл хляб и мляко, на обед – пак топъл хляб, вечер – пак, честна дума в Турция не съм ял стар хляб, нищо че не било полезно. А и дядо Георги така ми е казвал:

– Аз съм се борил с фашистите моите внуци да ядат бял хляб, аз черния на целия свят съм го изял.

На Яшар можеш да поръчаш всичко на листчето, но е по-сигурно да му обясниш лично, че често ставаха гафове. Не за друго, ами той все пазаруваше от кварталните магазинчета, за да може да договаря част от цената и така ако днес вземе 10 хляба за кооперацията, има и един за него без пари. Или не е все едно да си

поръчаш месо, той ще ти донесе кокалдаци с лой, че за това му стигат парите, а ти чакаш пържола.

За Яшар всичко беше от Аллах – и беднотията, и подаянията, и труда и дъжда. Веднъж бяхме направили един хубав пилаф в тава и малко да поизстине го оставих на прозореца. Какво стана, нещо течение ли, щерката ли затвори прозореца, без да знае, или че беше леко наклонен первазът, ама тавата полетя и тупна на тревата в градинката, без зърно да се разпилее. Веднага дъщерята тича навън, а аз пазя на прозореца, защото Яшар за секунди беше до тавата. Казвам чу, че е моя, а той пита не е ли дошла „от горе, специално за него“. Чак като му казах, че оризът е правен със свинска мас, се съгласи и я върна, и два пъти си изми ръцете.

Хазиянът ми беше много интелигентен и добър човек, специално се обаждаше да разбере дали нямам нужда от нещо, дали имам проблеми. Ремонтите в жилището се правеха наистина начаса. Беше се запушил нещо радиаторът в спалнята, защото водата е страшно варовита и като му позвъних да изпрати майстори, просто го усетих как подскочи и каза:

- Аман, на кадъната трябва да й е топло в спалнята, ей сега идват майсторите!

Истината е, че дойдоха след половин час и вечерта отново беше топло. Ние имаме гости, хората всичко ремонтираха, почистиха, излизаха и само се обаждат, че са готови и си тръгват, исках някоя лира да им дам – не.

Във вилата на моя хазиян имам една стая, сигурен съм че я имам, когато и да отида. Той беше решил да купи една вила в кооперативно строителство, на края на Анкара, сред едни голи чукари, ама на мюсюлманите не им прави впечатление. Не му стигаха 10 000 долара и беше решил да си продаде колата. Като чух, му предложих да му дам парите, защото за мен един мъж да си продаде колата е все едно, жена да си продаде гърдана и обещите. Беше много впечатлен, чак месеци след това, като ми ги върна, ми призна, че никой не му е предлагал такова нещо, като на брат ми беше задължен. Не си пишем или чуваме по телефона, но мисля, че и сега да отида – ще ме приеме. А както казах, неговата вила беше в едно кооперативно градче, със собствени вътрешни пътища, отделно

електрозахранване, охрана, поддръжка на градините. Къщата беше хубава, като постройка и удобства, но не като природа, наоколо само голи, камънаци, прах, тръни и боклуци извън оградата. Забележете – вън от оградата. Така е и в най-елитния курорт Кемер на Средиземно море – пет звездни хотели с невероятни удобства и обслужване. На входа си даваш ключовете от колата и не се интересуваш от нищо, а вън от оградата – боклук. Ние ходим на вилата да копаям чушки и домати, но и на въздух, сред природата, на зелено, при тях е гол баир. Чак сега гледам при нас започнаха да строят такива кооперативни ситети, ама са само за баровци, средна ръка като мен не може да си го позволи.

Та хазиянът често звънеше и на домоуправителката да пита имам ли нужда от нещо и как е обстановката и веднъж тя му казала, че май един клон от дървото в двора е влязъл в моята тераса. Всъщност, не знам, може и да е било направо нейна инициатива или пък Яшар да е решил да блесне, но в неделя се звъни на вратата и Яшар с трион в едната ръка и подпетените обувки под мишница (нали си спомняте, че пред вратата нищо не се оставя) ми вика:

- Аби, ей сега ще отрежа оня клон.

- Стой, аз го чакам тоя клон две години да ми направи сянка като си паля мангала и като си седя на теферич на терасата, ти си дошъл да ми го режеш.

Обясних подробно за природата, опазването на дърветата, зеленината в града, а той ме гледа търпеливо, пристъпва от крак на крак и пак:

– Ей сега, аби ще го отрежа.

Както и да е, не му разреших, но след това, бога ми, гледах го от терасата, Яшар се зае да подкастрия другите дървета в градината. Методиката на работа е следната: дървото се изкопава от земята, на дръвник му се подкастрият клоните и корените и се закопава отново. Агро-култура, това е. Веднъж се запознах с един професор, лесо-инженер и го питам:

- Ти как стана професор, като нямате една гора за света?

А той ми отговаря:

– Ами писах трудове как да посадим гори.

Та Яшар сигурно ги е чел.

Един ден излизаме на коктейл в Хилтън, и сме се избарали с жената – аз с черен костюм и рисувана копринена вратовръзка, тя – с елегантно резедаво елече с къса цепната пола. Може би тук е мястото да кажа, че съпругата ми тогава беше на 40 и беше гадже за милион, дето пее Гошо Минчев (царство му небесно)! И сега може да е на 50, ама камара млади булки слага в джоба и като фигура, и като лице и кожа. Но пък и аз си я гледам, де. Та Яшар мете пред вратата, а навън вали един мокър сняг по никое време през април. Закачам го, ей тъй просто лаф да става:

- Какво е това нещо, от къде идва това време и сняг?

А той:

- Ами Аллах се сърди, тръгнали жените по баджаци, как да не вали!

Изнизяхме се тихичко, какво да му кажеш, човекът си има желязна логика.

Вижда ме веднъж с униформа, бяхме живели вече няколко месеца и аз все му повтарях, че съм военен аташе, но явно това кой знае какво не му е говорило. Та Яшар се опулва насреща ми, взема за почест с метлата и на пресекулки казва:

- Аби, ти си бил военен, ти си бил голям човек.

След това явно е разказал насам-натам на другите кападжии, защото беше получил прекрасен съвет.

Налага се обаче да обясня, че военният по това време (пък май и сега) в Турция си беше военен, за авторитета и общественото положение на който, ние само можем да мечтаем. Едва ли причината са само военните преврати на всеки 10 години, едва ли е само пословичната любов на турчина към военната служба. Едва ли е и поради общественото положение на армията – все още в Турция началникът на генералния щаб е четвъртият човек след президента, министър-председателя и председателя на народното събрание. Крайно време е европейските държавници да разберат, че традициите в отделните държави следва да се уважават и приемат, че нещо когато работи, не трябва да се разваля. Помня как обяснявах на един от нашите нови демократи, дето на 35 години се беше издигнал до поста на заместник министър, че в Турция армията е фактор на демокрацията, на обществената стабилност и гарант за

икономическо развитие. А той ме нарича дилетант, защото армията била централизирана и командна структура, която не може да носи демокрация. Не може, ама в Турция не само че може, ами е и донесла – и демокрацията, и икономическия бум и социалната стабилност и какво ли не още. И е запазила териториалната цялост и е извоювала авторитета на страната пред съседите. И всичко това без излишно позиране, скромно, с много труд и любов към родината.

Там наистина младеж не може да се ожени, ако не е служил – смятат го или за нещо болен, или за обратен, за женчо. Сигурно са прави, я колко деца после раждат туркините на мъжете си, а колко са у нас. Май баш толкова, колкото наши момчета служат в армията. Помня отлично този период от службата си, мога с чисто сърце да заявя, че никога преди и след това не съм носил униформата си с такова удоволствие и гордост. Никога преди това не съм се отнасял към нея с по-голямо внимание – да е чиста, идеално изгладена, спретната и по правилата. Няма такова нещо като шапката под мишница, панталона с „колена“, а куртката омазана.

Ама в Турция и редовият полицаи на кръстовището ти отдава чест и нищо че си чужденец, движението спира за теб. Може би и заради това, че военните сравнително рядко се виждаха по улиците, страхуваха се от терористи, такова беше времето. Няма да забравя как ме беше срам заради един наш голям началник, който пристигна на посещение и се изниза от самолета като от кревата – запотен, омачкан по задника и на коленете, с риза на четири дена, и всичко това пред почетната рота, дете е като от картинка извадена. Когато получих акредитация и тръгнах да се представям пред различните институции, ходих в командванията на видовете въоръжени сили и навсякъде ме посрещаха едни високи, стройни, изпънати момчета, с униформи като по конец, бели ръкавици и каски, радост за военното око. И си мисля, я колко съм важен, хората такива гвардейци изкарвали за мен. Чак после разбрах, че това е всеки ден и няма нищо общо с мен, ами с положението и самоуважението на армията, защото ако ти не се уважаваш, никой няма да те уважава.

Та очевидно съветът до Яшар е бил да използва съседството си с толкова виден военен, при това от друга държава и

да изкяри нещичко. Един ден чука на вратата и директно ме пита мога ли да помогна да настаним някъде брат му от Зонгулдак като кападжия. Очевидно длъжността кападжия не е за пренебрегване, щом се ползва с такова търсене. Отне ми доста време докато обяснявах, че макар и военен, чужденецът тука няма особени привилегии, че аз познавам може би по-малко местни от него. Това, че имам снимка с началника на генералния щаб и с президента Демирел, нищо не значи, но все пак за да не разочаровам човека и да не ми падне авторитета, казвам:

- Ще видя, ще проверя.

От къде да знае Яшар, че нашето „ще видим“ е като тяхното „иншаллах“, т.е. ако е рекъл господ. Мина се известно време и Яшар отново пита:

- Аби, какво стана?

Този път се наложи по-категорично да обяснявам, че нямам такива възможности, и че дори ако много-много настоявам, може и да стане обратното – полицията да се интересува, защо аджеба, тоя е тръгнал да помага на един прост човек. Пак мина време и тоя път Яшар с почти конспиративен глас ми казва:

- Аби, говорих с тати, той е съгласен, ще даде рушвет, не сме много богати, до 10 000 долара ще дадем, аби.

Бре, шашнах се:

- А, бе, Яшар, вие като имате 10 000 долара за рушвет, защо не направите нещо магазин, нива да купите, рибарска лодка, нещо бизнес да развие, защо търсиш тая кападжийска служба да слугуваш на хората?

Наложи се тоя път категорично да му кажа, че съм проверявал и нищо не мога да направя, да ме остави на мира. А той:

– Ти, аби, не разбираш, да си кападжия не е лошо. Живееш в големия град, а нямаш грижи. В малка къщичка, но без пари, не плащаш ток, вода, заплата получава, не е голяма, но колкото е рекъл Господ. Вечер не лягаш гладен и утре пак ще има хляб. Ние, аби, сме прости хора, от калта под ноктите не можем да се отървем, от праха по обувките сме по-долни. Бизнесът, това не е за нас, дядо ми е слугувал, и моите внуци ще слугуват.

Още помня тия думи – обреченост, малко тъга, но много реализъм и здраво разбиране за мястото в живота. Когато попиташ човек на Изток „Как си“, често получаваш отговора „Хам дул Аллах“, което значи „Благодаря на Бога“. Няма значение дали съм добре или зле, дали имам или нямам, какво ми е минало през главата и какво очаквам – всичко е ръцете на Господ, всичко е негова направа и аз му благодаря за това...

От Турция помня и една поговорка „Живот, като стълба, един се качва, друг слиза“. Там доизградих и своята житейска философия, за стълбата на общественото положение и начина да се придвижиш напред и нагоре. Разбрах, че човек трябва да живее в равновесие със себе си и своите възможности и желания, тогава е щастлив, всеки на своето стъпало. Аз бях някъде по средата, то къде ли военните не са по средата, на моята си стълбича и съм щастлив. Знам, че работейки упорито, честно, с много амбиция и мерак, ще успея да се придвижа по-напред. На същото ниво, но малко по-близо до следващото стъпало. Апартамент, кола, някой лев в банката, няма да ме качат по-нагоре, само малко по-напред в редицата. То мина времето, когато за два месеца се ставаше богат, може и сега да го има тук-там, но както казва един доста по-възрастен колега, отвреме-навреме не е лошо да се разхожда човек в гробищата, да видиш как всички са равни, спокойни, с решени проблеми, пък и колко млад народ има...

В Турция приех, че инвестицията в образованието на децата е най-доброто, което един държавен служител като мен може да направи, и до сега не жалия време, усилия и пари. Каквото са рекли щерките – щом е за учене и развитие – имат го. Та един ден, ако успея да достигна по-близо до края на моето си стъпало, и ако и те са достатъчно умни, ето го татко, стъпвайте на раменете му – и следващото ниво е пред вас. Успех, късмет и много труд, може да ви доведе и вас до края. И така всеки със стълбицата си. Като го разбереш това, като оцениш вярно себе си и намериш своята стълбича, като се огледаш и видиш равните ти, по-напредналите и по-изостаналите, като оцениш това дете имаш и започнеш искрено да му се радваш, без да гледаш в чуждата паница и да се хапеш за задника защо аз толкова, а той - толкова, ей тогава ще си щастлив.

Това не е примиренческа теория, това е опит за обективност, за приемане на действителността, за лично щастие, за намиране на своето място в строя, дето казват военните. Винаги съм казвал, че макар и да съм имал възможности, не искам да отида на почивка в Германия или Гърция, искам моята Германия и Гърция да си направя тук. Вече мина онова време, дето се строеше социализъм и комунизъм, а после и капитализъм. Своя социализъм или капитализъм всеки трябва да направи сам, за себе си, за семейството си. Богатата държава не се прави като най-напред тя натрупва богатство, пък после го разпределя по равно, защото винаги има по-равни. Богатата държава се прави от богати граждани, от успели и щастливи всеки на своето стъпало хора. И да не забравят да си плащат данъците, защото такива като мен от това живеят.

През април на 1997 година беше Коч байрам. И ние правим нещо такова на Гергьовден, но това което видях е трудно за описание. Започвам с това, че още през 30-те години основателят на съвременна Турция Кемал Ататюрк е издал закон, според който кожите от курбана се събират безвъзмездно в полза на развитието на въздухоплаването. Съвсем по български някой ще каже – голяма работа и няма да знае колко ще е прав. Онази година в Турция бяха заклани повече от 4 милиона овце и няколкостотин хиляди крави и камили. Овчата кожа се продава на едро по 25 долара едната. Направихте ли сметката? Ей, това е голяма работа, от нищо - нещо. По целия град наистина текат реки от кръв, стада от животни се предлагат под мостовете на магистралата две-три седмици по-рано. Всеки по-заможен се стреми да се покаже, какво животно е купил, пък някои по 2-3. Един командир на бригада пред строя закла цяла крава със сабята, а войската в екстаз скандираше „Велик е Аллах“. Но за армията, традициите и религията, по-нататък.

Един ден по време на Курбана се звъни на вратата и - познахте, Яшар. С цялото семейство. Той се хвърля да целува ръка на мен, жена му - на жена ми, децата нещо нареждат и се кланят, а ние въобще не разбираме какво става. Както и да е, влезнаха вътре, настанихме ги в хола, трябва нещо да ги почерпим. Оставих жената с тях, а аз отивам в кухнята, а след мен – Яшар. Разгеле, обяснявам

му, че не знам какво трябва да правя на празника, какво да кажа или да дам. Между другото казвам, че това не е наш празник и че ние не сме мюсюлмани. Все едно светът и небето му паднаха на главата!

- Как така не си мюсюлманин, че то всички са мюсюлмани, други просто няма!

Не стига че съм чужденец, ами не съм и мюсюлманин. Като в онзи виц за един негър дете питал в Германия къде е синагогата, а му отговорили:

– На тебе не ти ли стига, че си черен, ами отгоре на това си и юдеист?

Може би тук е мястото да кажа, че според мюсюлманската религия всички хора се раждат мюсюлмани, но според това доколко са умни могат да изповядват будизъм (сигурно това трябва да са най-простите), юдеизъм или християнство. Господ е изпращал на Земята няколко пророка, а Мохамед е последният. Всички предишни говорили едно и също, но поради по-ниското развитие на човечеството и светите послания и писания били на по-прост език. На Господ обаче му омръзнало да повтаря едно и също и затова след Мохамед няма да идват други пророци, а направо ще дойде Страшния съд. Но понеже всеки си е башка луд, съвременните шиитски философи в Иран чакат да дойде скритият тринадесети имам Махди, дете ще поведе правоверните армии за налагане на правата вяра и създаване на световната ислямска държава. Даже и карти с планове на походите продават. Когато ходихме в Института за изучаване на религиите в Ком въпросът за последния ден беше сред най-задаваните. И съвсем не им идва на акъла, че Страшният съд, за когото са преписвали от Библията, е ден последен на лошото, но и ден първи на доброто, че Спасителят ще дойде не толкова да накаже, колкото да създаде свят по Божието подобие и разбирания. Или поне така разказа дядо Сионий. А нашите – Махди със сабята и напред към Ерусалим. Нищо не се е изменило през последните 1300 години. Не че християнството не е преминало през своите кръстоносни походи, но пак опираме до уроците на историята. Ако не ги научим, какво следва – може би трябва да чакаме 600 години да им дойде и на тях акъла?

В крайна сметка Яшар стигна до извода, че дори и да не съм мюсюлманин това не значи, че не трябва да спазвам правилата, и аз се съгласих. Правилата предвиждат богатият (а аз в неговите очи бях такъв) да даде на бедния, да заколи курбан и да раздаде, също и бонбони за децата, някоя дрешка за жената. Направих кафе на машината и двамата с Яшар сервираме на децата и жените в хола, а неговата жена, Чичек, само дето не падна от дивана – Яшар и аз да носим на жените. Нищо, обясних, че при нас е различно. Добре че имахме някакви сладки, шоколади и бонбони за децата и преминахме към разговора за месото. Аз му обяснявам отново, че като не съм мюсюлманин (сега пък Чичек се опули) не съм колил курбан, но в хладилника имам кокошка, ще му дам нея. На майтап му предложих и свинско, но и двете бяха категорично отказани. Оказа се, че курбан се правил само от копитно двупръсто животно – овца, крава, камила и на четири крака. Значи кокошката отпада. Та пием си ние кафенцето, обсъждаме въпроса с курбана и по едно време аз се сетих, че мога и бира да почерпя. Нося за него и за мен и му обяснявам, че в Корана не е казано нищо за бира, значи може да се пие, освен това той току що е постил цели четиридесет дни, значи може да си позволи малко да отпусне края. Яшар се съгласи и за пръв път през живота си (поне на мен така каза) опита бирата. Хареса му, цялата си я изпи. Може би това допринесе малко за смекчаване на позицията му, та накрая се съгласи и взе и кокошката. Нищо че беше с два крака и с четири пръста.

Няма да забравя как на другия ден го срещнах по нанагорнището към кооперацията, пъхти, опулил очи с няколко хляба под мишница и торбички в ръцете. Викам му:

- Здравей, Яшар, как си, добре ли си?

А той ме позна чак на два метра от мен. Оказа че, че цяла нощ не бил мигнал от кафето, пък и стаята му се въртяла от бирата. Беше го приел като божие наказание за нарушаване на ислямските норми и честно си страдаше в неволята.

Докато ми бяха на гости дъщерята взела, че ги снимала с видеокамерата. И както си седим пуска записа на телевизора – гледайте дават ни по новините. Това ми отне още половин час да обяснявам, че сега не го гледа цяла Турция, щото той се беше

изпъчил и сигурно вечерта щеше да звъни в Зонгулдак да разкаже колко се е прочул.

Резултатът беше, че след два месеца бях поканен да снимам тържеството по случай завършването на учебната година на дъщеря му Айсел. А това беше квартално държавно училище, за по-бедни деца, по облеклото на родителите си личи, а децата всички в униформи. А аз с костюм и вратовръзка, видеокамера, Яшар, Чичек и малкия му син Ахмет до мене, въобще почетни гости. Някакъв чиновник от общината си прочете приветствията, имаше програма от учениците - нормално тържество. Само началото с клетвата за вярност към заветите на Ататюрк малко не се вписваше в общия тон. И синът на консула ходеше в турско училище и хлапето във втори клас така рецитираше клетвата, че баща му в чудо се беше видял. Направих хубав подарък на малката Айсел, след това ѝ подарих и касетата с тържеството. Не зная дали още ги пази, но тогава беше щастлива. Радвам се, че макар за малко я направих щастлива.

Кооперацията беше построена на стръмен скат и входната врата беше на нивото на третия етаж. За моя апартамент се слизаше един етаж надолу. Помня, когато мама дойде на гости в края на първата година, по пътя ѝ обяснявам, че ние сме от бедна държава и не можем да плащаме големи наеми, а в Турция е лъскаво и скъпо, та затова живея в мазе. Мама знае какво е да живееш в мазе, и аз знам, три години сме живели под наем в мазе на Подуене в началото на 60-те години. Стигаме до стълбите и мама по навик тръгва нагоре, а аз я спирам:

- Чакай, нали ти казах – в мазето.

Помръкна, заслиза надолу, а бе, мраморни стълби, мраморни, ама нали в мазето водят... Като влезе в апартамента, ахна! Обзавеждане, широк изглед към отсрещния скат, всичко наред. Отзад кооперацията имаше малко дворче с добре поддържана трева, ниски храсти по края и две-три дървета, въобще прилична градинка. Обичах да се разхождам и занимавам в нея и през втората година донесох от България корени от питомна малина. Засадохме ги с Яшар по оградата, кой знае дали още ги гледат.

Яшар живееше в малка къщичка, колкото гараж, в двора на кооперацията. До нея се стига по стълбището през парното и двора.

Къщичката има една спалня и миниатюрна кухничка с баня и тоалетна, но Яшар е доволен, защото е в града, на топло и децата му ще се изучат. За годините докато бях в Турция Яшар доста се пообзаведе – диванче, маса с два стола, скрин, малко съдинки и прибори. Все подарък от кооперацията. Между другото така се развиха нещата и с кападжията Хасан в Техеран. Хазаина ми го представи като „паркингмен“, тоест човек, който живее на паркинга. Та и той започна от един килим и няколко възглавници и като си тръгнах вече имаше скрин и гардероб.

Хасан работеше в чейндж бюрото на един евреин, разнасяше местна и чужда валута с мотор, тъй като това е най-бързия начин за предвижване в града. Между другото в Техеран с мотор ми донесоха и хладилника, който купих за канцеларията. Аз ходих два пъти до магазина, мерих багажника на служебната кола и джипа на посланика, почти бях пазарил един пикап за да го докарам, а те се справиха със 125 кубикова моторетка. Виждал съм какви ли не конструкции на подвижни работилници и куриерски бюра, платнени дисаги, предпазно стъкло отпред и сенник, специални ръкавици и кожени престилки за зимата. Невероятна гледка са момчетата седнали върху резервоара на мотора с извити назад ръце и крака, за да достигат до педалите и ръчките, а седалката е заета от огромна купчина кутии или топове плат. Рекордът беше пет членно семейство. Но това е положението, трафикът е много тежък и моторите са решение.

Когато си ходихме в отпуск обикновено оставяхме ключ и пари на някои от колегите от посолството – хем да наобикалят апартамента, хем да плащат сметките. Дошъл колегата, огледал каквото огледал и отива при Яшар за сметките. Подвикнал отвън един-два пъти, на вратата на къщичката нямаше звънец, и натиснал вратата. Насред стаичката какво да види – Чичек на четири крака, а зад нея Яшар в молитвена поза на колене и си изпълнява семейните задължения. Като влязъл нашия, Яшар леко се извърнал и само рекъл:

- Една минутка, аби, ей сега идвам, само тихо да не събудим детето.

Няма срам, няма неудобство, той си е в къщи и при това със собствената жена, каквото иска това ще прави. Освен това роклята на жената е заметната върху главата и не се вижда коса... После специално ходих на гости на Яшар да видя обстановката за тая сцена, защото в посолството дълго време се смяхме на това „една минута, ей сега идвам“.

Яшар беше много горд, че толкова важен чужденец го посещава в дома му. Чичек прави нов чай, седим на единствените две столчета, а тя, подвила крака, седи пред нас на пода. Чашките в ръка. Пиехме по два-три чая, приказваме си, а Чичек само слуша и долива. По някое време клюма и заспива седнала, кой знае кога е станала сутринта да оправи децата, да ги изпрати на училище, да сготви и цял ден да чисти по чуждите къщи за някоя лира. Тя беше изключително чиста и добросъвестна жена, не познаваше парите и никога не взимаше пари да плаща сметките – това беше задължение на Яшар или Айсел.

В Турция заминахме заедно с Меги. Домашният любимец, невероятен мини пудел, тъмно сребрист, леко плешив по гърба, но в това му беше чара. Бях се научил да я подстригвам, ама с прическа по лапичките и дупето, оголена по гърба (да не си личи плешивото) и корема, с грива като лъвче – като по книгите. Имах всички необходими ножички, гребенчета, четки, машинки, шампоани и какво ли не. Домашна играчка, а тя – любвеобилна, щастлива с всички около нея, раздава целувки, въобще гръмоотвод за ядове и притеснения и обединител на семейството. Водихме я навсякъде на почивка, в хотели, на пътувания. Когато останах последната година сам, тя стана и дипломатическо куче, с мен в посолството.

През 2000 г. отиваме на почивка близо до Мерсин, през ноември, прекрасен сезон, тихо, спокойно, топло. Да, но в хотела дето си бяхме харесали и всичко спазарили, чак накрая казахме, че имаме и куче. После я показвах, обяснявах колко е кротка, че е миниатюрна и само 5 килограма и нищо не може да направи на другите гости - не, та не. Развалихме договора, отидохме в съседния хотел и от вратата – имам куче, ще ме вземеш ли. А хотелът празен, не куче, ами крокодил да имам, пак щяха да ме вземат. После от първото място завиждаха, защото дойдоха и други приятели от

Анкара, та се събрахме бая група, но това е – в Турция не е много добре да си куче.

Редовно ходихме с Меги на разходка в парка под Атакуле, телевизионната кула на Анкара. Хайванчето си поиграе на воля, потича, ние подремем на пейките. Веднъж, гледам една група хлапета нещо се заглеждат по кучето, нещо се подхилват, заслушах се в разговора – чудят се от къде може да сме, след като имаме куче. Накрая излъчиха един младеж, с най-големи познания по английски език, и той ми зададе въпроса по следния начин:

- Abi, were are you from?

После тази фраза ми даде основата да преведа “don’t worry” в крилатото напътствие „don’t be kaharliya”. Не го превеждам, питайте някой с по-добър английски. Кучетата предизвикват интерес в мюсюлманските страни, защото там обикновено се отглеждат котки, повечето са осиновени от улицата и направо пред вратата им се слага вода и храна в специални купички и по-рядко се държат в къщи.

До Мерсин ходихме в едно село – Къзкалеси, Момина крепост. Естествено и вечната легенда – влюбена девойка, млад левент, крепост за заточение. А крепостта е като приказка – на малко островче на триста метра от брега, бели каменни стени, осветени нощем и отразяващи се в тихите води на заливчето. Надвечер пускаха музика в крепостта, а на няколко пъти организираха и специални концерти. Невероятно е под звездите да слушаш музиката, идваща приглушено от крепостта и премесена с тихото пошляпване на вълните. Селото е на пясъка, стотина къщи, два-три хубави хотела, два-три мотела, някое магазинче, тишина, спокойствие. В края на октомври на плажа ходихме 3-4 семейства, все чужденци. Естествено бяхме ухажвани - къде ще наемем чадър, къде лодка, кой да донесе бирата и кафето на плажа. Имаше малко ресторантче с рибарска кухня и студена бира, наливна. Само поглеждаш към вратата – и насреща вече тича някое хлапе с потната халба.

Там се запознах с един кюрд, Сабахаттин, викаха му Сабош. И нали голямата щерка ходеше вече на курсове по турски език, чула-недочула, го кръсти Сархош, а това на турски значи пияница. Отиваме ние с него за риба в морето, мен ме търсят по телефона от посолството, а щерката компетентно отговаря:

– Татко е със Сархош в морето.

От Анкара питат:

– Отдавна ли са така?

А тя:

– А, ами от сутринта, чакаме ги към обед, те всеки ден правят така.

После трябваше да обяснявам...

Ходихме в неговия ресторант, жена му готвеше невероятни ребени чорби. Тя беше арабка от Сирия, с характерните черти, мургава, висока и стройна, с огромни черни очи, въобще красавица, и което е по-важно – знаеше, че е красива. А жена, която знае, че е красива е опасна. Имам от нея една огромна черупка от лангуста, стои на челно място в шкафа с трофеите.

Една вечер Сабош ни покани на ресторант в съседния залив. От мен ракията и колата – от него рибата. А риба с турската йени

ракъ и айран е кулинарна фантазия, на която никой не може да устои. Ресторантчето е на брега, половината от терасата виси на колове над водата, гледката не мога да опиша, не съм писател. Аз и от риба много-много не разбирам, ама онзи вкус още е в устата ми. Направиха едно плато от пет-шест вида морски риби, калмари и скариди, покриха ги с пържени картофи и зелена салата и отгоре ги поляха с кисело мляко, чесън, копър и зехтин – два пъти ходих за ракия до колата, няма изяждане, няма изпиване.

Наблизо се намират изключителни забележителности – все едно си потопен в историята. Пътувайки към Мерсин минаваш през Тарсус, там където е вратата на Клеопатра. Построена е в нейна чест, за посрещането ѝ, когато Цезар ѝ подарява целия район около днешна Адана, като перла в короната на Египет. Наблизо са и вратите към ада и рая. Входът към ада е огромна дупка с отвесни стени, в която Зевс е затворил един от титаните, които се разбунтували срещу него, после го изпратил някъде другаде на заточение. Въобще един пример, че Бог е един и никой не може да застава срещу него. Сега над бездната виси мъничка площадка и стъпил на нея усещаш не жегата от котлите на ада, а такъв хлад в слабните, че ти се иска час по-скоро да се махнеш от нея. Но величествената гледка си заслужава страха.

Входът към рая всъщност е вход на пещера в дъното на красива долина. Пред нея в първите векове след Христос е построена малка църква – погледнати от към пещерата, сутрин огрени от слънцето, развалините на църквата са невероятна гледка. Долината е влажна, зелена – истински рай. Околностите са пълни с римски и гръцки паметници и развалини – крепости, църкви, градове, канали, релефи. Когато аз бях в Турция все още имаше доста проблеми с кюрдските партии, районът беше размирен и нямаше много туристи. Помня как охраната на разкопките с охота отваряше портите и в извънработно време, показваха намерените ценности и няхаха нищо против да си вземеш нещо:

– Аби, има много наоколо, ако ти харесва – вземи си.

Високо в планината над Къзкалеси има една местност, Скалите с хората. Стига се по стръмно, тясно шосе, а крайният участък е дори полски път, който води до един овчарник сред

хълмовете. По пътя срещаме на няколко места изкуствени ниви – кръгли пространства, почистени от камъните и запълнени с пръст и тор на ръка, а околоръст са заградени с тръни, клони и извадените от земята камъни. По три-четири реколти изкарват от тях. Като пристигам пред овчарника е вече около обед и овцете тъкмо са налягали под единственото голямо дърво да пладнуват. Отстрани е паркирано ремарке с водоноска, а до него от пръти и черги е направено нещо като навес – къщата на овчаря и семейството му. Топло е в този край, та врати и прозорци не им трябва. Като ме видя че идвам с лъскавата кола, човекът скочи и взе да разгонва овцете, да съм приберял колата да пладнува на сянка. Казвам му да остави животните на мира, на колата не ѝ е необходимо никакво гостоприемство и нищо ѝ няма и на слънце да стои. А в това време жена му се втрещи – видя пудела Меги. Направихме ѝ няколко снимки с кучето, да ги показвала на жените какъв „маймун“ е видяла.

До Скалите с хората се стига пеша по стръмна пътека в склона на каньона и всъщност това е старо римско светилище или гробница с барелефи около няколко естествени пещери. В скалите са изсечени площадки за навеси, в които още си личат дупките за подпорните колове, а на скалите гордо стоят барелефите на древния господар на областта и преданите му войни. Точно по начина, който знаем от филмите – същите туники, шлемове, мечове и щитове. Над тях на равното стоят останки от стара крепост, постройки и трасе на древен път, сега пълни със скорпиони и змии. Там си набрахме дафинов лист, естествен, не изкуствен, после подарявахме на бабите в къщи, май още имат. От по-късния период са останките на християнска базилика, огромна квадратна постройка от печени червени тухли, сега успешно пригодена за овчарник. Близките села са изцяло построени от дяланите камъни и тухли на развалините, а надгробните надписи и статуите не се използват и просто се ваят в прахта.

Питам Сабош какво ще прави през зимата, очертава се топла, защо не вземе пушката и да излезе за неделя-две в планината да утрепе някой турчин, нали това е основно занимание на кюрдите през свободното им време. Той леко се подсмивва, сееща се за какво го питам и ми разказва, че ще прави ремонт на хотела,

пристройка за обменно бюро и златарски магазин, та тая година може и да не му остане време за планината. Ей, това го разбраха кюрдите, а не можах да го разберат турците – немотията ражда простотия и проблеми. И сега да отидете в тези райони ще намерите цели села оградени с купища кравешки и овчи тезеци, с които кюрдите се отопляват и готвят през зимата. Няма дърва – изсекли са горите, няма въглища – скъпи, няма работа, няма образование, няма и пътища да стигнеш до тях.

Разказвах ми виц за един кюрд, дете двадесет години бил кападжия в Истанбул и все за мемлекета (родината) си спомнял, колко е красива. Като се върнал, поканил чорбаджията си на гости и оня, взел, че му се хванал на акъла и тръгнал. Да си богат не е същото като да си умен. Два дни с влак, два дни с автобус, два дни с магаре, накрая гледа нашия човек седнал на един гол баир на върха и държи въже, а жена му вързана през кръста, защото не може да стои права по нанадолнището – копае нивата. А вицът завършва с колоритното възклицание на чорбаджията:

- Да ти таковам и мемлекета, да ти таковам и тоя дете държи въжето!

Ей, това е половината Кюрдистан, голи камъни и немотия. Ама пък най-хубавия кокореч (агнешки чръвца на скара) в Анкара го правеше един албанец на мангал с тезеци, монтиран на моторна триколка. Тезекът се разпалва от вятъра – мирише, та не се трае, ама вкусно – напред към Европа.

Отиваме със Сабош към една пещера със сталактити и сталагмити, а пътят се вие в планината, до самия вход не разбираш кога си стигнал. Отпред две камили легнали в прахта и малко дюкянче за сувенири. Пред бариерата ни спира авторитетен чичо с огромни мустаци и иска пари за билет. Кой знае защо, но Сабош беше решил, че дипломатите са гости на страната и особено красотите трябва да се показват безплатно:

- Ей, ти не виждаш ли зеления номер на колата, му вика, това са дипломати, вдигай бариерата.

А она ни оглежда с учудено презрение и отговаря:

- Какво като са зелени? И на съюза на учителите номерата са зелени, ама хората си плащат.

Между другото съюзът на учителите е важна и авторитетна организация в Турция, навсякъде имат хотели, приемни и което е по-важно – създадена организация за културно сътрудничество и помощ.

Всъщност морето около Къзкалеси може и да не е най-добре обзаведеното от гледна точка на туриста, но за плуване е прекрасно. Дълбочината не надхвърля 2-3 метра, а островчето прикрива залива и особено сутрин водата е като в тепсия. Пясъкът е фин, чист, а вълните не изкарват вечните медузи и водорасли. Например прехвалените плажове около Анталия, Сиде или Кемер са повечето с насипен пясък, често речен и пълен с гнили листа и клечки. Естествените плажове са каменисти, задължително имаш нужда от чехли, дървени лежанки или шезлонг и често хотелите изграждат специални дървени мостове навътре, така че по стълбата да влезеш направо във водата, а не през камъните, където може да си изпотрошиш краката. Накрая на мостчето се строи нещо като дъсчена дворна тоалетна, но това всъщност е съблекалня за жени, където се оставя шлифера. Банският костюм на праведната мюсюлманка е с шалвари и блуза с дълъг ръкав, но от хубава тънка

материя – коприна или сатен. Невероятна гледка са жените, които влизат във водата по стълбата с такива костюми. Тъй като материята е плътна, при влизане въздухът се задържа известно време и фигурата много започва да прилича на нещо средно между рекламата на Мишлен и татко Барба. Затова пък си заслужава да поогледаш излизащите от водата жени. Тънката материя така плътно прилепва, че често гледката е по-главозамайваща от нормалните бански костюми.

В залива на Мерсин за първи път ходихме на плаващ ресторант – добре поддържана стара дървена гемия, а менюто е предимно риба. Поклащащите се мачти наоколо, гирляндите от знамена и светлини, тихия бриз и шума на водата зад борда създават незабравима романтична обстановка. Така няма да забравя и неопитния келнер, който с мъка се дотътри до масата, натоварен с множество чаши, чинии и прибори, но не можа да си намери отварачката за бира. Тогава най-акуратно се пресегна през масата и с обезоръжаващото „Пардон, аби” ми отвори шишето с вилицата на жената.

Като споменах по-горе за империята, винаги се сещам за един случай в Анкара. По това време нямаше контрол на скоростта, а и правилника беше повече в смисъл – гледай да не удариш отзад, защото ти си виновен, а полицията се намесва само когато вече няма накъде, но никога в посока да оправи движението. Неписаното правило предвиждаше и договорка между полицията и шофьорите по отношение на вината и задължително се преписваше на този, който има застраховка. А иначе шофьорите натискат педала на газта кой колкото му стиска. На едно кръстовище, с хубави широки, двупосочни булеварди, влизам с около сто километра и с периферното зрение забелязвам един бял Форд-Мондео да ме връхлита отдясно. Аз съм на зелено, две мнения няма, просто се случих в дясната колона, дето е най-близо до него, иначе съм в правото си. Спирачки, клаксони, пиццене на гуми, въртене на волани, въобще цялата гама от шофьорски номера, но не се ударихме. Спрях, слизам, а краката ми треперят, едвам стоя. Излиза и другият шофьор, наоколо спряха коли, сеир, както навсякъде. Много бях ядосан, едва се сдържах да не го ударя и му казвам:

- Как може така, защо влизаш на червено, ще ни утрепеш, поне да беше се огледал, да беше намалил малко.

А той ми отговаря:

- Прав си, братче, но много бързам!

Казвам му:

- Ти бързаш, ама нали виждаш и себе си ще утрепеш и невинни хора? Какво като бързаш, какво ти дава право да караш по такъв начин?

- Разбирам те, ама много бързам, аз съм представител на „Сони”.

- А, бе, вече крещя аз, какво като си представител на „Сони”! Хората ще изтрепеш! Пък и кой те знае че си представител, какво от това!?

В един момент, докато крещя от нерви и почти съм го хванал за ревера, усещам, че като че се позамисли, намали тона, и си викам – „Аха, май разбра, говедото”. А той ми вика:

- Прав си! Знаеш ли аз трябва да им кажа да сложат надпис на колата по цялото купе да пише „Сони”, защото така никой не знае, че съм представител.

Е, това е логиката, който не вярва, да върви в Турция.

Да ви разкажа и за друго проявление на шовинизъм и грандоманщина, пак с наши съседы. По време на престоя си в Турция имах щастието да се запозная с доста високопоставени хора – генерали, политици, бизнесмени. Веднъж бяхме поканени на концерт на Ъълдъз Ибрахимова в университета Билкент, прекрасна зала на открито, на която не зная как бяха постигнали толкова добра акустика. Казвам добра, но може да е лоша или хубава, аз много-много от това не разбирам, та затова. Ние военните представители пристигнахме направо от летището, бяхме ходили на някакво посещение на казарми или учение, но с една дума бяхме с униформи, та си личахме в публиката. Аз бях заедно с гръцкия аташе и при влизането ни той веднага ме задържа и казва ела да целунем ръка на Вселенския патриарх Бартоломей. Аз общо взето ръка само на мама съм целувал, но си викам „Хайде ще се запознаем”, пък и не бях кръстен тогава, та ми беше все едно дали е вселенски, регионален или национален патриарх. Все пак заставам с уважение,

а той един достолепен старец, вдъхващ респект. Подавам ръка, представям се, човекът говори седем-осем езика, поговорихме и се оттегляме към местата си. Чак след няколко години разбрах, че е идвал и в нашата църква в посолството и е подарил икона, уважение голямо е това. Но за църквата, по-късно.

Докато слушаме концерта, а той беше джаз и вокал на Йълдъз и добре че публиката беше основно музиканти, че иначе не е ясно кой какво щеше да разбере, гръцкият аташе ми разказва, че това бил патриарх, който е пръв между равните православни патриарси. Говорим си на тая тема, аз не бях много компетентен по това време и го питам:

- Как така пръв между равни, че ние си имаме патриарх, аз лично познавах стария Кирил. И по-горен ли се явява той от вашия, гръцкия?

Разказва ми той и се получава, че гърците нямали техен патриарх, а признавали вселенския, затова имало и изисквания да бъде грък по националност. Впоследствие приемал турско гражданство, което пък било наложено от Високата порта. И затова го наричали пръв между равни, уж като другите, но малко по-горен. И чак по-късно, като се порових в книгите разбрах, че това си е гръцка политика от хиляда години, още от разделението на католическата и православните църкви. Чакат да станат ръководители на православните църкви, признават вселенския, дето един ден ще стане начело на всички. Гърция, това също е империя, но преди всичко на националната политика, културата и духа. По отношение на Вселенския патриарх обаче ми се струва, че има някаква взаимно изгодна договорка между Турция и Гърция по отношение на съседните църкви и народи, но хайде да не задълбаваме в тази посока.

Църквата „Свети Свети Кирил и Методий”

Като стана дума за църквата, нека да ви разкажа как се стигна до построяването ѝ. Беше някъде в началото на първата ми година, звъни се по телефона и от България ми съобщават, че наш близък е починал. Естествено, питам, нещо мога ли да помогна, какво да направя и т.н., но хората ми казват:

- Ами какво да направиш, той човекът умря. Нищо не можеш да направиш, запали една свещ, направи един кръст - това е.

Да, де, но да си в България. Я иди в Анкара и запали свещ да те видя. Звъня по телефоните, преглеждам справочници, оказва се че има няколко църкви, но всички са католически, а аз исках православна. Обаждам се на руснаците, те ми казват, че даже и идея нямат къде може да има, и ща-неща звъня и на гърците. Оказва се, че преди няколко месеца започнали да пригаждат една стая, за сега имали една алуминиева тава с пясък за умрелите и една ученическа катедра за Библията с малка икона. Това е. Отидохме, запалихме свещ, жената нещо обикаля около иконата, общо взето се прави, че нещо разбира, защото по това време и тя нищо не разбираше и не беше кръстена, а аз седя на една страна, само дето не съм си бръкнал в джобовите. Както и да е, мина това, решихме че сме изпълнили дълга си и си отидохме. После редовно получавахме за Коледа и за Великден покани по факса, че в гръцката църква ще идва поп от Истанбул и ще служи за празниците. Ходихме няколко пъти, човекът си пее, хората вътре заедно с него, а ние разбираме само като казват „Христос анести“, „Амин“ и като се стигне до яйцата. Скука, само дето си капеш костюма със свещи, защото то си беше една стаичка за двадесет души, а вътре са се набутали петдесет. После на няколко пъти ходих в Желязната църква в Истанбул, поп Коста разказваше за църковните борби, за освобождението, за българската община в града, за усилията да се съхрани българщината. През главата ми на няколко пъти минава мисълта, „Мама му стара, хората преди сто и петдесет години борба са водили за българска църква, а аз сега без бой ходя на гръцка“. Тук ще кажа, че всъщност подобряването на българо-турските отношения тръгна от инициатива на армията през 92-а година, а аз лично на няколко пъти водих различни командващи и началници на генерални щабове в тази църква. През 2000 г. подарихме и знака на ГЩ, като дар за църквата, а поп Милко беше много щастлив и на всички разказваше, че е младши сержант от запаса и е много горд да посреща военни, защото всъщност само военните и поповете ходим в униформа.

Всичко това мина през главата ми в продължение на две-три години, докато в Анкара дойде посланик Стоян Сталев. Един ден

влязох при него и направо му казвам, така и така, хайде да направим църква. Бях вече пообиколил из посолството, харесах няколко помещения, говорих с няколко души, съмишленици. Невероятен човек е Сталев, прекрасен усет, веднага схвана идеята, за няколко седмици установихме контакти със Синода в България, направихме инициативен комитет, започнахме да събираме пари. После се оказа, че тъй като още не бях кръстен, не можеше да бъда член на църковното настоятелство за учредяването, но с каквото можех, помагах отстрани. Направихме ремонт на едно помещение в задния двор, поръчахме олтар, икони, уговорихме доставката от България, дойдоха дърводелци, художници, имаше доста и писмена работа, която падна на гърба на настоятелството. Накрая избрахме и името – „Свети Свети Кирил и Методий“, изписахме го над вратата и я осветихме на 24 май 2000 г. Специално държа да кажа още веднъж, че църквата е изцяло построена и оборудвана с дарения от персонала на посолството и работещите по онова време в Анкара българи, а имената на дарителите са изписани на стената.

Сталев наистина се развихри, дойдоха поп Милко и поп Коста от Истанбул, екип от телевизията от София, директорът по вероизповеданията, аз строих цялата военна мисия с парадни униформи. Вече бяхме направили някои дарения за обзавеждане – икони, някаква утвар. Донесоха и дарения от Синода – свещници, кръст, църковни книги, дрехи. Беше много красиво и тържествено, а вечерта посолството плачеше пред телевизора, когато Митко Цонев обяви по първа програма:

„Днес в сърцето на мюсюлманска Турция беше открита българска църква.”

Не мина и без български работи. Оказа се, че настоятелството в Истанбул, което беше основно от живеещи в Турция българи, сериозно се е обезпокоило, че може да преместим центъра в Анкара и това е основната причина за построяване на църквата. Може би тук е мястото да вметна, че за мен това си е българска църква, нищо че по книгите се води параклис. А ние почти в конспирация водихме преписката със Синода, както и ремонта и доставката на оборудването, за да не искаме разрешение от турските власти. Имахме съмнения дали и за колко време ще ни го

дадат, ако въобще се съгласят. Така че църквата в Анкара се води на отчет в Синода, а не към епархията в Истанбул, с една дума, за малко разкол да направим.

Същият ден се кръстихме със жена ми и малката дъщеря. Като мъж бях пръв да вляза в легена, който заместваше кутела, и така станах първия българин, получил свето кръщение в българската църква в Анкара. Бях с униформата, навил крачолите на панталона, малко комично, но и тържествено. Сега си нося кръстчето от моите кръстници, много мило семейство, искрено им желая здраве, късмет и успехи. Имам и грях към голямата ми дъщеря, тогава не беше с нас и още не е кръстена. После в църквата кръщавахме и деца, родени в Анкара, но ние бяхме първите и се гордеем с това. Вечерта на банкетата дядо поп ми разказва, че всъщност от днес Господ ми открива тефтер, че до сега каквото съм грешил не се води на отчет, но за напред да внимавам. Малко ме беше яд, защото можеше да ме предупреди по-рано и да помисля кога точно да направя кръщенето, но имам и успокоението, че като участник в изграждането на храм имам и индулгенции. Така че да се надяваме един ден на снизхождение...

Помня и първата служба на Коледа същата година. Бяхме поканили всички православни посолства – руснаци, сърби, македонци, грузинци, арменци, гърци, украинци и имаме над сто души гости. Дойде и поп Милко от Истанбул, направихме софра, както си му е редът. Вечерта в 12 часа хората със запалени свещи излизат на двора от църквата, поп Милко пее с цял глас, а на съседната турска кооперация прозорците и терасите пълни. Не бяха виждали до тогава съседите такова нещо.

Няколко години по-късно ходих в църквата на път за Техеран, напълнила се е с дарове – икони, свидетелства за дарения, различни помагала. Направи ми впечатление и триптих от Ерусалим, подарен от Вселенския патриарх Бартоломей, значи все пак Сталев отново се е развихрил, щом е успял и него да докара на крака в църквата в посолството. Имам един грях към нея, или по-точно не съм изпълнил едно обещание – да донеса камбана и още ме е яд за оная сирийската, която бях видял преди години в антикварното магазинче на Улус. Меракът ми е да сложим камбана от български

военен кораб, така и той ще живее докато камбаната бие, а хората ще споменават в молитвите си и българското войнство.

В Анкара имаше доста българи на работа, не говоря за истанбулските гурбетчии и куфарни търговци, а истински интелектуалци. Повечето бяха музиканти и преподаватели в университети, а сред тях се открояваше покойният професор Георги Робев, вечна му памет, който по онова време работеше с Анкарската опера. По стечение на обстоятелствата ми беше по-близък, тъй като е тъст на мой колега, но покрай него и още двама-трима се запознахме с доста българи в университета Билкент. Правеха прекрасни концерти в залите на студентския град, а и няколко пъти изнасяха концерти в посолството на наши мероприятия. И те търсеха посолството, ходихме си на гости, а и ние не ги изоставяхме, вече имаме печалния опит от изселниците.

Веднъж в къщи беше Г. Робев с две преподавателки по пеене и аз реших да им пусна един нов диск „Магията на българските гласове“, който току що ми бяха изпратили от България. Чудно нещо, когато си в къщи в България слушаш какви ли не чужди станции и музика, а навън – непременно държиш да имаш български дискове и касети, така и аз преоткрих много наши изпълнители и песни. Та дискът се върти, свирят гайди, пеят състави, прием си ракията, а Робев нещо си говори и с разни термини назовава някои песни и накрая казва:

- Слушай, дай ми тоя диск за няколко дена, да им пусна в операта да видят, че хорът пее на три и четири гласа.

- Как така, питам, че те да не пеят на един глас, все пак това е опера?

Оказа се, че не само многогласовото пеене им е непознато, но и на половината спектакли балетът е с едни такива ефирни шалварки, прозрачни, гащички, не са с голи крака. Професорът изкара близо година и половина в Анкара, а благодарение на него гледахме „Лешникотрошачката“ в турски вариант. Не съм никакъв специалист, дето се вика аз на български не бях гледал тази постановка, но на турски ми хареса.

Медицина и мистика

Не знам защо съм така със здравето, но във всяка държава, в която съм бил на учение или работа съм оставял по два зъба. Нещо като курбан. Преди да замина за Турция отидох при служебния зъболекар, направи ми профилактика, смени ми два моста, преминах прегледа в болницата – наред съм. Два месеца след това, адски болки, подута физиономия, лекар, двата зъба, на които се държи моста - извадени. Минаха няколко седмици само на кускус и бира и отивам на зъболекар, при това в най-престижната военна болница. Тогава пишехме едни писма, от които беше видно, че сме много важни, приемаха ни без ред в специални отделения за генерали и чужденци, въобще лукс и удобства. В определения ден и час ме приема професор-стоматолог, назначава процедури и лечение и ме отправя за същинското лечение при друг лекар. Също много внимателен и компетентен човек, беше завършил стоматология и работил няколко години в гражданския сектор, след това го взели войник и си отбива службата в болницата. Турците го смятат това за нормално да си служиш по специалността, само ние решихме, че военната служба е само търчене по баирите след танка, а като не останаха танкове – леж и внимавай да не стане нещо. Нейсе. Та, сядам на стола, а вместо сестра, докторът имаше войник, не знам дали е имал някакво образование за целта, или само от ония като нашите курсове за санитарен инструктор.

Аз много съм ходил по зъболекари, но още ме е страх и внимателно наблюдавам всички подготвителни процедури, пък и цялостната дейност. Разбирам малко и от механика, нали 15 години съм бил собственик на Москвич, та да не сбъркат нещо хората. И гледам войничето насъбра ползвания инструментариум в едно пластмасово легенче, пусна водата от чешмата в кабинета и започна да мие. Ама да не си мислите, че нещо сапун, препарати, ръкавици, няма такива работи. Да не говорим за стерилизация. Значи, пусна водата в легена и го разклаща насам-натам и за сигурност на два пъти я смени, като с ръка придържа инструментите да не паднат всички, някой и друг все пак пада, но акуратно се връща обратно. Та това беше дезинфекцията, и понеже вдигнах скандал на лекаря, за

отмъщение не ми подсуши зъбите като лепеше новия мост, та на два пъти ходих да го правят отново. И да се чудиш – няма инфекция, няма предаване на болести, Аллах ги пази, дано да е запазил и мен.

Някой да не си помисли, че ходехме само по специални болници. Не, но и обикновените в много отношения бяха на доста добро ниво, особено частните кабинети и клиники. Стените бяха като тапицирани със западни дипломи и квалификации, вежливо обслужване, английски език, чай, дребни реклами - въобще клиентът наистина е цар. Веднъж в Анкара ми се наложи да водя жената на един колега на ортопед. Познавах един такъв доктор, арабин от Йордания. Прие ни в кабинета си, учтив въвеждащ разговор, въпроси за оплакванията и дойде време за прегледа. Естествено, след като бях свършил работата си като преводач, аз останах в кабинета, а те двамата се отправиха към медицинското отделение. Минаха не минаха пет минути и доктора отваря вратата и ме кани вътре. Обяснява, че е уточнил заболяването и е предписал инжекция, която трябва да се постави в гърба, поради което жената трябва да си свали блузата. Аз превеждам, тя се съгласява и се обръщам да изляза, но доктора ме спира и обяснява, че трябва да остана. Не можело да остава насаме с пациентка, пък тя да бъдело така разголена. Леко поспорихме – все пак става дума за пациент и доктор, но в крайна сметка присъствах на заголването и инжекцията.

Иначе в турската военна болница придружавах делегация, ходихме при ранени войници от войната с PKK. Повечето осакатени, обгорени от пехотни мини, без крака, ръце и очи, малко ранени от куршуми... Гадна война, ако въобще има добра. Да не дава Господ да виждам такова нещо отново. Не вярвам да е заради делегацията, но тези момчета по на 20 години, пред които имаше не особено радостно бъдеще в инвалидна количка, ми изглеждаха някак си горди, без самосъжаление. А как се отнасяха с тях генералите и персонала, а и после, след завръщането им в къщи. Така беше и с офицерите в пенсия – не като нашите да вдигат бариерата на паркинги и да ги навикват и пренебрегват, а спокойни за старините и бъдещето си, с достойнство показват документите си за пенсиониране и армията и обществото им се кланя, подкрепя, помага и уважава. Дори и пенсионерите се представят с военното си звание.

Естествено на зъболекар бях и в Иран. И двата си зъба като курбан оставих, вече съм наполовина за протеза. Та отивам в Техеран при един, учил в Украйна, какво е учил – той си знае, но беше успял булка да си докара от там. Хубава булка, с голям задник, точно каквато трябва. Нали знаете оная приказка, дето на султана му представяли новите наложници – едната говори френски, другата свири на цигулка, третата професор по история. Стремят се хората да осигурят качествен генетичен материал за наследника. Гледал султанът, гледал пък накрая избрал тая с най-големия задник. Между другото знаете ли, че нито една майка на турски султан не е била туркиня? Не знаете? Ами ако аз го бях казал сигурно нямаше да ми повярвате, но това те си го казват, има си специална книга за родословието на султаните, така че сигурно е истина.

Кабинетът на зъболекаря нещо ми се стори познат – леко позамърлян, охлузени лакътници на стола и захабени дръжки на инструментите, а бе - Турция. Само сестричката беше като кукла – намазана, не гримирана, а като че ли китосана с пудра и грим, редовните оскубани вежди и ремонтирано носле.

Иранките се гримират много старателно, не зная колко време отделят за това, но мисля че не е по-малко от два часа, освен ако не са се усъвършенствали до крайност. Всъщност лицето е това, което се вижда от жените и те горките, ако искат някъде да се пласират, просто нямат друг начин. Имат си някои фабрични дефекти, както казах преди - в носа, веждите, а и малко са косматички. Та едно добро модифициране на лицето започва от около дванадесет-петнадесет годишна възраст и колкото и да е странно началото е с веждите. Тукашният символ за красота е сключени вежди, които започват от носа и са два основни вида. При едните се бръснат няколко месеца за съгъстяване, след което се формират със скубане в желания вид. Получава се една доста странна за европейците форма – рошава птица в полет. Но пък погледът изпод такива вежди като пирон те заковава.

Иранските жени, а може би мюсюлманките въобще, имат като че ли някаква дарба да омагьосват. Всъщност това е забранено от религията и се счита за грях, а да знаете, че лоша магия се разваля само от ходжа. Веднъж ми се случи по време на един прием

да си кръстосаме ръцете при ръкуване, което кой знае защо не се счита за добър знак. Като че ли нещо ме жегна, и честна дума вечерта вдигнах температура, разтреसे ме, студени и топли вълни, ужас. Държа ме два дни и на третия малко уморен и в не особено добра кондиция, но се замъкнах на една официална вечеря. Във военния дипломатически корпус съпругата на един колега беше нещо като гадателка и още като ме погледна, ми каза, че съм омагьосан.

Аз по принцип не вярвам в такива работи, но като чух тези думи изведнъж пред мен изплува погледа на една позастаряваща капелата госпожа, която се мотаяше в нашата група на военните и с особено старание се ръкуваше и много вторачено гледаше в очите. Не знам, може и да не съм прав, но си спомних онзи поглед. А той беше изпод втория вид вежди. Тези, дето ако не може да се получи желаната гъстота в резултат на бръсненето, се изкубват до косъм и се рисуват. Придава форма на очите като на учуден, а в случая и сбабичосан клоун, ако можете да си представите нещо такова. Завити до към една трета от челото и само една черта с молив. Напоследък в Иран е много модерно веждите и устните да се татуират. Даже май някои от нашите жени в посолството са го направили, но не се заглеждам, защото, знае ли човек, на Изток се намираме...

По обясними причини, с колегата от Турция станахме добри приятели. Имахме възможността да коментираме някои неща на език, който никой друг не знаеше, някои общи познати, спомени за места, които сме виждали и други. Като чу колегата за урочасване, веднага се обажда по телефона на шофьора си и му казва:

- Там, оная връзка сини очички, дето е на предното стъкло на колата, веднага да я донесеш тука.

Ей, честно ви казвам, закачих сините очички, назар се казват на турски, на сенника на колата и край! И днес ако видите едно снопче очички да висят на предното стъкло на някоя кола, да знаете че това съм аз. Още ме пазят от уроки, а както твърдят турците пазят и колата от нежелани контакти с други коли.

За носовете вече разказах, но искам да допълня, че очевидно в Техеран има две-три школи в пластичната хирургия,

които придават различна форма и по улиците може да се различат доста отчетливо. Едните приличат на рускини, с нежни чипи нослета, леко вирнати и хлътнали на върха. Другите са равни като че ли излети, позаострени, а третите са с характерна вдлъбнатина на върха и разширени ноздри, като на яздитен кон преди състезание. Всички са красиви, и след подобна операция, вече нещата се приближават към желания брачен партньор.

Да не забравя прословутото обезкосмяване. Като гледаш гемия фонд общо взето си е необходимо, ако питате мене, но по-интересен е начинът. Може би Изтокът по начало е малко по-космат, но тук това се счита за признак за бушуващи хормони и предвещава бурен и редовен секс. А сексът, както е известно, лежи в основата на междуполовите отношения, а значи и на стабилността на брака.

Веднъж в Турция на басейна в крайградски хотел гледахме две момчета на около тридесет години. Беше към тридесет и пет градуса, а те завалиите бяха доста космати. Приятелят ми вика:

- Гледай тези ризеншнауцери!

И аз се оглеждам за кучета, а той се смее и ме обръща към тия двамата. За да не им е топло си бяха остригали гърбовете и гърдите с машинка трети номер, все пак да се вижда вълната, а

ръцете - до нивото на късия ръкав. Защото голите ръце се виждат и издават преливащите хормони, но пък отдолу ти е доста топло с пуловера.

На Изток е популярна така наречената арабска ножица за обезкосмяване. Това е здрав памучен конец, нанизан на голямо копче. По-старите читатели си спомнят тази игра, когато въртахме копчето, а то издаваше характерен бръмчащ звук, само че тук това си е инвентар. Та копчето се върти, омотава косъмчетата и направо ги изскубва от корен. Ако са тук-там, добре, но в регионалния вариант си е направо дране. Кожата е зачервена и раздразнена и няколко дена нещастните жени си стоят в къщи на противовъзпалителни кремове. А скубането започва от челото и бакенбардите, мустаците, шията, та даже и между циците. Бр-р-рррр. Във фризьорските салони си има специални момичета, които по цял ден скубят и оформят физиономии и някои по-деликатни места на жените в борбата им за красота. Разбира се по магазините може да се намерят какви ли не кремове, гелове, спрейове, епилатори и самобръсначки, но това не е екзотика, няма с кой да си говориш, различно е от традицията.

В резултат на цялата процедура иранките стават невероятни красиви, но аз повече го отдавам на факта, че и тук като у нас е кръстопът на народите и има голямо смесване на кръвта. А колкото по-голямо смесване, толкова по-красиви жени. Правилото не е валидно за мъжете, не знам защо. Иранките не принадлежат към така наречения средиземноморски тип фигура на тялото. Те са стройни, съразмерни, с дълги шии и крака. Гъркините и туркините са по-скоро трътлести, с по-дълъг торс, къси крака, големи глави и едри черти на лицето. Въобще иранската нация е много близо до външния вид и цвят на нашата и дори на средностатистическата европейска фигура, докато на турците им личи, че не са от тука. Не си спомням, казах ли за удивителната прилика на иранците с арийците? Названието ариец идва от Иран, но в Европа държавата е популярна като Персия, а то пък идва от гръцкото наименование.

А, сега се сетих за първото посещение в дамски фризьорски сезон в Турция. Жена ми още не беше овладяла она зашеметяващ лазки диалект от Яшар, и аз трябваше да изсмуча всичките си

знания, за да обясня прическата, която се искаше. Още го помня Мустафа, как компетентно слушаше, кима с глава и дава разпореждания на хлапетата. Накрая заяви, че има само един въпрос:

– В колко часа да бъде готова кадъната?

Гледах тъпо, защото беше близо до квартирата ми, и жена ми щеше да се прибере пеша в къщи, и пари имаше във себе си. Въпросът ми прозвуча като пакетиране на подарък за гости, в колко часа да бъде готов и поднесен на бей-ефенди. В това отношение Турция е доста зле, ама какво да се направи. Забравих да кажа, че и в мъжките и дамските салони, бръснарите и фризьорите бяха само мъже. Само арабската ножица се обслужва от момичета, де. Но да не вземете да хукнете сега бръснарски в Турция да ставате. През 98-ма две български изселнички отвориха бръснарски салон за мъже в Измир. Беше толкова непривично за страната, че го даваха по телевизията. Сигурно нашенките бая пари са изкарвали от тази реклама. Но и мъжките салони си бяха атракция, хлапетата мият главата два-три пъти, чай по средата, защото ефендите се е уморили, даже в някои салони хлапетата, които помагат, ти правят и масаж за раздвижване, задължителните разговори за политика, цигара, въобще – ритуал. Чираците започват работа на 12 години, полагат някакви изпити в занаятчийското сдружение и отделно в основното училище, но общо взето си изкарват хляба. Чак към 25 – 30 години могат да помислят за собствена бръснарница и то след изпити за калфа и майстор.

Армията

Може би тук е мястото да разкажа за турската и иранската армия и моите впечатления за тях. Имах възможността да контактувам и служебно и лично с много офицери, да се срещна на най-високо ниво и мисля, че мога и имам правото да давам някои оценки за сравнение. Вече може би казах, че това беше период, през който с гордост носех униформата си, никога не си позволих да ходя измачкан, разкопчан или както казваме ние военните – неопрятен. Но пък обществото и в двете страни има невероятно уважение към

войската и офицерството. Турският протокол беше раздал на военните аташета с генералско звание специални номера със звезди, според пагона и при движение по улиците, все едно че имаха ескорт – всички им правят път. Нищо че си чужденец, офицерът е на уважение и почит.

Военните хотели в Турция са отделни за сержанти и офицери, но и едните и другите превъзхождат Шератон и Хилтън в пъти. Централният военен дом и хотел в Анкара е около двадесет етажна сграда от бетон и стъкло, в прекрасна градина и със салони за различните звания офицери. Имах веднъж удоволствието да поканя в него покойния професор Живко Сталев, бившия председател на Конституционния съд. Обадох се в протокола да искам разрешение за някое по-спокойно и уединено място, но и според ранга на все пак четвъртия човек в нашата държава. Признавам си бях шашнат от масата в салона за корпусни генерали. Да видите сатенени покривки, столове в калъфи и панделки, сребърни прибори, кристал, обслужване, нещо невероятно. По онова време турските офицери нощуваха в хотела за два долара, а ние, чужденците – за двадесет и пет. После като станахме членове на НАТО, турците казват:

- Е, комшу, членовете на НАТО са богати, плащайте според условията и удобствата, които получавате.

И минахме на сто долара. Бях много изненадан, но се оказа, че хората са си прави, натовските офицери преспивали в турските хотели за по двадесет долара, яли и пили за по десетина, пътували почти без пари из страната, а в края на месеца пишели рапорти, че турците използват помощите по линия на военния блок за хотели и удобства.

- Така ли, рекли комшиите, айде тогава плащайте пълна такса в хотелите и за пътни, за да знаете какво да говорите и пишете.

А турските офицери действително разполагаха по онова време с всички удобства на държавата. Спомням си, отиваме в един голям щаб в Истанбул, а той настанен в сграда – исторически паметник на културата, с всичките статуи, картини, килими, резби и мебели. Питам не е ли редно музеят да е отворен за посещения, а

ми отговарят, че подобни ценности най-добре и отговорно се съхраняват от тях, иначе до сега да са съсипани...

Основателят на съвременна Турция Мустафа Кемал Ататюрк е на почит сред турските военни. Поначало това е личност, достойна за уважение, невероятно е какво е постигнато в резултат на реформите в писмеността, образованието, културата, религията. Четвърто поколение минава след неговата смърт, но направеното остава, а ролята на армията за съхранението и увеличението на постигнатото е централна. Няма да разказвам за преврати, аз такива не видях по мое време, но без армията Турция нямаше да е тази сила и икономика, която е сега. Все пак и аз видях нещичко от ролята на армията в политическия живот. Беше през 1997 г. и на власт беше правителството на Ербакан, много интересно се римувахе името му с министър-председател на турски език – „Башбакан – Ербакан”. Та тоя Ербакан бая се беше залетял по ислямизма и през пролетта на същата година за 25-ти път отиде на хаджилък в Мека. До тук добре, но отиде с правителствения самолет. Ако беше у нас никой нямаше да обърне внимание, че си прави човекът дипломатически туризъм, нашите министри и всякакви депутати и директори половината свят обиколиха на държавна сметка. Но по онова време армията гледаше Ербакан под лупа и един нищо и никакъв бригаден генерал от жандармерията някъде из Анадола даде интервю в местен вестник с въпроса, кой му два право на тоя да харчи държавните пари, за да отиде на хаджилък? Това даже е против Корана и религията. Ербакан не остана длъжен и поиска от началника на Генералния щаб да разследва случая, как така един генерал ще обвинява министър-председателя, да се уволни и така нататък. Ако това беше в България – спукана му е работата на генерала, но това е Турция. След някое време Генералният щаб официално заявява:

– Не е виновен той, ами ти, и умната, защото отдавна те наблюдаваме.

След това беше онова прословуто кормуване в градски условия на танковата дивизия в Анкара и на другия ден – оставката на правителството. След това имаше военен съд над министър-председателя и лишаване от право на политическа дейност. Толкова, кратко и ясно. Но не беше преврат.

На най-горния етаж на военния хотел в Анкара, с изглед към Мавзолея на Ататюрк се намира прекрасен бар. След вечеря в ресторанта обичахме да седнем край прозорците, гледаме светлините на града, а турските офицери отвреме-навреме навдигат чашите с бяла ракия към мавзолея:

- Наздраве, паша.

Ататюрк е приемал много гости, обичал е да бъде сред хората. Разбира се накрая вечерята завършва с турско кафе, което гърците наричат „гръцко“, европейците „арабско“, но става дума за едно и също кафе. Приготвя се в индивидуални джезвета на пясък или пепел, с много каймак, бавно и захар по избор. Казвам по избор защото количеството захар придава различен вкус и се отразява и на технологията на варене. Ако искаш с много захар, то тя се слага в студена вода, преди кафето, ако е с малко – заедно с кафето. Защото за да се запази каймакът захарта в кафето не се бърка и съответно не се сервира лъжичка. Та накрая на вечерята в двореца минава старшият келнер и пита Ататюрк и гостите как да бъде приготвено кафето, пита всеки поотделно, чинно обикаля цялата маса, но нищо не пише. След това започват да сервират и всички доволни. Веднъж един от гостите го похвалил и запитал как помни при толкова много хора различните поръчки и последователност на кафето, а той отговорил:

- Ами аз знам Пашата как си пие кафето и неговото е точно приготвено по захар и каймак, за другите - каквото се падне по редицата.

Армията в Иран е нещо съвсем различно. Не че нямат пушки и пишеви, всичко си имат, но това е смачкана армия, без самочувствие. Някой ще каже, че това е много опасно, защото особено на Изток държава без силна армия все едно двор без кучета. Но не е точно така, защото Иран си има втора армия, специално да пази моллите и режима и да не позволява на онази, редовната армия, да им се бърка в работите. Тези вторите практически командват цялата държава, че и икономиката и полицията. Ще дам само няколко бегли примера за това как упражняват властта си.

Всички знаят за Виенската конвенция и неприкосновеността на дипломата, но в Иран са намерили елегантен начин за прескачане – използват паравоенната милиция, голяма част от която е съставена от 14-15 годишни хлапета. Да, но носят автомат и ти нареждат да излезеш от колата и да си отвориш багажника и проверяват каквото си искат. А като намерят нещо забранено – алкохол или документи, върви после обяснявай за правата си като дипломат. Аз лично имах опит с така наречената тайна полиция, когато ми спретнаха провокация в Техеран и най-лошото, че това се случи в присъствието на жена ми. Искаха да ни обискират, да проверяват колата и документите, снимат ни през цялото време и какво ли не. Съвсем „случайно“ на улицата се оказа един младеж, който перфектно говореше английски. Ръцете на колата, претърсване, въобще всичко като по филмите. После се оказа, че аз съм виновен или поне така отговориха на протестната нота. Причината за всичко това беше, че все още няхах дипломатически номера, почти година след пристигането ми. А няхах номера защото в полицията искаха сертификат за EURO2 за кола от 2004 година, като че ли техните бараки от средата на миналия век имаха.

Имаше и случаи на преиграване от наша страна. Съпругата на един колега била в някакъв търговски център и естествено като всяка жена толкова дълго се мотала по магазините, че ѝ се доходило до тоалетната. През една открехната врата видяла чешми и фаянс и без да погледне на вратата влязла вътре. Може би тук е мястото да спомена, че тя била облечена светски, а не по мюсюлманските канони. Разбира се жените вътре я изхвърлили начаса като мръсна котка и вдигнали съответния скандал. Ние се опитахме да протестираме, но като разбрахме, че нашата била влязла в стаята за молитви, която отпред има места за измиване, нямаше как – затряяхме си да не стане по-голям скандал.

Началник на тиловото управление на ГЩ на Турция беше генерал Хуршид Толон, бяхме се запознали при посещение на делегации, после ме прие по други поводи, но така или иначе ми беше дал визитна картичка с личния си мобилен телефон, което не е често явление за генерал от такъв ранг. Една вечер, доста късно, преводачката на посолството, много притеснена, ми звъни в къщи и

казва, че на дъщеря ѝ влязла метална стружка в окото, били на преглед, но казали, че само във военна болница ще помогнат компетентно. Аз бях единственият от посолството, който ходеше там, цивилните дипломати влизаха много рядко и с големи протекции, но все пак и аз пращах предварително писмо за разрешение. А това става късно вечерта, протоколът не работи. Позвъних в болницата, обяснявам случая, те казват:

- Комшу, няма проблем, ще съберем екип, всичко ще направим, но трябва писмо, разрешение.

- От кого зависи по това време, питам.

Отговарят ми:

– От началника на болницата и от генерал Толон.

Началникът на болницата не го познавах, но позвъних на генерал Толон, представих се, извиних се, разказах за случая. В отговор ми каза само:

- Няма нужда от повече приказки, карайте към болницата, екипът ще ви чака.

Ей, Бога ми, там бяха, оправиха детето.

Водихме невероятен организационен живот в асоциацията в Анкара. Благодарение на гостоприемството и взаимното уважение, турците организираха по няколко посещения в различни гарнизони, някои служебни, други – със съпругите. Сега като гледам картата на страната, май почти няма място, дето да не съм посетил сам, или с организацията на турския ГЩ. Затова май имам правото да кажа, че познавам страната добре, много по-добре дори от някои турци, да не говорим за нашенските куфарни търговци или изселниците. Последните ги наричат гъочмени, гяури и какво ли не. Те, нещастниците, чак сега започнаха да си признават, че у нас са били свои сред чужди, а сега са чужди сред свои. Може би чак следващото поколение ще се определи какво е и къде му е мястото.

Всяка година някъде около средата на декември асоциацията празнуваше Коледа в Хилтън. Не че не можехме във военния хотел и щеше да ни излезе доста по-евтино, но шиш на програмата беше танцьорка на ориенталски танци – кючекчийка. А във военния хотел нямаше начин да се направи това, нали споменавах, че армията като че ли се срамува от част от миналото

на страната. През 97-ма организатор на тържеството беше колегата от Египет, весел и контактен човек и доста разкрепостен за мюсюлманин. За определяне на програмата обикаляли с още няколко колеги два-три ресторанта и хотела и разбира се намерили най-хубавото момиче, танцьорка в хотел „Дедеман“. Бяха се договорили програмата да започне около полунощ, за да сме подпийнали малко и да стане по-весело. Вярно, че стана много весело – на едни места качваха момичето на масите, на други им сядаше на краката, трети се бяха подготвили с дребни долари да слагат в сутиена, въобще всеобща веселба. Да, но по едно време египтянинът започна да насочва момичето – иди на тая маса, иди на оная, направи това, направи онова, както са се пазарили.

Най-големият смях настана, когато съпругата на иракчанина му забрани да гледа и въртеше непрекъснато стола му обратно на момичето, а след това англичанина се разгореци и си свали фрака. За наша изненада остана по бяла предница на ризата и бели ръкавели, всичко останало беше съшито от многоцветни парчета. След това обясняваше, че това е специална риза, която се носи само с фрак. Ако той се свали, това означава че мъжът се е превърнал в клоун и съответно и ризата трябва да му е клоунска. Момичето много ни хареса и след като разбрахме, че тя е от персонала на „Дедеман“, почти всички частни партита започнаха да се правят там и с нейно участие. Е, жените казваха, че била по-пълничка от колкото трябвало, но според общото мъжко мнение всичко си имаше и добре го показваше.

- Машаллах, както казват в такива случаи турците.

Очевидно бяхме започнали да добиваме касапски вкус.

Разбира се имаше и комични ситуации в рамките на военния корпус. В България беше смутно време, престъпност, рекет от митничари и полицаи и колегите търсеха по всякакъв начин помощ при преминаването си през страната. Ще разкажа само няколко такива случаи. Когато пристигнах през 96-а заварих традиция да се дават едни писма за подпомагане преминаването през България. Две години по-късно холандецът тръгна на екскурзия с кола и както всички правиха поиска да му напиша писмо до полицията. Не беше с никакво особено съдържание – само че това е военният аташе на

съответната държава и при нужда да му бъде оказвана помощ. Да, но на нашия му казали, че като сложи военната си шапка на задното стъкло, това допълнително помага. Подкарал той BMW-то си колкото може да върви и разбира се още до Харманли го спират за превишена скорост. Той показал писмото, показал и шапката и след като полицайте се посмели, го пуснали без глоба.

Всички колеги знаеха за магическата сила на шапката и писмото и преди пътуване идваха при мен. Така направи и сърбинът през лятото на 99-а, може би си спомняте, че същата година беше войната в Югославия. Миро и жена му бяха правили цяло лято консерви и буркани за семейството си, че беше трудно време с изхранването. На границата митничарите като видели претоварената „Застава” веднага я отделят настрани и казват:

- Комшия, ще плащаш.

- Няма да плащам, рекъл Миро, аз имам писмо за вас.

Митничарят много се учудил кой му е писал, но взел писмото, прочел го и изказал бляскавата мисъл:

- Е па, кво?

- Е па нища, рекъл Миро, нема да платим.

И пак минал номерът.

Но връх на всичко беше кореецът. Казваше се Ким Во и с него си правехме доста майтапи. Работата е там, че името му беше близко до значението на турския израз „Кой си ти” и доста се смеехме на играта на думи. Ким беше решил да отиде на полу-служебно, полу-частно посещение до Варна и специално дойде да му дам карта на България, магическото писмо и някои указания по пътуването. След като ми каза, че пътуват с Мерцедес и щели да отседнат в хотел „Черно море”, първото което ми дойде на ума беше да му кажа веднага щом пристигнат да вкарат колата в подземния паркинг и да не я вадят въобще. Минават два-три дни и ето ти телефонно позвъняване и с плач в гласа корееца ми разказва, че откраднали колата пред хотела. В първия момент аз не можах да разбера защо на мен се обаждат и питам каква кола бе, а той ми казва ами BMW-то. Какво BMW, казвам, нали с Мерцедес отивахте. Разказва той как оставили колата само докато отидат до рецепцията, че всички дрехи и документи са им вътре, въобще нормалната

трагедия на обрания. Единственото което можех да направя беше да взема от 144 телефона на дежурния по МВР във Варна и да го помоля за максимално внимание и съдействие. Обясних, че става дума за дипломат, че ще стане скандал и какво ли не. Разбира се нямах кой знае каква надежда, нали и на жена ми откраднаха колата и нищо не успях да направя.

Не щеш ли след 2-3 часа Ким ми звъни, весел, щастлив и сипе благодарности – колата се намерила близо до пристанището, била приготвена за ферибота за Русия. Като гледам колко бързо са реагирали от полицията явно, че пряко са участвали в кражбата и подготовката за изнасяне. Зарадвах се аз, предупредих го отново да внимава, пожелах приятно доизкарване на екскурзията и за мен случаят приключи.

След около месец имяхме някакъв коктейл и се поднасят разни приветствия и ето ти и Ким решава да държи реч. След общите слова се обръща към мен и започва една тирада с благодарности за колегиалността, разказва как е докладвал в Сеул, как всички негови колеги знаят за случая и моята отзивчивост. Накрая препоръчва на колегите да поддържат близък контакт с мен, защото аз съм се доказал като човек, на който може да се разчита, защото командвам българската мафия даже и от чужбина. Настана гробно мълчание, колегите гледат настрана или в чашите си, побутват се и си шушукат, а аз се чудя къде да се скрия от срам. Трябваша ми доста срещи и разяснения, че нещата съвсем не стоят така и е било въпрос на шанс, че на тоя и английският език му е толкова и не е бил правилно разбран, но все пак получих и няколко фрази с намек, че в крайна сметка това не е толкова лошо, въпросът е колко ще издържиш и дали е достатъчно доходно. След това престанах да давам писма, кой каквото е дробил – да си го сърба.

Като споменах по-горе за войната в Югославия ми се ще да разкажа за няколко много показателни случаи за солидарност във военно-дипломатическия корпус. Това между другото беше много странна война – с бомби и убити, пък без обявяване, без победители и победени. В този период се падаше празника на сръбската армия, а колегата от своя страна организира няколко мероприятия в посолството и дома си, все с цел пропаганда. Ние както винаги нито

с едните, нито с другите, няма указания, никой не поема отговорност какво да правим и какво да говорим. А примерът дойде от американците – на приема не отиде военния аташе, но отиде жена му и запита жената на сърбина как са децата, живи и здрави ли са, пожела им щастие и благополучие. Така се случи, че приемът по случай моето заминаване беше насрочен за 12 септември 2001 година, а на 11-и сутринта светът се побърка. Ние започнахме да уточняваме дали мероприятиято е протоколно или тържествено, да го провеждаме или не, но турците ни подкрепиха – всички сме в траур и солидарни, но това е служебно, а не пиянско събиране, правете го. Само американците дойдоха с полеви униформи, защото вече бяха обявили война на тероризма.

Веднъж попаднах в една туристическа фирма, не помня какво търсихме там с колегата, но зяпаме по проспектите и си приказваме нещо на български. По едно време към нас идва една жена на средна възраст, ама запазена и хваща окото. Леле, добре че не го казахме на глас, оказа се, че била изселничка, чула българска реч и решила да се обади, да си поприказва малко. В Анкара нямаше много изселници, повечето бяха в Тракия, Бурса, Измир. И ние се зарадвахме, сменихме по някоя приказка и понеже беше обедно време, предлагаме да идем някъде на хапнем и да пием по едно кафе, като в България. Жената ни изгледа с някаква носталгия в очите, спомни си свободата и другите отношения в родината, но ни отказа. В Турция не се приема добре ако жена излиза на кафе с друг мъж, освен със своя, пък било то и с колеги. Според нея местните смятали изселничките за по-леки жени и се считало, че ако приеме да отиде на кафе, работата била готова. Иначе жената си спомни как е излизала в Омуртаг, колко весело е било, как се намерили и излизали със сегашния ѝ мъж, как е гледала децата си. Аз тоя Омуртаг даже и на картата не го имах за град, а хората живот си живели.

Изселниците са свикнали да работят здраво и като се приберат след работа все чоплят нещо по къщи или по градинката. Близо до Анкара имаше едно сателитно градче - Пурсаклар, където турската държава беше построила един квартал от панелни блокове за изселниците. От своя страна предприемачите бяха откраднали

половината материали и пари и бяха вдигнали още един квартал от вили и кооперации. А, бе, балканска работа, да не мислите че само при нас крадат. Със сълзи на очи разказваха нашенците как вечер турците от горните етажи поливали върху градинките вряла вода, за да уморят доматиите и чушките.

Не е свикнал турчинът на зелено, харесва му, лежи с кеф на тревата, ама някой да му я направи, не му идва отвътре да я посади и да се грижи за нея – не, дърво да посади - не. И те като нашите новоизлюпени държавници бяха хвърлили око на казармите и военните почивни домове, защото били построени в най-хубавите и зелени места. Да, ама военните си направили снимки, какво са взели, каква пустиня е била и какво имат сега. И рекли на общинарите, „Ами, имате си бюджет, работници, давайте. Пустиня колкото искаш, сади, копай, построй нещо, а не на готово.“ Като оазиси стояха на брега на морето военните почивни домове до Мерсин, Адана, Кушадасъ, а този в планината до Ерзурум е изключителен, да не кажа единственият в Анадола ски център.

Всяка година ни каниха на военен парад на Хиподрума. Защо му казваха така не знам, там коне нямаше, само танкове. Грандиозно нещо. Да се отлага заради пари, бюджет, лошо време, международно положение - няма такива работи, всяка година се прави парад.

Турската армия показва какво има, за какво харчи народните пари и как е готова да брани и защитава демокрацията в страната. Май те останаха последните, дето защитават демокрацията в Турция, жалко за такава страна и народ. А ние, божем, дето сме в обединена Европа, все им натякваме – намеса в политиката, цивилно ръководство, не знам какво. А, сега да видим като дойдоха на власт ислямистите по демократичен начин, какво да ги правим. Дали да не си затворим малко едното око, да изчакаме армията да въдвори ред в страната, и тогава да им се накараме отново? Преди малко ви разказах за генерал Толон, та същият този генерал е един от главните обвиняеми по дело за опит за държавен преврат срещу поредното ислямистко правителство. Не знам, сигурно не е демократично да се прави така, то затова и Европа се е вторачила в съдебния процес. Но ако питате мене, я да оставим човека на мира да си довърши работата, пък после ще отсъдим, че да не е късно след това като пуснем Турция в Европа...

През деветдесет и девета беше голямото земетресение в Адапазаръ. Не бях ходил в този град и повече не искам да отида. Самото земетресение беше някакво невероятно преживяване, посред нощ в три часа. Изплашени хора по улиците, неуспешно търсене по телефоните, никой не знае къде е било най-силно и какво се е случило. Звъним до посолството, до България, те пък търсят нас, въобще неразбория. На другия ден видяхме първите кадри по телевизията и страната настръхна, жертви, разрушения, паника... Показваха и първите войници, офицери и военна техника около разрушенията. Не вярвам това да е успокоило хората, но авторитетът си казваше своето, и доверието, че има кой да ги защити. Армията също даде не малко жертви при това земетресение. Бях нощувал в онова крило на хотела във военноморската база в Гьолджук, което се беше срутило и погребало командващия флота и още стотина адмирали, офицери и войници. Бях ходил на оня пристан за подводниците и не можех да си представя как е възможно това бетонно шосе дебело 5-6 метра и широко повече от 10 да представлява грозна линия от натрошен бетон, камъни, стърчащи желяза, тръби, кабели...

Година по-късно минах през Гьолджук, все още оценяваха щетите и търсиха виновните, а градът беше призрачна картина – заковани с дъски прозорци, веещи се между тях пердетата, купища тухли, дупки от разчистени сгради. И най-страшното – тишина, няма деца. Не можеш да си представиш турски град без деца, без глъчка, колелета, тичащи във всички посоки хлапета и майки, хиляди майки. А там ги нямаше, може би защото училищата ги нямаше, може би заради срутените къщи, може би семействата се бяха преселили. Но това е нещото, което те поразява – тишината в турски град, забързани хора, навели глави, няма весели надвиквания по пазарите, няма ги празно седящите под сенките старци с броениците, но най-важното – няма ги тълпите хлапета... На около триста метра навътре в морето се виждаха останките на бившия крайбрежен булевард, стърчаха само лампите на уличното осветление, горните люлки от виенско колело и няколко комина на къщи. Хората разказваха за един златар, чието ателие е било на булеварда, а той беше потънал изцяло на десетина метра под водата. Човекът беше спал две седмици в една лодка, завързана за комина на къщата и чакаше спасители от Истанбул, за да извадят касата от ателието. Успял.

На следващия ден, бяха минали двадесет часа след земетресението и се бяхме събрали с колеги в посолството, когато министърът ми позвъни по телефона. Беше много кратък:

- Намирам се на летището в София, току-що излетя военен самолет със спасители и помощи. След час и половина ще бъде в Истанбул, организирай посрещането.

Аз започнах да обяснявам процедурите, че трябва нота от посолството, данни за самолета, пилотите, товара, необходими са 72 часа за военен самолет, че не съм в Истанбул, а в Анкара и така нататък. В отговор министърът само ми каза:

- Позивните на самолета ще ги получиш, останалото е твоя работа, след час и половина е в Истанбул, оправяй се.

И затвори. Добре, че имахме телефон за спешни случаи, звъня веднага на дежурния в ГЩ, обяснявам му ситуацията, а той ме препрати към дежурния на противовъздушната отбрана, защото в ситуация на извънредно положение, армията също е вдигната по

тревога и нещата лесно могат да излязат извън контрол. Звъня отново в командния център на ПВО, давам на дежурния позивните, а той ми се развива, че така не може, че за военен самолет си има ред за влитане в чужда територия, и си беше прав човекът. Нищо че беше и той полковник, единственото което му казах беше:

- Комшу, виж, прав си, това е военен самолет. Български военен самолет, но хората идват да помогнат. Там са спасители, кучета, оборудване, помощи от Червения кръст, и това е само първия самолет. Всичко зависи от теб. Знам, прав си, има си ред, имаш пълното право да заповядаш да стрелят и да го свалят, ти решаваш.

Самолетът кацна нормално, нищо че половината от спасителите нямаха дори задгранични паспорти, бяха ги събирали от планински хижи, но това е друга тема. Нашият „Антонов“ беше вторият самолет, който кацна в Истанбул с помощи, първият беше гръцки, и той по същия начин, половин час преди нашия. А след това беше израелски самолет, всички военни. Ако някои си спомня какви бяха взаимоотношенията между Турция и Гърция по това време, може да си представи каква отговорност е поел този полковник в оная нощ. Но това беше точният офицер и човек, на точното място в точния момент. Не знам името му, но му се покланям за решителността и уменията. От този гръцки военен самолет с помощи за земетресението тръгна подобряването на отношенията между двете страни, за да се стигне до подкрепата за членство в ЕС. И обърнете внимание – гръцки военен самолет с помощи и турски полковник, който без разрешение го пуска във въздушното пространство, така както и българските военни започнаха процеса на подобряване на отношенията с Турция през 1992 г. Този турски полковник е част от историята, нищо че не му знам името. След това имаше и други наши и чужди самолети, и вертолети – транспортни, противопожарни и военни, имаше и пожарни коли, кучета, палатки и какво ли не, но това беше после, беше след нас ... Дойдоха и американските кораби, а те имаха по-модерна болница от цял Истанбул и техника, хора. Така или иначе тежестта падна върху турските хора, а те се справиха отлично.

Отлично ли? 50 000 души останаха под развалините.

Двадесетина дена по-късно вече бяха приключили спасителните работи и разчистваха развалините с фадрами, без да търсят хора. Който спасен - спасен, тухлите и бетона се изсипваха бавно в камионите, за да може поне нещичко оцеляло да се вземе или пък ако някой не е намерен, да се види и извади. Всичко се изсипваше в морето, няма време и място за екология, макар че после се разбра, че причината е малко по-друга. Оказа се, че при строителството бил използван морски пясък, солен, а соленият пясък не се споява с желязото, солта кристализира около него и отгоре на това и то ръждясва. А като хвърлиш останките в морето, кой разбрал, кой - не. После по вестниците писаха, че тоя арестували, тоя осъдили, разправили и приказки като за Изтока, ама хората никои не можа да върне.

Прибирах се с колата по магистралата, вече беше ремонтирана, колкото да може да се пътува, макар и не с висока скорост. Платното беше като нагънато, на вълни. При отклонението за Адапазаръ реших да видя къде все пак са работили нашите първи спасители и завих на дясно. Не бях ходил в този град, преди това като пътувахме за България все бързахме и само по табелите на магистралата знаех къде е. А по време на спасителните работи не можех да изляза извън Анкара, защото всеки ден координирахме някакви пристигащи или заминаващи групи, а и магистралата беше прекъсната на две места от срутен мост и пукнатини и се ползваше само за транспорт на помощи. Не знаех къде точно да отида, а и нямаше много хора, за да попитам някого. В колата беше прохладно и удобно, карах бавно по улиците и си избирах място за да направя няколко снимки. Мислих си, дано да не ми се наложи отново да преживея нещо подобно, а сега да снимам нещо за спомен. Близо до центъра на града попаднах на разлома, който преминаваше по единия тротоар на улицата. Три метра широка пукнатина, някъде обезопасена, някъде запълнена с развалини от къщите. Същата тази пукнатина преминава и през двора на военноморската база в Гьолджук и на едно място оградата е изместена с три метра, двата края си стоят като отсечени, само една странна чупка ги свързва. На един площад видях развалините на голяма кооперация, със стърчащи части от стени, а другото - на огромна купчина. До

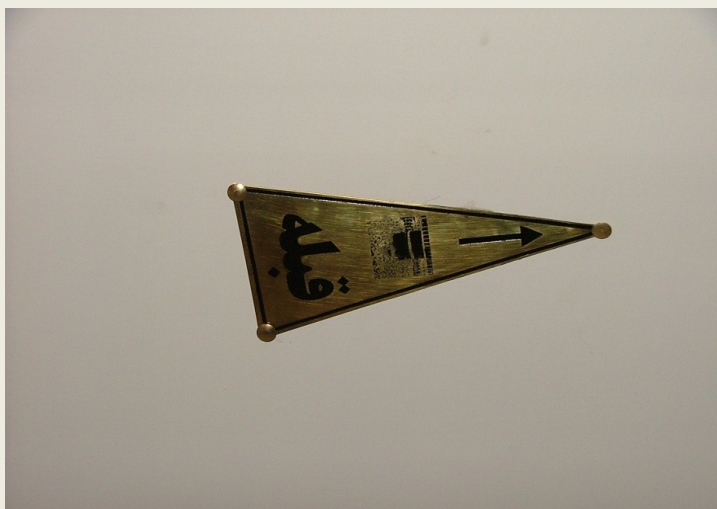
купчината стоеше фадрома, а два-три камиона чакаха да ги натоварят.

Реших, че това е обектът, който търсех за снимки и паркирах. Излязох с камерата, беше страшна жега, над 40 градуса. Докато се оглеждах къде да застана и какво да хвана в обектива, нещо започна да ме гложди, имаше нещо ненормално, необичайно, не бяха само развалините. Двигателите бяха изгасени, това беше практика от времето на активното търсене на затрупани, но не беше само тишината. После усетих миризмата, не беше само от канализацията и характерната източна миризма, имаше нещо сладникаво, тежко, лепкаво. После видях хората. Бяха наклеявали наоколо, мъже, само мъже, прашни, мръсни, с празни погледи, никой не говореше, пушеха и някои гледаха към мен. Други като че ли не бяха тук, но всички бяха с марлени маски на лицето. Разбрах, че миришеше на трупове, градът беше огромно гробище на непогребаните си граждани. Не знам, не бях толкова силен, ръката ми не се вдигна, не можах да снимам. Просто не можех да снимам тези хора, чакащи от развалините сред зъбите на кофата да се подаде познат крак или ръка, чакащи просто да вземат и погребат близките си. Не снимах, но имам спомен, толкова силен, че камера не може да го отрази, дано никога повече да не видя такова нещо.

Армията тогава беше огромна и организирана сила, викаха ги навсякъде, имаха сили за всичко, народът я беше хранил седемдесет години и сега искаше от нея помощ. Те се справиха отлично, дано не им се налага да показват отново възможностите си. Поклон пред войниците и офицерите, които загинаха на поста си в Болу, Адапазаръ, Гьолджук, Дюздже, Дериндже, Истанбул, Измит.

През 98-ма турските домакини организираха посещение в Урфа, Адана и Искендерун. Пътувахме с транспортно-десантен самолет, на метални седалки, един срещу друг, а самолетът с голи стени. Шумно, грохот, нищо не се чува. С изключение на непрекъснатото намилане на италианката и възгласите за божия помощ. Кацнахме на военното летище в Урфа и ни настанах в единствения четири звезден хотел, в центъра на града, красива сграда сред разкошно озеленен, просторен парк. Изненадите започнаха още от там. Стаята хубава, широка, чиста, а пред

прозореца на терасата – стена. Излизам да видя какво е това и се оказва, че просто терасата има парапет висок като ограда, да не се вижда в стаята. Естествено разглеждаме най-напред банята, тоалетната, рекламите по тоалетката. А на едно място в гардероба гледам една красива чантичка, обшита със сърма, лъскава. Турците имаха навика да оставят подаръците в стаите, за да не се чувства неудобно човек, ако не е приготвил нещо в отговор. Оглеждам чантичката оттук-оттам и тя се отваря, става на килимче, с извезана на нея джамия. Вътре – Коран и камъче за молитва. Едно такова малко, квадратно камъче, с нещо написано на арабски, и поомърляно от употреба. Между другото Коранът беше на английски, та тогава за първи път прочетох нещо от тази свещена за мюсюлманите книга.

А на стената – стрелка с надпис „Мека“. Ето, значи това е посоката в която правоверните трябва да се молят, защото иначе молитвата няма да хване дикиш. Защото просто не можете да си представяте каква трагедия би било да се надупиш към Мека.

И в иранските хотели има коран и камъчета, между другото иранците са шиити и могат да се молят навсякъде, не е задължително да ходят в джамия. И често го правят, обикновените хора не се смущават да си постелят килимчето в магазина, в парка,

дори съм виждал и в самолета. Моли се човекът за помощ, зер, самолет, дърво без корен. Колеги са ми разправяли как арабските пилоти на самолети обявяват:

- Айде, драги пътници, дай Боже да излетим!

А при пристигане:

– Драги пътници, благодарим на Аллах, кацнахме.

Иранците рядко имат стрелки на стените, въпреки че и там съм виждал. Те имат компаси. Да, компаси, и на тях си пише къде е Мека, и как да застанеш. Близко до Големия базар в Техеран има цяла улица за религиозни принадлежности, на място шият знамена, кърпи за главите, разни атрибути, торбички за камъни, нали хвърлят камъни по Сатаната, и какви ли не дрънкулки, броеници, значки. Продават и синджири за биене по гърба, като има и детски, с тънки синджири и за възрастни, даже и с „орлови нокти“. Онова камъче си го взех за сувенир, още стои в къщи в шкафа с трофеите.

Следобед ни разходиха из Урфа, но като изключим градския парк в центъра, то няма къде да се отиде и какво да се види. Бяхме на хълма над града, някаква крепост имаше на нея и се открива хубав изглед към кварталите. Опитях да направя обща панорамна снимка с камерата, но тя така и не може да се фокусира, толкова беше сиво, еднообразно, неразличима разлика между постройки и околните хълмове, изгорели от слънцето. Както казва жената – екологично строителство от кал и кирпич. Между другото Урфа е свещен град за вярващите. В центъра на града има голямо езеро и извор, върху който е построена джамия. Легендата разказва, че когато тук дошъл Мохамед е поискал от местните да го нахранят, но те не му дали, затова той ги превърнал в риби. Езерото е пълно с огромни риби, а атракцията на туристите е да ги хранят, така както навремето не са нахранили пророка. Продавачите на храна за рибите са на държавна служба към общината. Иначе свещеността на мястото най-вероятно идва от наличието на извор, защото нали разбирате, че вода наред пустинята няма начин да не е свещена.

Рано на другия ден потеглихме към планината Немруд. Ще ми бъде трудно да ви опиша какво имаше там горе на върха, та дано да сте виждали фотографии на тези огромни над двуметрови мраморни глави на древни войни, лъв, орел. Кой и защо ги е

направил, как ги е качил на този гол връх и защо, никой не знае. Гръцките колеги носиха някакви книги за архитектурни и исторически паметници, но и от тях не беше много ясно какво представляват тези глави. Пътуването беше доста дълго, пътищата – не особено добри, сменихме луксозните автобуси с малки пикапи и микробуси и около 10 часа сутринта пристигнахме в подножието на гол каменист връх наскре планината. Пътеката водеше доста стръмно нагоре, но като екстри за туристите, местните предлагаха магарета и катъри. Ние като военни предпочетохме изкачването пеша, не беше далече.

Върхът е впечатляващ, гол, с остри скали, а точно отгоре – сякаш великан си е играл и е начупил на ситно всички скали, като е постигнал идеален конус, изграден от еднакви натрошени камъни. Широката площадка от едната страна е заета от статуите на Зевс, до него царят, който е издигнал комплекса, по-малките богове. Пред тях стоят онези огромни глави, поразхвърляни наоколо, а като гледаш размерите им, в главата не ти се побират въпроси като – защо, от къде, кой, защо толкова големи. От другата страна на върха има още една площадка, с нещо като олтари, разрушени помещения, може би на древните жреци и най-важното – плоча с издълбано съзвездие, по което се установява, че комплексът е построен 1400 години преди новата ера. Според местния екскурзовод надписите са на македонски език, което предизвиква всеобщ смях. Кой знае защо гръцкият аташе можеше да прочете надписа, а македонският – не, но такова беше времето, турците се стараеха да помагат на новите си приятели албанци, македонци, бошняци, въобще на всички, които можеха да бъдат против Гърция или против нас. И бяха готови да говорят всякакви глупости, но пак казвам - такова беше времето, простено да им е. Въпреки че отчасти и под тяхно влияние, впоследствие НАТО и ЕС натвориха такива лайна на запад от нас, че още мирише в Босна, Косово и Македония.

След Немруд ходихме до Искендерун, пътувахме по чудесна нова магистрала, с удобни автобуси, но на всички ни правеше впечатление, че ескортът отпред беше от два Ровъра с войници, които караха с 60 километра в час. Ние бяхме вече уморени, искахме да хапнем и легнем да си починем и след около час такова влачение по магистралата хората започнаха да мрънкат. Офицерите от

протокола също недоумяваха защо се движим толкова бавно, зазвъняха телефони, радиостанции и след десетина минути ни съобщават по уредбата, че преди два дни на магистралата е била поставена бомба. Сега ескортът е изчислил, че ако пак има бомба и ние се движим с голяма скорост, то Ровърите ще я взривят, а ние ще се нанижем на взривната вълна, а като караме по-бавно, за нас няма да има проблем, само Ровърът щял да гръмне. Веднага мрънкането престана, скоростта взе да ни харесва и нищо че пристигнахме към 11 вечерта, пристигнахме без проблеми. Кюрдите създаваха тогава доста проблеми на турската държава и армия. Даже си спомням, че като ходихме на някаква римска крепост около Искендерун, над нас летяха вертолетите, а по хълмовете наоколо бяха разположили командоси със снайперови пушки. Уж сме охранявани добре, ама беше по-добре, като се прибрахме в хотела и накрая в Анкара. Като че ли нарочно, още на другата седмица взривиха колата на един прогресивен журналист и после и джамия, съвсем близо до моята квартира.

Районът на Искендерун е изключително красив, още не е туристически известен, но ако някой реши да отиде ще намери девствени плажове, топло море, зеленина, природа и много история.

Тук в Антакия е единственият в света музей на мозайките, уникален канал за защита на града от наводнения, прокопан от римляните още преди 2000 години, първата църква „Свети Петър“ в пещера, крепост построена от мимар Синан. Оня, потурчения български строител майстор Стоян, дето е построил джамията в Одрин и синята джамия в Истанбул с шестте минарета. Султанът казал на майстора да му построи златна джамия, което на турски е „алтън джами“, но понеже не можело от злато, майсторът я направил с шест минарета, което на турски е много близко като произношение – „алтъ джами“. Между другото преди да направи тази джамия Синан отишъл в Ерусалим, вдигнал на тамошната джамия седмо минаре и тогава построил синята в Истанбул – дори и за султана не е позволено да вдига градеж по-величествен от тези в Свещения град. А легендата разказва, че на мястото на джамията в Одрин имало градина с рози и собственичката я подарила, но пожелала да бъде увековечена в градежа. Надявам се, знаете, че в джамията не може да има икони или образи на светци, затова на една от колоните, точно срещу стълбата от която пее мюзезина, Синан издълбал обърната надолу роза, да напомня за розовата градина и благотелната нейна собственичка.

Години по-късно ходих в Турция, но от към иранската граница. Влязохме през митницата в Базарган и право в ресторант в центъра на Доубаязид, малко градче на 20 километра от границата. Не че кой знае колко бяхме закъсали, но поискахме бяла ракия с айран, а келнерът малко смутено ни обясни, че през деня не сервирали. Прозвуча ми като по Горбачово време и сухия режим, но си викам „Хайде, тука са близо до Иран, може пък да е заразно“. Вечерта нощувахме в Аъръ, областен център на едноименна провинция и сме вече близо 200 километра навътре. Настанихме се в хотела в центъра на града и после се разбра, че сме допуснали голяма грешка. Дълго ще бъде да разказвам за общите ни мрачни впечатления от новата ислямска власт, само ще ви кажа, че моята жена беше една от трите, които се разхождаха по главната улица и единствената с къс ръкав. Другите две бяха и с кърпи на главата. В града се сервираше алкохол само в две пропаднали кръчми, пълни с алкохолици и във военния ресторант. А грешката от цивилния хотел в центъра се разбра на развиделяване, когато четири високоговорителя изреваха едновременно „Аллах акбар“. Май наистина Анкара ще се окаже последното място на Изток, където свободно може да си купиш бира.

Недалече до Доубаязид се намират три особени забележителности за които искам да разкажа – връх Арарат, двореца

на Исхак паша и останките на Ноевия ковчег. Двата върха Арарат, малкия и големия, не можеш да не видиш, стърчат на 5000 метра и доминират целия район с вечно заснежените си куполи.

В подножието им са сгущени кюрдски села, които пък се забелязват едва когато буквално настъпиш покрива на къщата, добре че на места стърчат минаретата на вечните джамии. Имаш чувството обаче, че това минаре е изсмукало всички сокове на живеещите в сянката му – толкова схлупени и немощни са околните къщи. Вдълбани в склона, покрити с колове и измазани с кал, няма канализация, отопление, прашни и кални дворове, миризма на тезеци. Но колкото и да е величествен Арарат, турците като че ли не го почитат, може би защото е един от символите на Армения, а с нея отношенията са доста сложни. Арменците пък, нищо че не е на тяхна територия, са го включили в знамето си...

От другата страна на долината е двореца на Исхак паша, един от шедьоврите на средновековната османска архитектура и изкуство.

Прекрасни каменни фризове, резби, изкусно подово отопление, главна зала и харем, джамия, семейна гробница. Прозорците са така изградени, че от нито един не се вижда Арарат и разбира се веднага се разказва легендата за несподелената любов, която завършила в урвата под стената на крепостта. Главната порта на двореца била толкова красива и богато украсена със злато, че през освободителната война 1878 г. била отнесена от руските войски и сега е изложена в Ермитажа в Санкт Петербург.

Високо над двореца, на склона на около 3000 метра надморска височина, се намират останките на Ноевия ковчег. Точно по размерите от Библията на ширина и дължина, огромни греди за корпуса, радиометрични изследвания, въглероден анализ и какво ли не. Може и да е природно образование, може и да е фалшификат, в малкото музейче на върха можеш да намериш доказателства и в едната и в другата посока. Но магията на допир до хилядолетната легенда, надгробният камък с фигурите на библейския Ной и синовете му и гледката към величествения Арарат през долината дават нещо, което остава за цял живот. Между другото и на самия

връх Арарат се организират експедиции за ковчега, и там имало останки сред вечните ледове, явно легендата е притегателна.

За да завърша с описанието на природните забележителности на района ще спомена обекта Метеор. Намира се непосредствено до шосето след границата и представлява огромна дупка, за която се твърди че е изкопана от паднал метеор. На мен по-скоро ми прилича на карстово образование, но е интересен обект.

Обещах да ви разкажа за оня капитан, дето много се напъваше да покаже колко е велика турската армия. Младо-зелено, не беше женен и като няма къде да си изразходва енергията, говори за политика. Та той единствен взе да ми доказва, че тяхната армия за една седмица можела да стигне до София. Знаеше човекът, че нашата вече не ставаше за нищо и естествено се чувстваше горд. Срещнахме се в Къркпънар, по време на първото съвместно учение по границата и както се полага, вечерта офицерите си пиехме бялата ракия в ресторанта. Аз му обяснявам, че нещата вече не са като преди, че сме приятели и няма за какво да се правят такива планове, нали утре ще бъдем заедно в НАТО. Освен това по онова време, макар и разнебитена, нашата армия също разполагаше с някои оръжия, които можеха да направят неприемлива цената на една победа. Пак разказвам как перспективата пред двете страни е друга – не, той си знае неговото, ние сме по-силни, ако решим утре сме в София. Накрая се наложи един от турските полковници да го прати за цигари, както се казва. На другия ден много го беше срам, едва ме поглеждаше в очите. Между другото не е зле да се знае, че турският парламент беше единственият, който подкрепи кандидатурата на България за НАТО със закон. Е, някой ще каже, че са имали интереси, че това после се плаща и какво ли не, но това е факт. Да не би другите да нямаха интереси?

Ресторант

Турският ресторант заслужава отделно описание. Като цяло на Изток, даже и в така наречените демократични страни, ресторантите са два основни типа – баровски и народни. В баровския не се пита за меню, а направо си поръчваш каквото ти се яде или

пие, няма – няма, няма - не може. Ако трябва от съседния ресторант или от магазина ще ти донесат, но сервитьорът никога няма да ти каже – това го няма или не можем да го направим. А народните пак са два вида – семейни и нормални. В семейните не се сервира алкохол, т.е. като отидеш с жена си и децата си на ресторант да не се напиеш и излагаш, да не гледат децата пияни физиономии и да не закачат жените. Като помислиш – има си резон. В нормалния ресторант има алкохол, като почти винаги се подразбира турска ракия, вариант на нашата мастика, но не така подсладена. Пие се разрежена с вода и лед, а най-доброто мезе е риба, джажък (по-гъст вариант на нашия таратор) или айран. Турците правят айрана с малко сол и капка зехтин, става страхотно. Иначе има и местно вино – „Долуджа“, „Каваклъдере“, „Денизли“, но турците нямат традиции във винопроизводството, все пак са мюсюлманска страна. Иранците пък, едно време са имали добро вино, но с ислямския режим всичко е разрушено, дори сега иранският сорт „Шираз“ се изнася от Австралия. Напоследък този сорт стана доста популярен, взеха и у нас да го предлагат, но все ми се струва, че ментетата са повече.

Така че в Турция на масата отначало стоят чаши за ракия, за вино, безалкохолно и бира, но като поръчаш от едното, веднага ти взимат другите чаши и са много учудени като поискаш след ракията вино или бира. В Иран си като Диоген, имаш само една чаша– за безалкохолно. Затова пък най-напред ти сервират чай, може би защото обслужват по-бавно и да имаш с нещо да се занимаваш, докато чакаш. В Иран получаваш нож само в най-изисканите ресторанти, в нормалните имаш само лъжица и вилица. Лъжицата се ползва за рязане на кубидето и ядене на ориз. Винаги предизвиквахме учудени погледи като ядохме ориза с вилица.

Няма турски ресторант без готвено ядене на обед и без салатен бар. В добрите ресторанти салатеният бар пристига под формата на 2-3 колички със салати – направо се карат пред тебе на масата, посочваш, пробваш и ти се сервира. Пробваш, нали запомнихте, в Турция можеш да пробваш, е не чак да се нахраниш, де... А яденето, о, това понякога е като състезание на дълги разстояния. Готвеното е фантастично, не подлежи на описание, но все пак се отдава тежест на зеленчуците, постното, супите и

сосовете. Напълно нормално е да си поръчаш чушки с домати сос, стар или зелен фасул, ориз, патладжан-кебап, гювеч, кьопоолу, тиквички, шкембе и какво ли не още, които у нас вече се смятат за селски и не престижни манджи, макар че напоследък взеха да се изменят вкусовете. Наименованията също заслужават да се отбележат – кадънски бут, женски гърди, славеево гнездо, овчарска салата, майсторска чорба, дъното на казана... и всяко си има история, аромат и подкрепя всички мисли за удоволствия и отмора. Ще спомена само, че един от най-вкусните десерти, сладък и с аромат на ванилия, се прави от пилешки гърди, върви че го намери кой е. Всичко е топло, прясно и поднесено с вкус. Около масите щъка ято от хлапета, които помагат на сервитьорите, така че празна чиния или чаша няма на масата – веднага се отсервира, трохите се събират, въобще обслужването е винаги бързо и всяка маса е специална. Ще ви разкажа два случая на турчин в Америка и на иранец в Истанбул.

Един мой турски познат отива на някаква банкова конференция в Ню Йорк и както е нормално, домакините го канят на ресторант. Седнали, поръчали по един Макдоналдс с картофи и кока кола и се оглеждат да плащат. Приятелят е доста едър на ръст, хапва здраво и е шумен в компания. В къщи два стола счупи докато обяснява оживено за разни случки и един път стената боядисвах, заради начина по който отваря виното – с блъскане върху коляното. Та попитал Бюлент:

- Ами ние няма ли да ядем, за къде ставаме?

А американците му обясняват, че вече са яли и е време да си ходят.

- А-ааааа, рекъл нашият, че аз не съм разбрал, я ме заведете в турски ресторант, в Ню Йорк не може да няма.

И го заведи, а той като си поръчал, както си знае и ракия, и салата, и пред ястия, пък и основно, два десерта и като си го изял цялото, накрая си извадил и парите и си платил. Защото не влизало в програмата. Нещо подобно беше и по време на националните вечери в академията в Истанбул. Нашите булки се скъсваха да пекат баници, кюфтета, каварми, баклави и какво ли не, а американците сложат един тостер за сандвичи - и напред, и ние сме сготвили.

Иранският ми приятел отишъл в Истанбул, седнал в хубав ресторант, с програма, музика, покривки без найлон или стъкло отгоре. Може и да ви е чудно, но повечето ресторанти в Иран, даже и в хотел с 5 звезди, са с найлон върху покривката. И да се чудиш защо, държат се прилично хората на масата, като правило не ядат супи, за да се капят, ориза го ядат с лъжица, значи пак не пада много, почти няма готвени яденета, чудна работа. Та гледа Маджит менюто и поръчва салата, келнера казва, „тамам“, после супа – пак тамам, кюфтета – тамам, някакви манджи 3-4 вида – все тамам, накрая казва:

– Добре, де, дай един сандвич.

След десетина минути му носят една количка с чинии и нашият човек се шашва. Оказва се, че „тамам“ на турски е ОК, добре, а пък той го възприема на персийски, което значи „свършило, няма“, и поръчва ли поръчва, та накрая и сандвич...

Както вече ви разказах, в иранския ресторант основен начин за приготвяне на менюто е на шиш, ама моля ви, никога не казвайте шиш-кебап, защото ще ви донесат шест кебапа. Да ви обясня ли защо? Най-добре ще ме разберат табладжиите. Знаете какво значи „еп-ек“, „ду-се“, „джор-джар“, „ду-бара“, „дю-шеш“, нали? Точно така, цифри от зарчето на таблата.

Ами значи можете да броите на персийски – „йек“ е едно, „до“ е две, „се“ е три, „джар“ е четири, а „шиш“ е шест.

Та затова не поръчвайте шиш-кебап – ще ви донесат шест порции. А иначе най-рекламираното ястие в ирански ресторант е варен боб и бакла с телешко, дават ти специално хаванче, в което всичко се натрошава и начуква и се яде във вид на паста.

Малко му липсва търговският вид и докато го мачкаш може бая да се наплескаш, но пък си заслужава – много е добро на вкус. Опитайте непременно и печено овче с ориз, и турците го имат и му казват тандър. Много е близко до немското „хаксе“, онова зашеметяващо свинско джоланче, само че е овче. Но пък иранските овчи пържоли с кокалче ги няма никъде. Невероятен вкус и този път шафрана си е на място. Казва се шашлик. Точно така, като на руски език.

Не знаете какво е шафран? Ами Иран е най-големия производител и потребител на шафран в света, цената му е 20 долара за грам, по-скъпо от златото. Това са тичинки на минзухар, придават леко тръпчив, кисело-сладък вкус и жълтеникъв цвят. Иранците го използват навсякъде – в ориза, месото, хляба, сладките... Не ме питайте как се събира и произвежда, нямам представа, но пък се продава в луксозни пликчета или стъклени плоски кутийки със златни букви и инкрустации. При това в специални магазини, само за шафран, други подправки няма, за да не се смесват вкусовете и ароматите. Така, както се продава и черният хайвер – само в определени места, специално пакетирани и с оловен печат на кутийката. Е, има и контрабанден хайвер, както и контрабанден шафран, ама какво да се прави, по тия дестинации плащането на данъци и зачитането на писаните закони не е първа грижа на хората.

В ирански ресторант не се танцува, дори и да има жива музика – забранено е. Не можеш да се радваш и танцуваш след като имам Хюсейн е загинал за тебе, а пък ти нищо не си сторил за спасението му и затова поне ще скърбиш цял живот. Но иранците

имат много живец и желание за веселие и затова са му намерили цаката – подскачат на стола и пляска с ръце, все пак е нещо.

В Турция има един град Сафранболу, ама не си мислете, че произвеждат шафран, всъщност може и да има, но името му идва от минзухарите, с които пролетно време са украсени околните хълмове. Тази красота и шарения е преминала в архитектурата и украсата на къщите и дворовете, въобще целия град е като един Стар Пловдив, с характерни носии, баби и плетива, ръчно тъкани вълнени черги и памучен плат за ризи и покривки. Всичко това наредено в невероятни цветове и надничащо от всеки двор и ъгъл. Разходката в града е невероятно преживяване, стига да имаш очи да видиш и сърце да почувстваш.

Кой знае защо, но имам мерак да снимам този град от височината, с неизменната крепост до него, и виж ти, намерих гробницата на основателя на града. Някой си паша, който през 17 век

бил паша в Кюстендилско, нещо се провинил и бил наказан с преместване в Анадола и понеже толкова му било мъчно за кюстендилските поляни, къщи и дворове – решил да построи на подобно място град и да има същата архитектура и украси. Та сега това е архитектурен резерват, но не вярвайте на екскурзовода, че виждате типичната османска архитектура и орнаменти. Български са, български, от кюстендилско и наистина са много красиви.

Но да се върнем в ресторанта, или още по-добре в турски ресторант за дюнер-кебап и ирански за кубиде. Най-отгоре на дюнера в Турция се слага овча опашка, но нали си спомняте, това е дебела 3-4 пръста и в диаметър към 30 сантиметра плоча от лой, която бавно се топи и облива месото и каймата отдолу. И понеже като правило дюнера се прави от сухо месо – телешко, бяло пилешко или овче, с кайма между пластове, то разтопената, цвъртяща и леко запечена лой придава невероятен вкус и аромат. По специален начин, от време-навреме, стичащата се лой се запалва, така че се придава допълнителен аромат, та наистина само хляб да ядеш наоколо. Турците са хитри, за гарнитура ползват повечко лук, магданоз и люти и солени подправки, така че и малко да е месото от дюнера, а повярвайте ми то хич не е малко, устата ти така се изпълва със слюнки и сокове, та половинката мек, бял хляб изчезва за минути. Защото турският дюнер е с хляб, оня другия, дето го има и у нас е арабски хляб и в Турция се казва дюрюм-дюнер и се прави от лаваш, а в нашия случай с палачинка. Забравихте какво е лаваш ли? Това е арабският хляб, като кора за баница, но малко по-дебела, без мая и се пече на стените на глинена пещ или на специални рингове. Казват, че можеш да ядеш колкото си искаш, от него не се надебелявало, защото няма мая и глутена от зърното е опечен.

И в Иран има дюнер, но техният повече прилича на турския кокореч – чръвца и месо от дюнера, объркани и запържени със зеленчуци на една ламарина отстриани на тезгяха, но си е вкусен. Полошото на иранския дюнер е, че като правило се яде прав на тротоара или в най-добрия случай – в заведението, но пак прав. В Анкара, до посолството, имаше едно младежко заведение с кокореч и наливна бира, на едни дебели, дървени маси – приказка. Казва се

„Катър”, а до него е сладкарница „Мадо”, но и едното и другото не е това, което си мислите.

В Иран повече се яде кубиде – нещо като турския Адана или Урфа кебап, но не така лют. На плосък шиш, с ширина около 2 сантиметра, се нанизва овча и телешка кайма към една педя дълга и един пръст дебела, с ароматни подправки. Става разкошно когато този шиш се изтегля в разрязан наполовина хляб или пък се увива в лаваш, трябват му малко едър лук и леко лютив подправки. Между другото иранците слагат в каймата варен булгур, вместо соята на Запада – екологично и евтино.

Имах достатъчно време за наблюдения върху източните ресторанти и кафенета по време на постите за Рамазана. Ако човек вярва искрено и следва сяпко предписанията всичко, което се слага в устата по време на пост е „харам”, грях. И интересно, в модерна и демократична Турция хората си налагат по собствена воля спазване на религиозния пост. Дори Яшар, който поради бедността си можеше да прескача това усърдие, го правеше и когато веднъж беше болен и му се наложи да пие лекарства по време на Рамазана, по собствена воля си удължи поста с дните, през които беше пил хапчетата. Религиозният пост съвсем не е гладната диета, така модерна напоследък у нас. Това е пречистване на душата, отделянето ѝ от суетата на ежедневието, съпричастие към бедността и нещастieto, опит чрез страдание да се достигне до проникновението на светите писания.

Турският ресторант е много интересен по време на пост – към пет часа всички маси са заети, яденето е сервирано, хората са въоръжени с ножове и лъжици и само чакат да викне ходжата. В някои райони гърми черешово топче. Кога точно ще викне никой не знае, защото фазите на луната са обект на специално изследване от религиозните представители, така че за всеки град началото на Рамазана и на ифтара (яденето в края на деня) е по различно време. Интересно, че астрономическите наблюдения и статистика не се зачитат – те са от неверниците. Иначе през деня скъпите и добри ресторанти работят, но все пак зависи от собственика, той си определя. В определеното време, а това е след като започне

молитвата, всички започват да се хранят едновременно, но пак без алкохол, защото оставал в кръвта до другия ден и било „харам“.

В Иран през този период някои заведения въобще са затворени, но не защото така са решили, а защото им е забранено. Религиозната власт налага спазването на нормите, което е доста по-различно от доброволното съпричастие. Затова пък иранците вярват, че ако вършат нещо тайно и никой не ги види или разбере – няма проблем. И си пушат и си хапват, както някой път казват – в тоалетната, където са сами. А в къщи въобще повечето хора не спазват подобни правила. Дори си спомням за хазяина, който отиде за трети път на хаджилък и като се върна организира парти и почерпи с Балънтайнс. Разпитвам го защо така, нали се ходи до Мека защото си добър мюсюлманин, а той ми казва:

- Да, добър съм, ходя в петък на джамия, почитам родителите си, но ми се пие, така си почивам, а и с приятели е по-весело. А на Мека ходя защото трябва да си платя данъка на моллите, нали съм бизнесмен, ако не си платя – отиде ми бизнеса.

Оказва се, че хаджилъкът е около 10 000 долара, от които две трети се прибира от моллите. През годините се опознахме, започнахме да се събираме вечер, да си помагаме за някои неща и

разговорите ставаха все по-откровени. Аз имах късмет с него, защото чужденецът в негостоприемна страна винаги изпитва трудности и има проблеми – като започнеш с плащане на ток, вода и газ, спиране на телефона, застраховки, болници, ремонти на колата и осигуряване на резервни части и какво ли не.

Разбира се за задълбочаване на приятелството определена роля играеше и сравнително свободния за мен достъп до различни алкохолни питиета и неговата склонност да ги употребява.

Така една вечер, след като бяхме пийнали по две-три питиета, хазяинът ми сподели за исканията на тайната полиция да ме следи и докладва за влизане и излизане, кои и кога ми идват на гости, при възможност да им осигури ключове за апартамента. Според него той отказал, обяснил, че е бизнесмен и не може да изпълнява подобни неща, че е много зает и често отсъства, но пък за нуждите на контрола ще им даде своя „паркингмен“. Е, всичко си дойде на мястото, защото междувременно аз бях спазарил паркингмена и жена му да чистят в къщи, така че той имаше достъп до апартамента и всички бяха доволни. Те си получаваха информацията, аз знаех кой ме следи и от какво да се пазя.

Това ми напомня да разкажа за някои норми на поведение в мюсюлманските страни. Всъщност, по-интересни ще бъдат тези в Иран, тъй като повечето са ни доста чужди и непознати.

Както навсякъде, нормите на поведение или въобще залегналите в човешкото съзнание бит, нрави и обичаи имат пряка връзка с религията. Съществуват седем версии на Корана, но до наши дни е достигнала само тази, която е писана през 650 г. от новата ера. Нямам представа дали и тя не е окастрена като посланията в Новия завет или е „пълно издание“, но съдържа стотици правила, които регламентират ежедневието на човека и обществото. Най-важните от тях обаче са почитането на един Бог, спазването на поста, даването на милостиня, ежедневната молитва, ходенето на хаджилък, а според някои и свещената борба. Тези правила са свързани с редица ограничения и условности. Например милостинята не е само даване на пари или храна от богатия на бедните – една от най-големите прояви на милосърдие е да построиш чешма! Нещо да ви напомня на водата в пустинята или на

нашите чешми в памет на близки? Или на посланието на Христос, че няма само да нахрани последователите си с риба, а ще ги научи как се лови. Е, там има нюанс и на ловене на душите, но това е друг въпрос. Приемането на исляма също е свързано с горните правила – просто трябва три пъти да кажеш, че приемаш Аллах за свой Бог и няма да имаш друг.

На хаджилък като правило се ходи по време на Рамазана, но може и по друго време - макар и като по-ниска степен на почитане на правилата, все пак се зачита. Периодът на постенето не се счита за добър за инициативи, търсения и нови начинания, тогава човешкият дух трябва да е спокоен, да се връща към изначалните истини, да сравнява и коригира отклоненията. При молитва мъжете и жените са отделно в джамията, на много места жените са на втория етаж. За причините нека всеки сам да се сеща, но на мен ми разказваха какъв фурор е предизвикала млада булка, която отишла преди сватбата си на джамия с корсет и жартиери. Как са я видели, че е облечена по този начин, остава тайна.

Някои изследователи към петте основни правила причисляват и шесто – джихад. Сега това е модерно понятие и означава свещена война, но според ислямските философи джихадът е преди всичко борба със себе си за съвършенство и постигане на единение с Бога. Ако Бог обаче е заповядал война срещу неверниците, както пишат други изследователи, тогава е друго. Който направи джихад получава не само опрощаване на греховете, но и дивиденди за роднините – нов път за всички и такова действие се одобрява и е обект на гордост от цялото семейство и роднините.

Може на някой да му се струва чудно, но дори и ориза, дето го сервират в ресторантите, е „украшен“ с подправки във формата на кръст. Не, съвсем не казвам, че оризът или начинът на приготвянето му идват от християнския свят, нито пък че им се налага по някаква причина да го прекръстват, за да стане по-вкусен, но така или иначе редица символи продължават да битуват в обществото. С изненада научих, че символите на нацизма – орелът, свастиката и пречупения кръст също произлизат от тези ширини, но датират доста по-отрано. Тези символи и сега са много популярни в Иран, продават се златни, сребърни, каменни и какви ли не. Подарих едно златно и едно

каменно на дъщерята в Германия, още не се е обадила да са я обвинили в нещо.

Още на летището в Техеран, с изненада ще откриете, че за мъжете и жените има отделни входи.

Може и да е смешно или осъдително на пръв поглед, но я се огледайте колко пъти на нашето летище мъжът подава и двата паспорта на служителя. А при иранците поне всеки си го носи отделно. Е, има и други причини – нали може да се наложи пътникът да бъде претърсен, а това значи опипан. Между другото като правило претърсват европейките, нищо че са без чаршафи и чедори и тялото им личи, а местните не се закачат. Отделни са и местата в автобусите – мъжете отпред, а как иначе, жените – отзад. Как стои въпросът с пространството по средата, не знам, не съм се качвал на автобус в Иран. Затова пък моята жена беше обиколила цяла Анкара с долмушите, така се казват микробусите или минибусите в градския транспорт на Турция. Даже от нея научих как трябва да се извика на шофьора, че има пътници за слизване – „инеджек вар”.

Когато през 2005 г. в Иран дойдоха на власт твърдите консерватори се заговори, че ще направят отделни асансьори за

мъже и жени, но аз не видях. Затова пък видях такситата за жени, казват се woman-taxi. Шофьорът също е жена. Даже кара с бели ръкавици, а таксито можеш да си поръчаш и по интернет. И правилно ги направиха хората, само такситата бяха останали за ползване смесено, а пък там контактът е доста плътен, някои път влизат по 6-7 човека. А когато се наложи на предната седалка да седне допълнителен човек, той сяда до шофьора, към вратата.

Общината е собственик на огромни супери, нещо междинно между старите наши РУМ-ове и съвременните МОЛ-ове, ние ги бяхме кръстили „зеления магазин“. По аналогия с приличащата на зелена чалма покривна конструкция. Тъй като общината спазва стриктно ислямските норми, та даже и преиграва понякога, в магазините се организират „мъжки“ и „женски“ смени, сакън да не стане нещо. Иначе мога да препоръчам пазаруването в подобни магазини, тъй като практически можеш да намериш всичко необходимо – облекло, спортни стоки, подаръци, електроника и битова техника, всякакви хранителни стоки. Цените на стоките са изписани на етикета, обслужването е много добро, а и качеството е контролирано, което не е за пренебрегване.

Видях, макар и само отвън, и парк за жени. Казват, там жените можело да се разхождат без чедор. И за какво им е да ги пита човек, да се харесват ли, какво ще правят само жени на едно място, сигурно после ще измислят и паркове за мъже, само за педерастите. Пък се чудят от после от къде им идват на главата всички простотии и щуротии на обществото. Между другото хомосексуализмът в Иран се наказва със смърт, само ти трябва 8 свидетели, бесят ги на площада. И изневярата се наказва със смърт – само че там ти трябва 4 свидетели, обикновено това са комшиите на опозорения съпруг. Не знам, свидетелите за изневяра сигурно са по-малко защото е голям срам да викаш комшиите да гледат как жена ти била изневерила. Ама ще кажете защо само жената? Ами защото както казах по-горе мъжът по закон има нужда и при него не се счита за изневяра, и освен това той винаги може да се ожени за втора или трета жена, достатъчен му е и църковният брак. Макар че напоследък май нещата малко се закучиха в това направление – иска се писмено разрешение от първата съпруга, за да сключиш

втори брак. Затова пък разводът е лесен – излизаш на улицата и пред хората извикваш три пъти „не те искам“, и край.

По едно време в Иран започнаха невероятни хайки за облеклото и поведението на хората. Пак си има онова плащане на полицията, за да направиш джумбуре в къщи, пак можеш да си заплатиш и за спокойствието на улицата, но не нацяло. Започнаха да спират колите и да искат акт за граждански брак, ако се возят мъж и жена. На мен дори ми искаха акт в хотела на туристическия остров Киш и при това след като бях представил дипломатически паспорти, в което пише кой съм аз и че тя е съпругата на еди кой си.

Не може да се вижда коса под забрадката, не може да се държат за ръка на улицата, да не говорим за прегръщане или целуване, даже и между съпрузи. А в Техеран има две-три улици дето младите хора обикалят с колите, в едната момчета, в другата момичета и си подхвърлят листчета с телефоните. Сега даже станаха още по-модерни, ползват и блу-тут, полицията в чудо се е видяла как да се бори с природата и техниката. През зимата изпращат полиция и на пистите за ски, жените пак трябвало да са с чедори и хиджапи, представяте ли си как летят като черни батмани по склона. Между другото след това направиха отделни писти за

мъже и жени, ама причината не била заради чедора или за да могат жените спокойно да се пързалят със ски-костюм. Било заради чинийките на влека – имало много силен сексуален подтекст когато жената си слага чинийката между краката и мъжете се разсейвали.

Затвориха една камара кафенета, не за друго, ами по масите сядали момчета и момичета, без да са женени. Отивам един ден при един познат златар и го гледам изрязва някакъв лист от списание, нещо с дървета и храсти, върху циферблата на китайски стенен часовник. Оригинално имало снимка на момиче, но точно поради такава снимка полицията затворила съседния магазин. Между другото автоматите за кафе в Иран се обслужват от двама души – единият оперира с парите, другият с машината, но ти нямаш достъп до нея. Може би за заетост, не знам.

Подгониха и мъжете – ходели с къси ръкави или с прически с гел.

Казвам ви за къси ръкави, но тук не видях човек с къси панталони. А бе, въобще тия са абсолютно ненормални на тема секс, щом сгъвката на лакътя навявала сексуални мисли... Най-добре се чувстват мъжете в традиционно облекло, нещо средно между афганското перон-е томбон и пакистанската роба. Представяват

невероятно широки и дънести гащи, само с едно миниатюрно крачолче около глезена и свободно падаща риза без яка. Понякога се украсяват с ръчни шевици по яката и ръкавелите, шият се от бял мек памучен плат и са много удобни за проветрение през лятото. Нещо подобно, но повече приличащо на нашенските шалвари носят и курдите в Турция. Не се поддава на описание гледката на младеж, гордо седнал на мотор, а гащите му раздути като два балона от страни. И те разбират, че са смешни, затова се кикотят и сочат един-друг, но пак си ги носят.

Невероятен вой се вдигна в мюсюлманския свят когато излязоха карикатурите на Мохамед в оня датски вестник. За мое нещастие се случих в Иран и бях свидетел на организирания протест пред посолствата, изгорелите врати и прозорци на резиденциите, общинските камиони със служебни камъни и изпочупените прозорци, митингите и манифестациите. Че това си беше диващина две мнения няма, ама че и ония датчани са големи тъпаци и в това не се съмнявайте. Как може открито да се каже, че Коранът представлявал неточен превод на Стария завет, направен от малоумен и полуграмотен педофил?

Дайте да се разберем. Че Мохамед е бил неграмотен, това е вярно, че описанията в Библията и Корана на събития, факти и канони се препокриват – също, но това се отнася и до много други свещени книги. При това си има и обяснение – все пак това е предаване на божие слово, т.е. има един първоизточник и различни интерпретации. От друга страна, нека да приемем, че не всички иранци и особено политическата върхушка са педофили, но тогава каква е причината да накараш момиченца на 6-7 години да носят чедор. Защото първо Коранът нищо не казва за покриване на главата, че даже и за джамиите и второ момичетата започват да покриват главата си след като станат жени, значи поне след 10-12 годишна възраст. В противен случай, ако в 7 годишно дете виждаш сексуален обект, извинявай приятелю, но това си е педофилия и това по-горе го каза и дядо Сионий, така че на него вярвам. А причината е една – политика и промиване на мозъка. А за джамията е вярно, че няма и дума в Корана, даже названието произлиза от арабската дума за общество, което значи „род, племе, сбор, събор на

хора” и вероятно от там – МЯСТО за събиране на хора. Между другото и в Библията нищо не пише за църкви. Религиозните дейци в Иран носят черни и бели чалми, но облеклото не издава йерархията им. Може би това е проява на скромност и аскетизъм. Счита се, че черна чалма имат право да носят кръвните роднини на Мохамед, а бяла – всички обрekli се на исляма. Все пак по улиците може да се видят подозрително много черни чалми, а в парламента почти няма други. После се изясни, че документът за кръвна връзка си има и определена цена и в Техеран тя се върти около 5 000 долара. Добър еврейски принцип – „Което не може с пари, става с много пари”.

Иран е родината на зороастризма, една от най-древните запазени до днес религии и дала основните принципи на юдеизма и християнството – прераждането и живота след смъртта. Зороастрийците били астрономите и астролозите на древността, имали познания върху устройството на галактиката и движението на звездите и планетите, разработили хороскопа и гадаенето за влиянието на звездите върху човешката съдба. Древна Персия като империя е съзнавала нуждата от силна централна власт и обединително духовно ядро и е направила много за възникването и развитието на монотеистичните религии.

Интересна е библейската легендата за трите влъхви, всъщност трима мъдреци-астролози, които са предrekli по звездите появата на Христос, предприели опасно пътуване до Витлеем и му поднесли най-ценните дарове на древността – злато, тамян и смирна. С това те го признавали за цар, бог и лекар. В древността златото било използвано за направа на символите на царската власт, тамянът се ползвал от хилядолетия в ритуалите на всички религии за прослава на живота, а смирната – за отбелязване на смъртта и се използва и до днес при балсамиране в някои райони на Саудитска Арабия около древното царство Сива.

Иранския пророк е Зороастер, живял 1200 г. преди Христа, а компактният център на зороастризма в Иран е в северната част на страната, между Каспийско море и Машад, където се изповядва от около 30-40 хиляди души, но аз успях да посетя само някои по-малки центрове. Най-интересният, който видях беше в Исфахан.

На пращен хълм в края на града все още личат останките на древни храмови и жилищни постройки, а на върха е светилището във формата на кръгла, открита към небето колонада с олтар за свещения огън. Надявам се знаете, че огънят е основен символ на

зороастризма. Всъщност огънят е може би наравно с водата в древните вярвания, има го и при курдите, когато на 21 март го прескачат за здраве, и при нестинарите в България и при маите.

Подобни огнени съоръжения има в пустинята около Кашан, а в село Абияне, близо до Натанц все още се забелязват остатъци от тези вярвания, премесени с бахаизъм и проникнали в цветовата гама на облеклото, архитектурата и отношенията между хората. Цялото село е изградено от червен кирпич, с шарени широки прозорци и писани порти на къщите. Къщите са строени със специално възвишение-кула в единия край и на него се разполага олтар за огъня.

Бабите имат характерни червени кърпи за главата с много

цветя (приличат на руските шалове) и са изключително приветливи, гостоприемни, засмени, къщите им не се заключват и са отворени за посещение.

Старците носят шалвари, които външно много приличат на пола, с един крачол, а другия се образува от праметнатия по особен начин плат.

Много интересни могат да бъдат разсъжденията в това направление, защото прабългарите са тръгнали по света също някъде от северен Иран, живели са близо до зороастрийците и според някои легенди имат нещо огнено, нещо божествено. Защо иначе Александър Македонски така целенасочено ще се запъти към онези пуцинаци в Афганистан и така усилено ще търси за жена дъщерята на местен цар – дали не за да се сроди с божествената кръв, а това което повтаряме днес за разрушаването на империята и отмъщението да е плод на гръцки митове и легенди? Дали не заради това македонските археолози се върнаха така тихо и безславно от обиколката си из Афганистан, а бяха тръгнали да търсят „македонското величие и влияние”? Между другото прабългарският език има силно влияние и върху наши съседни народи – на румънски вода е „апа”, а на персийски е „аб”, кой друг ако не прабългарите са донесли тази дума оттатък Дунава? Спомням си веднъж пазарувахме с жената в един зеленчуков магазин, разговаряме си на български, обсъждаме стоката и внезапно идва при нас един възрастен мъж, с интелигентен вид и направо казва:

- Вие сте българи.

До тогава ни бяха правили на руснаци, немци, даже на японци, но така директно – българи, никой не беше казвал. Оказва се, че човекът е от район, северно от Машад и само там имало подобно звучене на езика, а той самият се считал за българин. Невероятно! Или този български кебап, който споменах – защо всички други кебапи се наричат според вида на месото – агнешки, телешки, пилешки, а само този е според произхода и специфичния начин на приготвяне? Какво ли влияние в бита на обикновените хора трябва да сме имали, за да се запази в името на храната названието на отдавна липсващите в региона български племена?

В Иран живеят и около 20 000 евреи и разбира се всички се занимават с лихварство и чейндж, оказионни магазини, търговия на килими. Много рядко някой притежава къща или земя – повечето държат имането си в пари или злато, готови във всеки момент да заминат нанякъде. Интересно, че независимо от антиизраелската политика на съвременен Иран, местните евреи живеят сравнително спокойно, имат собствени езикови и културни центрове, развиват свободно бизнес и дори имат депутатска квота за парламента. Може би най-добре от всички малцинства са арменците – имат си културни центрове, църква, закрит за персите ресторант с алкохол, квота за депутати, училища. Струва ми се, че причината за това благоволение се корени в проблемите между Турция и Армения, но арменците сериозно се безпокоят за бъдещето си и от близо 200 000 са останали по-малко от 100 000.

Може би тук е мястото да го ударя малко на философия и се опитам да ви разкажа за начина на мислене на мюсюлманина.

Мислене

Обикновеният мюсюлманин възприема заобикалящия го свят през призмата на религиозните си представи, основа на които са системата от оценки, обуславящи унаследените и основополагащи отношения на жизнените форми и гледни точки за добро, зло, святост, забрана и неизменност. Както всяка друга религия, ислямът представлява съчетание от митове и легенди, представяни като свещена история, възприемана от вярващия като реалност и

отражение на окръжаващия го свят. Ислямът оказва пряко въздействие при взимането на политически решения, тъй като това е религия на „практиката“, а не на логиката. Както пише професорът от университета в Кайро Х. Ханафи, в „исляма Бог не е идея, а постъпки и поведение, той не е на страната на знанието, а на битието, той не е логика, а действие“ и следването на религиозните постулати са средство за защита на хората от грешните предизвикателства на съвременния свят.

Ислямът е религия за просперитета на племето, а не на индивида, на групите, а не на индивидуалните решения, на равенството и примирението, а не на търсенето на решения и развитието. Мюсюлманинът в оценките си за действителността непрекъснато се връща в миналото, сравнява с Неговите решения и действия и е склонен при грешки да започва многократно отначало, като всеки път първоизточник отново и отново се явява светото писание. Така ислямът се подразделя на панислямски – т.е. глобален; общонационален (основен представител е пантюркизма в Турция) и националистически, локален, като най-силно влияние при взимането на политически решения има първият тип.

Панислямизмът представлява набор от решения и критерии, напътстващи, оправдаващи и обосноваващи поведението и действията на човека и в най-голяма степен се наблюдава при изработването на външни решения и действия, както на държавно-политическо ниво, така и при индивида. При това в една или друга степен на него са подвластни както традиционалисти, така и секуларисти. Индивидуалната убеденост на личността, че неговите действия и решения се направляват и одобряват от Бога, е основен фактор за намаляване на обективността на оценките и за увеличение на религиозното влияние в политическите решения. Подобно мислене и нагласа са първооснова за мюсюлманския фатализъм и пасивност – това, което е предопределено, така или иначе ще се случи и това, което се случва е предписано и изискано от Него. Съчетанието на ислямски догми и политическо мислене води до т.нар. двойно мислене, когато догмите се отчитат тогава, когато отговарят на действителността и се пренебрегват, когато противоречат.

Но често крайната религиозна привързаност води до подчиняване на догмите, дори тогава когато те категорично противоречат на реалностите и причиняват крайна вреда. Известно е фаталисткото поведение на иракското политическо ръководство през 2003 г. и решението на иранското правителство от 2005 г. Ислямският фактор оказва съществено влияние за формиране на политическите възгледи в страните, претендиращи за религиозни лидери на ислямския свят - Саудитска Арабия и Иран, насочени към месианска роля на пазители на исляма. Религиозната солидарност в Саудитска Арабия е основно средство за защита на интересите на мюсюлманските страни и народи, независимо от географската разпръснатост и политико-идеологическата несъвместимост. Под солидарност се подразбира на първо място подкрепа на религиозните ислямски малцинства и тази линия активно се провежда по отношение на Ирак, Афганистан, Косово, чеченците, мюсюлманите в Босна и Херцеговина, Палестина и други, макар и не без условия и отчитане на националните интереси, както се получи при първата и втората антииракска война, при официалната

подкрепа на руската позиция за Чечня и при търсенето на решения за палестинския проблем.

А съвременният ислямизъм може да се счита, че е зароден не в Египет с Мюсюлманските братя от средата на миналия век, а именно в Иран, в края на 70-те години, когато имам Хомейни оглави антишахската революция. В резултат Иран се опитва да яхне всички антиамерикански и антизападни настроения в мюсюлманския свят, да стане новия обединителен център и източник на противодействие на западния модел. Едно са ислямистките партии, движения и групи в мюсюлманските страни, съвсем друго е теорията и практиката, издигнати в ранг на национална политика и доктрина. Ако искаме да свърши всичко това, трябва да се спрат страни като Иран, а защо не и такива като Палестина и Косово.

Егати, как го казах.

Я за развлечение да ви разкажа нещо за източните езици. Е, нямам намерение да изнасям лекция по синтаксис и морфология, не се бойте, аз само ще се опитам да потърся описание на инструментите на езика като отражение на източните нрави и обичаи. Източните езици са цветисти, описателни, имат безброй думи за едно и също нещо, нюанси и никога нещо конкретно. Старият арабски, персийски и османски език имат изключителна дълбочина и богатство, които произлизат от старите езически вярвания в природните дадености, но са поизгубили красотата си поради монотеизма на ислямската религия. Опитай се да накараш турчин или иранец да кажат „да“ или „не“. Няма такова нещо. „Да“ е тогава когато Аллах каже, при това то може да се случи при определени обстоятелства, ще се наложи да изслушаш мотивацията за това „да“, да разбереш душевните терзания, причините да се случи и ако се случи - защо и как ще ни повлияе. Както и ако е „не“, то това не е защото липсва желание, а защото ще бъдат нарушени основни принципи и разбирания, ще се предизвикат незначителни последствия и въобще това не е „не“, ами просто Аллах не е съвсем съгласен и полагането на усилия е безсмислено, но когато се съгласи, охо, тогава няма проблем, всичко ще стане точно така, както ти искаш. Въобще на Изток се счита, че извинението дава основание да

започнеш всичко отначало, въобще нищо не е крайно и фиксирано. Само запомнете оня характерен жест на главата – леко кимане в посока нагоре, придружено със звучното „Тц“, което наистина е „не“ и край и прекратява всякакъв пазарлък.

По тези ширини никога не можеш да си сигурен дали нещо ще се случи и кога, самият израз за обещание е „Иншаллах“, което е нещо като „Дай боже“. Ама това не значи, че аз нещо ще се напъна, за да стане тая работа. Ами-и-и, просто ще си стоя, пък ако стане, е, значи така е писано, ако ли не – пак така е писано. Все пак личният ми опит сочи, че в повечето случаи „Иншаллах“ се казва тогава, когато няма как да ти откажат. „Е, обещах, помолих и Аллах, какво да направя като не е станало, всичко е в неговите ръце.“ По мюсюлманския етикет този израз се употребява повече с цел да не накърни достойнството ти – „Ето, обещах, ако Бог даде, ще стане.“

Иначе и турците и иранците имат стотици изрази за поздравления, за празни запитвания за здраве, състояние на духа и какво ли не, които се сипят непрекъснато и ако не се употребяват, все едно че си некултурен и не уважаваеш събеседника си. Друго си е да се осведомиш за здравето му, да му кажеш колко си щастлив, че е здрав и че разговаря с теб, дето си по-долен от праха по обувките му, и как си готов курбан да станеш за него! Ама все пак да гледа да не се умори много – нали помните „Хастана баши“, щото трябва да е здрав, да радва семейството и приятелите си, и той да се радва на тях, а то ако не си здрав или не дай Боже нещо ти се случи, а-а-а-а, по-добре е да си здрав. О-о, а как е уважаемата ти майка, и пак отначало и така до безкрайност. Забравих, че трябва да попиташ и за семейството, но никога за жената, това е неприлично, питай най-общо за семейството, може и за децата и внуците. И за всичко се вика Аллах на помощ и като свидетел на твоята доброжелателност и усилия да ощастливиш всички около тебе. Турците даже имат израз, с който обясняваш колко ти е било трудно да свършиш нещо и той звучи от типа на „Само аз и Аллах знаем как беше“. Нали, по-друго си е като няма други свидетели, ако си нямаш работа, иди питай Него.

Някой път се чудя как не забравят тези хора за какво се обаждат по телефона. То затова в Иран разговорите са толкова евтини. Когато отидох там, сим-картата за мобилния телефон

струваше хиляда и двеста долара, а разговорите – по-малко от четвърт стотинка на минута. Ако обаче ти напишат официално писмо от някоя организация, която да покаже колко си важен и как ти е необходим мобилен телефон, е тогава е друго – картата става седемстотин долара. Далавера, нали? Къде отива разликата и как се отчита – никой не знае. След това пуснаха предплатени карти за по 50 долара, но цените на основните така и не паднаха, кой плащаше подобни цени – неизвестно, а всички имат телефони, че и по два-три.

Тук искам да кажа няколко думи за имената на хората в Турция и Иран. Веднага ще кажа, че това не е някакво специално изследване, а по-скоро общо впечатление. Както и при нас имената се разделят на две големи групи – библейско-исторически, съответно Коранични и нека ги наречем – природни. Интересното при първите е, че всъщност има много имена, които са общи с християнските и са превод от иврит, латински или гръцки, но аз ще спомена само тези, които имат връзка с главните пророци – Христос – Иса, Мойсей – Муса, Абрахам – Ибрахим, Гавраил – Джабраил, Мария – Мариам, типично мюсюлманските – Али, Хюсеин, Омар, Мохамед, Фатима, Айше, Масуме, производните Хасан, Махмуд, Абдуллах, Аладин, Ердинч. Произходните получават наставка „лах“, „дин“, „ер“ и други, които означават обречен на Аллах, на религията, на армията. Истински красивите имена обаче са природно-описателните. При жените те най-често се свързват с луната, небето, утрото, цветовете на дъгата, пролетта и цветята – Айсел, Сема, Неда, Ялда, Гюлфийе. Понеже в езика липсва род, често може да се използва едно и също име за мъже и жени. Има разбира се и курйози. Имахме една фирма, чрез която наемахме жилища в Анкара, а собственичката се казваше Йетер, което значи „стига“. Оказва се, че тя е седмото момиче в семейството и бащата кръщавайки я „Стига“ отправил молба към Аллах да помогне на следващото. И то наистина се оказва момче, който точно и как е помогнал, момичето не знаеше. Често в името се вгражда наставката „джан“, която едновременно може да означава и умалително име – Гюлджан, Алиджан. Преведено джан означава душа и често се използва и самостоятелно като „джанъм“, скъпа моя или нещо подобно. Грузинците по принцип могат да поставят тази наставка след всяко име, нещо като умалително обръщение, а и при

италианците има нещо подобно - Карло и Джанкарло. Хм, от къде ли идва? На турски език спасителен пояс се казва „джан куртаран“ – спасител на душата, а не на тялото, по-възвишено е, нали?

На Изток казват „Не купувай къща, купи си комшия“. Много мъдра приказка, донякъде близка с нашата за комшията и брата и която отдава тежест на човешките отношения за сметка на материалните. На всички празници иранците и турците задължително посещават съседите и роднините, ходят на гробищата и въобще имат много близки приятелски и семейни връзки. Когато някой се нанесе в нова къща съседите задължително му ходят на гости, просто така. Сервират по един чай, да се видят и запознаят хората. Поначало и двете нации обичат храната, ядат много и масата е място за решаване на най-важните въпроси, но видът и количеството на храната нямат никакво значение. Дори най-дълго се задържат на един гол чай. При нас българите е наложено това криво разбиране за имането, да приготвиш, да натрупаш масата, да се покажеш, че аман, да не кажат нещо хората.

Мога да твърдя, че по-продължителният престой на Изток е в състояние коренно да промени разбиранията на съвременния човек по отношение на ценностната система, значението на нещата, отношението към точността и времето, природата, хората. Там нашият тарикатски лаф за това дето една работа може да се свърши и утре, а ако не се свърши, значи не била за тебе, има съвсем друго измерение. Това не е смисълът на пренебрежение и скатаване, което ние влагаме, а пълната убеденост, че всичко което нарушава душевното ти равновесие и смущава съзерцанието и баланса на духа е противно на човешката природа и всеки ще те разбере като погледнеш по-широко на нещата. Точността няма нашето измерение за цепене на секундата. Като има среща, иранецът може и след часове да дойде и ако си зает в момента, или оставяш всичко, защото човекът е дошъл или той сяда и чака, какво пък - времето е без значение. Но той казва на секретарката „Аз имам среща“, нищо че е била за преди два часа. Ето ви и друг пример – изпращаш писмо или запитване за нещо до отдела за връзки с аташетата и като правило с месеци нищо не се случва. Пишеш ново писмо и след

няколко седмици получавааш обаждане по телефона „Never mind, I follow the question”, каквото и да означава това.

В този регион хората наистина вярват, че светът е като стълба, направен за качване и слизване и това е напълно нормално, че един се качва, друг – слиза. Това не е примирението, за което стана дума по-рано, това е философията за живота, който е направен по такъв начин, че има възход и падение, издигане и спускане, но рано или късно подрежда всички хора, прави ги равни и съответстващи на човешката си същност, а не на направата, която на нас ни се иска. Е, към това турците са добавили и малко лют пипер, като са поставили отстрани една група, дето не се интересува от процеса на движение нагоре-надолу, а от този напред-назад и от моментното невнимание на хората от редицата, с цел да прекарат някого, в прекия и преносния смисъл. Като помислиш, всеки има право, какво пък – „Къорав карти не играе”.

Пресоляването в езика и поговорките на Изток е често явление, но не бива да се смесва с цинизма. Няма никакъв цинизъм в разказа за султана, който поседнал в градината на сянка, обяснявал на новата си наложница за нещата от живота като давал пример с пчеличките и мушичките, дето кацат на цветята и събират мед. Естествено цветята били жените, а пчелата и мухата си имат хоботче, което... аха, нали се сещате на къде отива работата. Поезия. Да, ама докато султана се настройвал поетично, една муха кацнала на провесената патка на едно магаре и наложницата, която очевидно имала остър поглед, привлечена от новите обстоятелства, задала неуместния въпрос:

- Що за мед ще събира мухата от това нещо, дето виси и не е цветете?

На което султана отговорил:

- Асъл медът с това се събира и скоро предстои и на тебе да ти стане толкова сладко, че чак байгън.

Та това са нещата от живота, няма нищо общо с цинизма, жаргона или мръсотииите, дето се говорят по кръчмите или ги пише в тоалетните. Между другото в турска тоалетна не съм видял от тези, нашите графити, нито пък от тези, запетайките по стените. Нали си спомняте за ибрика и подмиването?

Един от любимите ми вицове е за ловджията с болното куче. Надявам се, че няма нужда да ви разказвам, какво значи на ловджията да му е болно кучето, дето се вика – по-добре тъщата да е болна. Между другото и в двете страни също има много вицове за тъщите, което най-малкото значи, че тя присъства в живота на зетя и младоженката съвсем не къса със семейството си, както ние понякога си мислим. Виждал съм много пъти само женски компании на ресторант на обед, сестри, приятелки, тъщи и свекърви. Може би изолацията на жените, която обществото се опитва да налага с ислямизма се компенсира с близките отношения между тях.

Та кучето на бай Танас се разболяло, опитал той с бабешките илачи – не става, опитал по разни доктори – също. Кучето отива на зло. Разбира се, някой му казал, че кучето е урочасано и трябва да му пее ходжа и да му върже муска. Отишъл бай Танас при ходжата:

- Аман-заман, помагай дядо ходжа. Ще ти бъда много благодарен.

А оня не ще и да чуе – на гяур и на куче не се пее и муска не се връзва. Да, ама и бай Танас не е вчерашен:

– Дядо ходжа, нали помниш оня големия бял коч. Твой е, само да ми излекуваш кучето!

Ходжата помислил, написал муската, вързали я на кучето, попял му, и какво да видиш – минало му. Да, ама научил кадията и заповядал:

- Доведете тука тоя гяур Танас и кучето, как тъй на куче муска ще връзват.

Водят гавазите кучето и кадията казва:

– Чети!

Чете единият муската, дърпа мустаците, чуди се, поти се и казва:

- Аз съм съгласен, кадия ефенди.

- Какво си съгласен, бе, серсем! Кой те пита тебе, я дай на другия да чете!

Чете и вторият, и той дърпа мустаците, и той съгласен. Ядосал се кадията, дръпнал муската, той да я чете. Чете дядо кадия,

скубе брада и мустаци, целия червен, потен и ядосан, накрая и той казва:

- Махайте се всички от тука, маскири с маскири, и аз съм съгласен.

А ходжата бил написал така:

Голям мерак ми падна
за белия коч на Танас,
и вързах муска на кучето му,
защото е урочасано.
Който не е съгласен,
магаре да го е.е.

Айде да те видя, можеш ли да не се согласиш, ходжата го е казал. А каже ли ходжата, то е като поговорката „Хвърлено копие назад не се връща“. Специално за горния случай турците имат и друга поговорка, която звучи така „За гръмнал топ и е..н задник няма връщане“.

За турците кадията е върховен съдник, както по църковни, така и по житейски проблеми. Той отсъжда вярно и думите му не подлежат на съмнение. При него всичко е съвършено, та даже и хубостта на дъщеря му. За отделните минимални съмнения в правотата на кадията или красотата на дъщеря му, турците имат поговорка, която казва „И дъщерята на кадията може да има такъв малък кусур“.

Предполагам, че няма нужда да обяснявам, че независимо от членството в ЕС и НАТО, българският дипломат си е беден като църковна мишка. Донякъде си го заслужава, спор няма. Защото до сега не съм чул за върнат човек от мандат заради несправяне, напротив има върнати заради инициативи. Ако ходиш отвреме-навреме в посолството, трайкаш си на още по-редките съвещания, съгласяваш се с указанията и отваряш вратите на коли и стаи пред подходящите хора – ти просто нямаш проблеми. Ще имаш дълги и чести мандати. Както казваше един мой посланик “под зелената сянка на долара”.

От друга страна обаче ти там не си Пешо или Ванката, ти си български дипломат и хората виждат в твое лице България. Евтинките квартири, изтърканата мебелировка, демодето костюми, а понякога и балканската тръпка за далаверка, ето това е до голяма степен имиджът на българския дипломат в чужбина. При техническия персонал нещата са още по-зле, защото сто процента от тях са „човек на някой човек“ и пребиваването му навън почти няма нищо общо с качества или знания. Не са вицове разказите за котешката храна и сандвичите на командировки, виждал си ги с очите си. Не са вицове и измитата само от страната на посланика кола, пазарлъците за работно време, отпуски и какво ли не. За честа на пагона ще кажа, че военните дипломати са много по-добре подготвени, много по-знаещи и можещи и получават доверието и оценката на всички колеги от военно-дипломатическия корпус. За жалост в последните 20 години не случихме на министър, за да разбере за какво става дума, да оцени, че в края на краищата благодарение на момчетата, които още в началото на 90-те години отидоха в Камбоджа, а после в Ирак и Афганистан и на съкращенията в армията и обидите на офицерите се дължи членството ни в ЕС и НАТО. Защото какво да си кривим душата, ако не ставахме за пушечно месо в НАТО, никога нямаше да влезем в ЕС. Да не би сега да сме наред, като сме вътре? Ама време е някой да признае, че НАТО е задната врата на ЕС, така е било и за Гърция, така е било и за Испания и Португалия, така беше и за Балтика и за Балканите. Всъщност, за мен ЕС си остава търговска организация, при това направена не за всеки. Първите години има някакъв смисъл да си вътре, в смисъл че има някакъв шанс да изиграе поне отчасти дисциплинираща роля, после – всеки сам му мисли. Не че ще престанат кражбите и далаверите – навсякъде ги има, но да се в разумни граници. И на Запад крадат, но до към 10-15%, а при нас са 90. Тук искам да споделя и за начина на мислене на един български депутат, с когото имах нещастieto да се запозная. Говорихме по темата Европейски съюз, когато той заяви, че неговото правителство било изпълнило целта си – България да стане член на съюза и с това щяло да остане в историята. Разбира се, като военен, мен това много ме подразни, защото при нас умението да се определят целите и средствата за постигането им е

основна задача на обучението и развитието. Казвам му, не е ли следвало преди кандидатстването за членство да се определи какво ще търсим в този съюз, как ще го използваме, в интерес на какво и кого. Защото членството не следва да е цел, а средство за постигане на целите, и работа на политическите сили е да се формулират тези цели, а сега се получава нещо като оная приказка за каруцата пред коня.

Та и аз като всеки български дипломат се вместилах във финансовия лимит, което значи квартира в долната част от стълбицата. Достатъчно широка по нашите разбирания, с липса на възможности за протоколна дейност, позахабена, постоянни пазарлъци за наема, без гараж и никакви екстри. Та паркирах си най-редовно колата на улицата, хлапетата решаваха върху нея кръстословици или просто я драскаха, защото е дипломатическа и какви ли не други неща. По едно време редовно я намирах със спаднали гуми. Ако са само спукани или спаднали иди-дойди, но и игличките на вентилите ги няма. Беше ми омръзнало да ходя за помпа и да си търся иглички. Устроих засада и какво да видя – един сто годишен дядо куцука и едвам се дупи около колата и ми спуска гумите. Естествено се развихах, разпусвах се на чист български, но той разбира много добре какво му казвам. После дойде някаква немкиня, женена в Иран и започна да превежда. Оказва се, че дядото е сърдит, че паркирам на улицата, защото той тука вече сто години живеел, а сега някакви чужденци са се надомъкнали. Аз имах застраховка за тероризъм, не че нещо очаквахме да се случи, но това беше един от начините да ни вземат застрахователите някой долар отгоре. Казвам, че ще извикам полиция, защото за мен това е тероризъм и ще го съдя и какви ли не простотии. А дядото ме гледа учудено и казва:

- Мен вече само Аллах може да ме съди, аз съм на сто години и мога да правя каквото си искам.

Желязна логика. Между другото един път за малко не си изпатих заради тая застраховка за тероризъм. Отидох да гледам шествията за празника Ашура, които в Иран са нещо много екзотично и си заслужава, за да се ориентира човек къде е попаднал.

По време на Ашурата всеки квартал си определя място за курбан и за организиране на шествие, начело на което стои огромна стилизирана корона от звънци, пера, саби, щитове и разни надписи.

Тя се носи на гръб от най-преданите на вярата, след нея е екзалтирана група от фанатици, които със саби или специални синджире се удрят по главата и гърба, тече кръв, бият тъпани, хората се бият с длани по гърдите и някои откровено си плачат. Жалят за имам Хюсейн, дето е умрял при Кербала преди хиляда и триста години. По средата се разполагат платформи за високоговорителите и акумулаторите и за специално назначен човек, който гняви тълпата и подава скандиранията. Значи представите си десетки такива шествия, които се събират на един огромен площад, на който се разиграва театър с една запалена палатка, нападение на лошите над добрите, клане на деца и какви ли не легенди. И тъй като Хюсейн бил много подло убит, пък той много геройски се е държал, с трима приятели изклали 700 противници, но те пък убили невръстния му син, а бе въобще всички неверници заслужават да умрат.

Та попаднала пред очите на някой фанатизиран ненормалник и моята кола, праснал геройски дясното стъкло, а

алармата пищи и създава още по-голяма паника. Решавам аз да си взема протокол от полицията, но те като видяха че имам клауза за тероризъм казват, че трябва да идем пред съдията. Там трябва да декларирам, че нямам претенции към иранската държава, а само към застрахователя. Два дена в съда, дело, следовател, показания, напред-назад до полицията, докато си взема протокола, който после се оказва ненужен, защото няма виновен и трябва аз да платя. Ей такива работи, иначе застраховката е задължителна, но оказва се ненужна. Въобще, както казваше моята жена „Като знаеш, че е 1386-а година ти става по-леко и всичко намира своето много просто обяснение.“

Според мюсюлманите съществуват поне двадесет велики открития, направени от тях. Или поне ги преписват на себе си. Няма да ги изброявам всички, но ако е вярно, ще се окаже, че доста от ежедневните и привични неща дължим на тях. Сред най-обикновените са ободряващите свойства на кафето, които били забелязани от някой си Халид в Етиопия, принципа на преминаване на светлината през малък отвор за първата фото камера, шампоанът, принципите на рафинирането, коляновият вал и разбира се шахът, таблата. Твърди се също и за вятърната мелница, хирургията, ваксинацията, кулите на готическите катедрали, кой знае защо слагат вътре и писалката, супата, килимите, ракетите и други. Разбира се, признават, че част от тях идват от древна Индия, Китай или Египет, но в Европа реално били навлезли чрез мюсюлманите.

Специално за готическите кули много ще се изненадам ако се окаже, че е истина и да произлизат от минарето, но кой знае. Иначе минаретата са най-обичайната и неразделна архитектурна част от мюсюлманския град. Сигурно много ще се учудите като ви кажа, че всъщност в Турция видях много повече минарета, отколкото в Иран. Чак сега, напоследък в Техеран започнаха да се чуват песните на мюезина, и то това се случи не без нашето участие и натиск. Така си е - и заекът притиснат в ъгъла ще те ухапе, а Иран не е заек. Но в интерес на истината ще кажа, че за това си има и канонически причини, нали помните, че при шиитите не е непременно необходимо да се ходи на джамия и поради това има

само големи и помпозни храмове, а не както при турците на всяка махала минаре.

Безспорни са обаче културно-практическите достижения, които сме получили от иранците и съм сигурен, че много от вас ще бъдат безкрайно учудени. Дарии I Велики е издал първия документ за правата на човека – колоната във формата на бъчва. Оригиналът може да се види в Техеран, а безброй копия се продават като сувенири за по долар-два, но почти никои не знае какво купува и поради неугледния вид на колоната тя не се цени така както главите на владетелите или фризове от колони. Но там са регламентирани правата на всички поданици в империята, а не по религиозен или етнически признак. Е, разбира се според принципите на времето, но все пак ги има.

В Персия са изобретени първата в света пощенска система и пощенските станции. Поставени са основите на съвременната банкова система с пътнически чекове и писма за кредит, а персийските наименования „кеш“ и „чек“ се използват и в съвременната банкова терминология. В мюсюлманската търговска система и до днес се използва така наречената „хавала“, което представлява трансфер на пари от една страна или град в друг без посредничеството на банките, ей така на честна дума. Иди че търси трансферите на съвременните терористи, които не стига, че са непретенциозни и се оправят с минимални средства, но и ги получават по незнайни пътища.

През 8-ми век иранският математик Хоразм е изобретил алгоритмите и по неговите таблици смятаме и до сега. Великият Авицена (иранското му име е Ибн Сина) е написал „Основи на здравето“ и „Основи на медицината“, които през средните векове са били стандартни медицински текстове в европейските университети. Кой знае дали от онова време не са останали стотиците думи от ирански произход в съвременния английски, а защо не и в българския език. Сигурен съм, че отново ще има много изненадани да разберат, че sugar, orange, paradise, lips, sherry, best, better, door, far, sandy, saw и още други около 500 прости думи, с които сме свикнали, имат произход от древния фарси. В съвременния български език свободно ползваме думите алгоритъм, бронз,

каравана, хайвер, шах, кеш, китара, чек, чакал, хаки (цвят), лимон, магьосник, сандал, спанак, пижама, чорап, а всичко това също идва от там.

Аз ще се съглася с горните открития и твърдения, но ще ви кажа, че признавам две основни неща – килимите и миенето на задника. Килимът е универсалното обзавеждане на мюсюлманския дом, обединително звено и център на дома. Дотолкова е почитан, че в Русия даже не стъпват на него, а го закачат на стената.

На килима се яде, спи, почива, посрещат се гости и въобще цялото онова ежедневие, за което ние имаме десетки маси, легла, столове, отделни стаи и какво ли не. Нали си спомняте, че всичко е суета. И килимът е един от най-добрите примери за хармонията и спокойствието на мюсюлманите. Разправят, че пример за аскетизъм и хармония с природата бил Диоген, дето живеел в бъчва и цялото му обзавеждане и инвентар била една чаша, с която пиел вода. Един ден като видял едно дете да пие вода от ръката си бил много разстроен, че двадесет години най-суетно е притежавал и носил чаша, а то можело и без нея.

Разбира се има килими на невероятни цени, с непостижимо за обикновения човек качество и изработка. Виждал съм килим на

стойност 25 000 долара, при това не в дворец, а в нормална къща на заможен иранец. Като се замисля, може би затова в мюсюлманската къща е прието да се събуват обувките. Приликата не е само с джамията, където това е задължително, но вероятно и от неудобството да газиш по такива купчина пари независимо колко си богат, или при по-бедните хора – да влизаш с обувки в леглото. Обувките са символ на мръсно в мюсюлманския свят, да удариш или замериш някого с обувките си е признак на презрение. Да седиш по американски с крака на масата срещу събеседника се възприема като крайна обида. Нали си спомняте как обиколиха света кадрите на хората, които удрят с чехли статуята на Саддам Хюсейн и на журналиста, който замери президента Буш с обувките си. Всички те са герои в очите на хората.

Обикновените хора се задоволяват с евтини изкуствени килими, но и в бедна къща съм виждал вълнени килими, сигурно по на сто години, с невероятна изработка. Едни от най-скъпите килими са на копринена основа и с копринена нишка, като се правят до 140 възела на квадратен сантиметър, даже съвременните, които не надхвърлят 60-80 възела струват по 500 долара за квадратен метър. На Големия Базар в Техеран могат да се намерят десетки и стотици модели и видове – вълнени, памучни, смесени, копринени, а най-качествените са от Кашан, Табриз, Машад и Керман. На тъкачките се плаща по 7-8 долара на ден, а един килим може да се тъче и няколко месеца. Невероятни образци като картини или летописи могат да се видят в Музея на килимите в парка Лале в Техеран.

Миенето на задника е свързано с ибрика, но и не само. Ибрикът е в безброй разновидности на специален съд с чучур, но успешно може да се ползва кана, какво да е канче или съдинка, та да стигнем дори и до подмиването с ръка. Нека да го наречем миенето на задника въобще е нещо достойно за уважение и наистина велико откритие. Ще прескочим твърдението в Корана, че абдестът (ритуалното измиване преди молитва, което включва и миенето на нашия обект), можел да се прави и с пясък. За задника си е необходима вода. И турците и иранците полагат невероятни усилия за изграждане на какви ли не съоръжения, произвеждат специални уреди, кранове, враждат се в тоалетното казанче и гърнето, висят

под формата на маркуч, специален шланг, отделен кран в стената и каничка под него, вързана с канап, и дори обикновено пластмасово шише в ъгъла на тоалетната. В град Амасия в Централен Анадол има пет километров паметник на любовта между млад юнак и местна девойка. За да заслужи любовта ѝ юнакът изкопал канал в скалите и докарал вода в града, после какво станало с младите не знам, но водата била докарана и сигурно едно от първите ѝ предназначения е в описвания случай. Въобще задникът трябва да се подмие и за това си има всякакви удобства. Идете в Джебелско и Ардинско и покрай старите междуселски пътища и пътеките в планината навсякъде ще откриете безброй специално изградени чешми и каптирани изворчета с тази цел.

Виж, в тоалетните често няма хартия. Е, като изключим международните летища. Но затова пък като излизаш ти предлагат хартия за ръцете. Така че ако се сетиш навреме, вземи си тоалетна хартия на влизане. Само не очаквайте след измиване на задника мюсюлманинът да си измие отново ръцете, така че имайте предвид като сте в ресторант след молитва. Смело може да се твърди, че отношението към тоалетната е наистина част от културата на нацията. Затова само между другото ще спомена, че тоалетните в нашето външно министерство бяха оправени по времето на главния секретар Яшар Али. Жалко и смешно, нали.

Каква е посоката на културното проникване между Изтока и Запада на Балканите е трудно да се определи точно, а и не такава е целта на това писание. Аз например съм убеден, че няма начин чергарските турски племена, които в първите векове на новата ера са пристигнали в района на Близкия Изток, Анадола и Балканите, да са донесли кой знае каква култура. Защото, струва ми се, че те за първи път са видели каменен град в Персия и по земите на древна Гърция и Рим. Така че по-скоро културното проникване е било в посока на Изток, макар че физическото се е движило на Запад и дори през 16^{-ти} век е стигнало пред вратите на Виена. Е, това не означава, че и на Запад липсват и не са проявявани различни форми на диващина. Разказват, че кроасанът бил измислен точно по време на обсадата на Виена и специално му е предадена формата на полумесец, за да карат пленниците-мюсюлмани да го ядат.

Не се наемам да твърдя, че всичко това е така, на Балканите можеш да чуеш какви ли не легенди и повечето са в посока да доказват величието на един или незначителността на друг народ. В крайна сметка и при едните и при другите е избиване на комплекси. Сега е модерно да се ходи на Запад и ако сте попадали в Италия сигурно са ви показали къде е Пъпът на света. Е, нещо подобно нещо има и в Турция. Близко до една бензиностанция край град Сиврихисар на пътя от Анкара за Измир се намира паметник на Настрадаин Ходжа, който на огромен корем като глобус сочи къде е пъпа на света. И да знаете, че точно там се намира, защото нали си спомняте, че Земята е кръгла и където и да посочите, все е пъп. Сетил се Настрадаин Ходжа, а турците направили от това атракция. Турците са измислили и киселото мляко и дори името му са прехвърлили на Запад – йогурт. По повод на него също ще намерите много легенди – и за млякото в козия мех, закачен на коня на прабългарите и разни бактерии, които живеели вътре, и за някакви гърци, дето се изселили във Франция и го наричали „Данон“, и за фабриките дето ние сме построили на иранците, а пък индийците направо ще ви кажат, че то си е тяхно. И сигурно всички ще са прави.

Всички са чували изрече, че парите не миришат и много знаят, че това е казано от някой си римски император по повод налагането на входна такса в тогавашните обществени тоалетни. Е, да но тази легенда се разказва от екскурзоводите в Ефес, като че там е приложена. Може би защото в развалините на града има много добре запазени градски тоалетни и съчетанието с легендата си е на място, не знам. Иначе като стана дума за Ефес, това е град, който наистина си заслужава да се види и вече е включен в повечето туристически справочници в България. Щом сте стигнали до там, задължително трябва да посетите и природния парк Памуккале, нищо че поради туристическия наплив не може да се разходите и полежите в огромните чаши с минерална вода и талк и да пипнете мазната вода. Гледката е потресаваща и си заслужава пътя. Но за бога, не спете в автобуса, защото ще изпуснете гейзерите от пара по склона на планината или маслиновите и портокалови горички. Купете и си и бутилка червено вино „Долуджа“, прави се в Денизли и е добро. Преди това идете на гроба на Дева Мария, мястото е

признато за свещено от папата. Ще заварите десетки туркини, които смирено палят свещ и се молят за здраве или за рожба. Девата се приема за покровителка на майчинството, нищо че е християнска светица.

В Иран е абсолютно забранено да се внася и употребява алкохол, всякакъв алкохол. Няма изключения и за дипломати. И нали разбирате, щом е забранено значи има купища начини и хора, дето нарушават забраната. А нарушаването е проста работа, например в магазините и аптеките се продава чист спирт, по три долара половинката. Купуваш два литра кола, изсипваш част, добавяш спирта и ето ти водка с кола. Масово се практикува. По улиците щъкат безброй мотоциклети и почти на всяко кръстовище някои може да ти предложи да купиш бира или нещо по-силно. Разбира се цените са като за контрабанда, защото и наказанията си ги бива. Помня през 2006-а на границата с Турция бяха задържали един български шофьор на ТИР с две бутилки бира. Твърди, че ги забравил, човека, в хладилника на камиона. Забравил, ама съдията не го интересува и по бързата процедура конфискува камиона, налага глоба от 2000 долара и наказание от 50 тояги на гол задник. Разтича се нашият консул, отива до границата, среща се със съдията и спазарява срещу сто долара да опрости конфискацията и глобата. Да, но боят не бил от съдията, а според разпоредбите на Корана и него никой не може да го отмени.

- Аман-заман, почнал да се моли нашия консул, как ще биеш човека! Той нали със задника си вади хляба, може ли после да кара камиона прав? Дай да дадем сто долара и на гавазина, дето ще изпълнява наказанието и да мине по-леко.

Съдията се съгласил веднага, но отсъдил:

– Двадесет, не може така - на мен сто и на него сто?!

Така или иначе обаче, наказанията съществуват и са доста сериозни. Затова ние не си позволявахме да купуваме алкохол от улицата, пък е не се знае дали не е провокация, доколкото е чисто... Правихме си. Да-а-а, точно така, в посолството всеки си имаше бидони за вино и общ казан за варене на ракия. Ама за честта на българина ще кажа, че не е само при нас, май всички дипломати (или поне по-оправните и интелигентни) в една или друга степен се

занимаваха с древното изкуство. Нали знаете за оня надпис, дето намерили на Перперикон – „Тук преди 4 000 години Бог предаде на хората изкуството да се прави вино. И от тогава светът не е същият.“

Със сигурност подобни инсталации имаше при чехите, украинците, руснаците, китайците, италианците.

От едни взимаме преса за грозде, друг имаше есенции, трети стабилизатори, филтри, въобще международно коопериране. А иранското десертно грозде е чудесно за вино, сладко, изпечено, дава прекрасен тръпчив вкус и наситен цвят. Разказвах за Шираз, нали? Както казах, това не е само стара столица на Персия, но и име на сорт грозде, контрабандно изнесен след революцията и разпространен в Австралия. И сега едните си продават световно известно вино, а другите се правят, че това не ги засяга, защото виното е от Сатаната.

Аз правих само червено вино, бялото не го признавам. Две поредни години правихме вино заедно с италианския аташе и мога да се похваля, че само дето на конкурс не се явихме. Иначе той имаше едни страхотни кристални графи с инкрустации, сребърни емблеми и синджирчета. Веднъж сервирахме от нашето вино на коктейл в италианското посолство, ама не казваме, че е наше производство. Те нали всички са разбирачи, като взеха да бълбукат,

да се жабурият, да гледат по тавана и определят година на производство, южен склон, география от Чили, Австралия и шато не знам кое си от Франция, докато не им казахме, че е от българското посолство. Цирк! Единственият проблем беше, че съхранявахме виното в пластмасови бутилки от вода, така че до пролетта трябваше да се изпие. Но то някой път и до края на зимата не изкарваше... Като знак на качество от италианците имам подарък специална сребърна плоска чаша и диплома на сомелиер, така че не е шега работа. Провеждахме и конкурс за вино и ракия на Трифон Зарезан, а една година беше и с международно участие. Не спечелих първото място, но подозирам корупция на комисията, нейсе.

Една година гроздето нещо ли не беше добро, с някакви химикали ли беше пръскано, или може би ние не подходихме както трябва, но така или иначе виното миришеше. Направо не може да се пие. Правихме какви не магии – нищо. Накрая писахме до няколко винпрома в България и за наше учудване един от Сливен ни даде рецепта за аериране на виното през цедка от медна тел. Нямахме такава, но българският гений отново си каза думата – по циганския способ обелихме оплетката на телевизионен кабел, обгорихме външния лак и получихме топка медна тел, която слагахме във фунията и пропускахме виното през нея. Прекрасен резултат.

Разбирам, че повечето от вас приемат нещата от към комичната страна, но не сте прави. Например виждам, че никой не се сееща да запита все пак какво ставаше с джибрите. Голям проблем. Отначало ги хвърляхме в ямата за обратни води, но първо бързо се запълва и второ – плъховете така се опиянчиха, че станаха много курназ и денем излизат в двора и само дето песни не пеят. Затова намерихме друг начин - през октомври половината градина на посолството беше разкопана и джибрите се заравяха. Малко намирисва и отначало е меко като стъпиш отгоре, но след месец е ОК. Голям проблем възникна и когато представителят на СОМАТ беше отзован след девет години престой, а той беше и собственик на казана за ракия. Как ли не го молихме да го остави, ще му го платим и какво ли не, но отказа. Натовари го на един камион и го отнесе. Разбира се, ние се организирахме веднага, направихме чертежи в мащаб и въоръжени с преводачката отиваме на афганския пазар,

където всичко има. На майтап съм казвал, че това май беше единствения случай, когато посолството действаше организирано и съгласувано. На афганския пазар могат всичко и както обичам да съветвам не трябва два пъти да минаваш по една и съща улица, защото ще те копират и направят същия и на другия ден ще те продават на сергията. Започваме отдалече да питаме за медна ламарина, за изчукване на казан и капак, лули и серпантини, а накрая майсторът пита:

– Ама вие казан за ракия ли искате? Ясно, ще ви направя, няма проблем, сигурно сто казана съм правил.

Всеки иранец, женен за българка, беше прихванал този майсторлък и по чертежи на Остап Бендер имаше настолен домашен казан за ракия.

При това там видях невероятно оригинални конструкции, най-голямото достойнство на една от които беше липсата на серпантина, а охлаждането ставаше с течност в капака. Последната година като си тръгнах не варих ракия, но не продадох дела си в казана, така че още имам права. Само акциз събирах, по половинка на казан. Добрата страна на употребата на алкохол в Иран е, че полицията

няма дрегери и проверява за наркотици, а не за алкохол. Въпреки че понякога малко количество е полезно за кураж в трафика.

Мюсюлманите имат известно право, че не употребяват алкохол, все пак по техните земи е доста топло. А алкохол с топло време е лоша комбинация. Но и те са намерили легалния начин да получават доза опиянение. Не, не говоря за наркотици или цигари, въпреки че в Турция и Иран всички пушат, а наркотиците са достъпни и евтини от алкохола. Говоря за сладкишите. Медицински факт е, че голямата доза захари, приета за кратко време причинява рязко разширение на кръвоносните съдове в мозъка и повишение на съдържанието на въглехидрати, а резултатът е точно опиянение. Може би затова сиропът на прочутите турски баклави не е така сладък като нашия, а иранците задължително слагат доста ядки, които правят храната да се усвоява по-трудно и бавно.

Невероятно е какъв скок направиха иранците само за няколко години в автомобилния си парк. В началото на 2000-та масовият автомобил беше едно модернизирано копие на „Ровър“ от края на 40-те години, което се е произвеждало повече от половин век, много приличаше на „Москвич“-408 и гордо беше наречено „Стрела“. Икономичност, удобства, аеродинамика и други такива измишльотини са във всяка дискусия, но колата си върви и нищо й няма.

Бензинът по това време беше 6 стотинки и разходът на гориво не беше тема за обсъждане между шофьорите. На бензиностанциите продаваха бензин, но такива неща като „супер“, „безоловен“, октаново число – никой не беше чувал. Луксът в автомобилния парк се изразяваше в няколко десетки огромни американски лимузини от 50-те години – осем цилиндрови „Буик“, „Шевролет“ и „Крайслер“, но пък някои от тях наистина бяха прекрасно поддържани. След това само за 7-8 години пътищата се напълниха с макар и не толкова модерни, но все пак съвременни модели от „Пежо“, „Тойота“, „Нисан“, „Хюндай“, „Мазда“ и някои други източни марки. Така, де, като не дава Европа, Изтока дава. Направиха и някои модерни сервиси, поне за „Пежо“ беше такъв, защото моделите се произвеждаха и обслужваха по лиценз. Карам един път моята кола на такъв сервис – записване, табелка на покрива, найлони на седалките, кафене за чакане, въобще Запад. Събра се целият сервис, защото по това време моделът 406 беше представен само от моята кола и една във френското посолство. После се оказа, че нямало никакви части по окачването и се налага да ми ги изпращат от България, та трябваше да вляза в канала на посолството да видя точно какви са. Гледам – няма ми кората под двигателя. Обаждам се в сервиса, питам къде ми е кората, а те викат:

– Ами тука е, то само твоята кола има такава кора, защо ти е, ние я магнахме, да се охлажда по-добре двигателя.

Татко

Турците казват, че човек трябва да не се отделя от родното място, от корена си, че само тогава си значим, когато си част от племето. Но ако обстоятелствата са наложили и си заминал и живееш дълго време далеч и се върнеш на родното място на родителите си, значи си станал половин хаджия. Преклонението към родовите традиции, знанието на пътя на фамилията, почитта към родителите и родното място са основни стълбове на мюсюлманското семейство и тяхното спазване почти се приравнява като един от постулатите на религията. Така и аз през 97-ма помогнах на татко да

се върне и да се поклони на родното място на родителите си и да стане половин хаджия. Пътувахме заедно с колата през Тракия, за мен беше удобна и широка магистрала, луксозна и бърза кола. За баща ми сигурно е било безкрайно пътуване обратно, по пращен и дълъг път на прогонено от родното място семейство, което в първите години на миналия век на два пъти се спасява с бягство от турските кланета. Помня прабаба ми Анастасия, която почина на 94 години в началото на 60-те. Нейният ден минаваше на трикрако столче пред портата, докато хлапетата от махалата в Кючук Париж цял ден гонихме топката или играехме на буги и челик и мачка в пращната тясна улица. Доста по-късно направиха канализация и асфалтираха улицата, та на баба сигурно всичко ѝ е напомняло на родния край в Узункьопрю – и кирпичените схлупени къщи, и чешмата в ъгъла на площадчето, и Марица в края на града. Детските ми спомени са свързани с отделни думи на турски, които баба и дядо си сменяха, когато ние децата не трябваше да разберем нещо. С очакването дядо да се върне от работа, да отреже хляба и раздаде на всички. И с разказите за Одринското въстание, кланета, бягство към България, мъже на коне с пушки, защитавали керваните с жени и деца. И с игрите на стражари и апаши, при които винаги взимаме Манлихерата на дядо и стреляхме наистина по лятната кухня и получавахме порция бой от баба. Но дядо никога не скри пушката, така си стоеше в гардероба. Така получих и първата похвала от него когато защитавайки брат си, забих в ръката на съседско момче джобното си ножче. За награда дядо ме представи в кварталната кръчма пред приятелите си и ми купи шкембе чорба и лимонада в содено шише. Разбира се, аз разсипах купата и целия се олях, но това не предизвика смях или подигравки – вече бях получил одобрението на тези силни и можещи старци, които многократно бяха изстрадали живота и мястото си в него. А баба разказваше за един дълъг мост над река Ергене, толкова дълъг, че по средата имало тоалетни...

Днес Узункьопрю (и името му означава дълъг мост) е малко градче близо до границата с Гърция и единствено мостът, строен през 15-и век може да предизвика туристически интерес. Дълъг е около километър и половина, та наистина навремето може да е

имало тоалетни. И днес каменната конструкция предизвиква възхищение с равната си безкрайна редица от сводести отвори, а навремето вероятно е била архитектурен шедьовър. В центъра, край стоянката за таксите, попитахме за българската махала и църквата, а днес подобни въпроси срещат само неприязън. Местните се безпокоят от връщането на истинските собственици, властта – от перспективата за репарации. Все пак възрастен дядо ни насочи и само след два-три завоя се върнахме в стария Кючук Париж в Пловдив. Същите калдъръмени криви улици, едноетажни бели къщурки с три стъпала покрай външната стена, тесни прозорци като амбразури, турските керемиди. Като че ли местните се безпокоят да инвестират в чужд имот и или го ползват като под наем, или го разрушават и строят наново. Намерихме и училището, и мегдана, и старата чешма. За нея баба разказваше, че ранобудна мома от българската махала сутрин слагала парче сланина на чучура и българите наливали свободно, докато турците чакали ходжата да опее и пречисти водата. Църквата разбира се беше разрушена, а на нейно място имаше пуст буренясъл двор, не са посмели да застроят мястото.

Никога няма да забравя израза в очите на татко докато се разхождаше по улиците на бащиното си детство. Кой знае, може и да сме минали покрай старата ни къща? На едно място строяха нова, на четири етажа, а кюрдите вътре пееха протяжни и носталгични напеви, за родния край, за красотата на планините и огъня в очите на момичетата. Възрастният човек, който ни разказваше за старата махала поздрави тогава баща ми и му честити хаджилъка и завръщането в родния край. На кмета го представих като наследник на половината махала, което предизвика искрено безпокойство на фона на множеството съдебни процеси, които вече се водиха от гърците. А в Узункьопрю помнят, че навремето в града е имало три български, две гръцки и само една турска махала. Днес обаче няма нито един чужд гражданин, само турци - едни бедни и уплашени за бъдещето, други глупави и безразлични, трети самоуверени, че империята си стои непоклонимо и заграбеното им се полага по право.

Пътувайки към Анкара направихме кратка екскурзия в Истанбул и набързо, бих казал на бегом разгледахме някои забележителности. Аз бях си направил нещо като програма и при всяко преминаване през града си набелязвах по един-два туристически обекта за посещение. Истанбул е невероятен град, не само с десетките километри, на които се е разпрострял, с разположението си на два континента или конгломерата от култури и хилядолетията история.

Градът има свой специфичен дух и за да го усетиш трябва да се отделиш от чисто туристическите маршрути, да направиш опит да се потопиш в ежедневието и без особени ангажименти да се разходиш по кривите улички и огромните булеварди, да влезеш в многоетажните молове и подземните магазинчета, да срещнеш обикновените хора и на сладко кафе да се опиташ да надникнеш в душите им. Иначе Истанбул е икономическото сърце на Турция – централите на всички банки и главните холдинги се намират там, там е и финансовата и златната борса а и голяма част от депутатите и министрите живеят там и всеки ден пътуват със самолет до Анкара.

Разбира се няма да минеш без разходка в богатския квартал Бешикташ, района около Египетската чаршия и джамиите, Капалъчаршъ, Света София и стария дворец Топкапъ, изгледа към фара Къзкулеси, разходката с корабче в Босфора и печената направо на борда скумрия, изгледите към хотела Чаалаян и новия дворец Долмабахче, ресторантите под моста Галата и пешеходния булевард Истиклял с антикварния трамвай.

Ако можеш обаче непременно опитай рибното меню в ресторант „Бейти“. Там ще те помолят да паркираш новия си мерцедес в съседна улица, защото разваля реномето на заведението, което се посещава предимно с хеликоптери. Затова пък ресторантът е проектиран да осигурява пълна дискретност и гостите от една маса никога не се срещат с други и не се виждат.

Непременно разгледай прекрасните ливански кедри във вилите край Босфора, стадиона Иньоню, площад Таксим, старата кула Галата, обърни внимание на надписа на моста над Босфора „Добре дошли в Европа“ и отдели 50-60 лири (не е малко, но пък изживяването си заслужава) и влез в турската баня до площад Чемберлиташ. Ще излезеш не само чист, но и пречистен от спокойствието и уюта, от вниманието и удобствата на Изтока.

Когато татко почина бях в Иран и по стечение на обстоятелствата отново преминах с кола по тази магистрала. Близко до отклонението за Узункьопрю взех едно камъче и шепа пръст. Сложих ги в ковчега до ръката му, все едно е в родна земя.

По източен пример не занесох некролог в Техеран. На Изток никъде не видях закачени на вратите или пред къщите некролози. Хората някак си успяват да държат мъката в себе си и я преживяват по-добре с подкрепата на приятели и роднини. Съпричастността е на много високо ниво. Все пак и там се слагат некролози. Често можеш да ги видиш на задното стъкло на автомобилите, там където се слагат и благодарностите до родителя, който е закупил автомобила като подарък. На погребение и опело в джамията ходят като правило само мъже. Жените се събират в дома на покойника, заедно със

сърпугата и дъщерите. В къщи се изпрацат много бели цветя и венци и това е знакът за смъртта.

Малко по-различно се прави на чаршията в Иран. Ако е починал неженен мъж, пред дома или работното му място се изнася специална конструкция като корона, близо два метра висока, с многобройни цветни лампички и няколко некролога, залепени от всички страни. Нещо като знак, че няма жена, която да го жали. На прозорците се слагат черни знамена или магазинът се обвива с черен плат и поне три дни не се работи. В петък гробищата са пълни с хора, ходи се в дома на починал роднина и се изразява съпричастност и желание за помощ.

Все пак хора има различни, като навсякъде. Живях близо година на една площадка с вдовица и двете ѝ деца, без да знам, че е била женена за починалия син на хазаите. А как да разбере като нито веднъж не ги поканих на гости, не ги посетиха или не подадоха дори един бонбон на децата. Казваха „Те не са от нашите“. Надявам се това да е било някакво изключение, защото и на мен старата баба не ми разрешаваше да се къпя в басейна, защото след това

трябвало да сменя водата и било скъпо. Не помогнаха никакви обяснения, че взимам душ редовно и че не съм болен. Просто след мъж, при това чужд, тя нямало да влезе в басейна.

Вместо епилог

Чуждата страна и особено когато тя е непозната или враждебна, принуждава чужденците да живеят заедно. Не знам как е в посолствата в Париж или Лондон, но в Анкара и Техеран беше така. Липсата на развлечения или различният културен живот ни караше да се държим близко, да си ходим на гости, да си организираме посрещания и изпращания. Особено безкрайни поредици се получаваха лятно време, когато обичайно се подменя част от състава на мисиите. Всеки иска да организира изпращането на близък приятел и особено в Техеран това се превръща в близо едномесечен маратон на ежедневни коктейли и вечери в чест на заминаващия си. Разбира се кръгът на поканените също е от приятели, така че близо месец всеки ден се виждаш с едни и същи физиономии и слушаш едни и същи приказки. Някой ще каже егати кефа – коктейли, питиета, лъскава обстановка, но всъщност е страшно досадно, уморително и ти се иска час по-скоро да приключи. Чувствата и мотивите на изпращаните са различни, но повечето благодарят за професионалния опит и взаимопомощ, разказват общи весели и тъжни случки, за трудности в страната.

Хората се разделят с годините прекарани вън от Родината със смесени чувства. Един съжалява, че е свършило, друг не му се прибира, защото няма къде, трети скърби за новите приятели, които е намерил. Единствено еднакво говорят когато благодарят на приятелите в Родината за подкрепата и на съпругите и децата до тях за споделените заедно години. Тук всички са еднакви. Намирайки се далеч, с много време за размисъл и лишен от елементарната близост на приятели и роднини, човек често оценява ония дребни жестове на внимание, без които човешките взаимоотношения често губят смисъл. А кой друг ако не приятелят от детинство ще ти звънне по телефона, просто така да те чуе защото днес като си пили кафето си спомнили за някоя весела случка. Или че оня ден те сънувал,

притеснил се и решил да провери, дай боже всичко да е наред около теб. Или че планира отпуската си и да види дали няма да отидете заедно някъде. Аз бях щастлив да имам такива приятели в България през всичките тези години. Знаех, че като се върна в Пловдив можем с Фильо просто така да седнем на най-външната маса на терасата на ресторанта на Джумаята, всички да ни видят и поздравяват, да зяпаме момичетата и да си говорим, все едно че вчера сме се разделили. В треска се превръща и всяка подготовка за завръщане и най-вече със закупуването на подаръците, специално подбрани и съобразени за всеки поотделно. Обикалянето по магазини и пазари отнема дни, правят се списъци на кой какво, купуват се резервни, ново разпределение и така почти до края. Като правило половината неща ти остават, но различните шарени шишета, фъстъците и дрънкулките никога не стигат. После, докато поднасяш подаръка и обясняваш от къде и как си го подбрал, те радва изненадата в очите, но повече те радва когато го захвърли някъде и отново и отново трябва да разказваш как си пътувал към къщи и колко дълго те е нямало.

Много често жените и децата са големите губещи в подобни гурбети. Прекъснат трудов стаж, професионално изоставане, безкрайни разправии по осигурителни институти, заверки на дипломи, приравнителни изпити. Това са само малка част от това, което ги чака след завръщане. И не на последно място търсенето на нова работа или училище, забравени приятели. Защото нашата система не поема никакви ангажменти. Всички смятат, че навън се отива за да се печелят пари, което автоматично изключва всякаква грижа. Е, не всичко е толкова черно, защото остават приятелите от цял свят и невероятните впечатления от новите страни. Дето се казва, само афишите да четеш в чужбина ти стига да ти се отворят очите за цял живот. Да не говорим за знанието на чужди езици, допира до различната култура и житейски ценности.

Но така или иначе от съпругите и децата се иска голяма привързаност, любов и себеотрицание. Е, опитвахме се по най-различни начини да ги „мотивираме” допълнително – къде с някоя екскурзия, къде със златни дрънкулки, дрешки и повече внимание.

Съпругата на военния аташе на Тайланд в Анкара продаваше много красиви гerdани от перли и злато. Даваше ги доста евтино и аз също купих, но през цялото време ме дълбае съмнение защо е толкова ниска цената, дали пък не са ментета. След работа отиваме с един приятел и жена му до близкото златарско ателие за проба и за мое успокоение. Неочаквано всичко излиза точно и чисто, няма лъжа, няма измама, а това си е повод за почерпка. Тъкмо по това време имаше Happy hour в една денонощна бирария и влязохме. Приключихме към 3 сутринта, а келнерът носи касова бележка, дълга като китайско дадзибао и в него има да плащаме близо 40 бири. Няма начин, платихме, но няма да забравя жената на колегата как заяви с отбранителен тон:

– Аз да съм изпила не повече от 2-3 халби, за останалите се разберете.

В крайна сметка с почерпката цената на гerdана доби нормална стойност. В Техеран пък продаваха златни и сребърни синджирчета и пръстени за крак. Иначе стои елегантно, но на мен ми беше малко странно. Така или иначе и от тях имаме в къщи, а на въпроса на приятели какво е това, отговарям, че това е един от малкото начини да вържеш жена си на такова място.

Познаването на хората на Турция и Иран, пък и като цяло на Изтока, техния бит, обичаи, радости и скърби е част от онова разбиране за вникване в начина им на мислене и оценка на действията, което за съжаление често ни липсва на нас, европейците. Богатството, технологичното превъзходство, манията, че ръководим света, а донякъде и културните и религиозни различия дават толкова отдалечени начални гледни точки, крайни изводи и дори пренебрежение, че често с основание можем да се чудим от къде сме тръгнали и на къде отиваме. Не бива да забравяме, че голяма част от нас, съвременните европейци сме тръгнали именно от тези райони, а богатството и техническият напредък на много европейски държави се дължи на много десетилетия и векове ограбване на тукашните народи. За съжаление се сещаме за смисъла и ценностите на живота едва когато ги изгубим. Или когато имаме редкия шанс да погледнем отстрани ценностната система на другите и да се опитаме да я съпоставим със собствената, което и

всъщност се опитам да направя. В крайна сметка това ще ни помогне да се разбираме по-добре и опознаем взаимно.

В разноликия, смутен и размирен район на Близкия Изток, взаимното разбиране и познаване са от изключително значение. Приятелството, личният контакт, изпитите чашки с чай, стискането на ръка за поздрав и съгласие са свещените основи за подписване на договори. Мюсюлманинът е по природа подозрителен, но опознае ли те, приеме ли те за близък и станеш ли му приятел, става по детински добродушен, открит и доверчив и всички врати на сърцето и душата му са отворени за теб. Със съжаление обаче мога да констатирам, че има много примери, когато политиците и хората от Изтока успяха да възприемат нашия начин на мислене, а ние така и не разбрахме техния, дори не се и постаряхме. Обикновено по този повод си спомням великия филм „Бялото слънце на пустинята” – Восток, дело тонькое.

Дипломацията, търговията и пазарлъкът са измислени в този регион и се владеят до съвършенство. Дори когато си мислиш, че си успял и усещаш вкуса на победата, никога не можеш да си сигурен в следващата реакция и често ще видиш лукаво пламъче в очите и ще чуеш примирителното:

- Извинявай, комшу, ама май нещо не се разбрахме. Я да почнем отначало.

Та, дали не е време да започнем отначало?